ئابلەت جۇمە

پۇل تېپىش ھەققىدە پىچە بايان

ئابلەت جۇمە

پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان

(1 - قىسىم)

مەسئۇل مۇھەررىرى: تۇردى قۇربان يامغۇر

كىرىش سۆز

— پۇل ئەڭ رەزىل نەرسە.

— ياق!

— پۇل ئەڭ ئېسىل نەرسە.

— ياق!

— ئۇنداقتا ... پۇل زادى قانداق نەرسە؟ ئۇنى قانداق قىلغاندا توغرا چۈشەنگىلى، ئۈنۈملۈك پايدىلانغىلى ۋە كۆپ مىقداردا تاپقىلى بولىدۇ؟!

بۇنىڭ جاۋابىنى قولىڭىزدىكى «پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان» ناملىق بىر يۈرۈش كىتابتىكى قىزىقارلىق، ئەمەلىي، جانلىق تەپسىلاتلاردىن ئىزدەڭ. ئۇ سىزنىڭ روھىڭىزنى ئۇرغۇتىدۇ، قەلبىڭىزنى نۇرلاندۇرىدۇ ۋە سىزدە ئۆزگىچە بىر خىل ئاڭ، تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن پۇلنىڭ سېھىرلىك ھالىتى سىزنىڭ كۆز ئالدىڭىزدىن مەڭگۈلۈك يوقىلىدۇ، بۇ خۇسۇستىكى بايانلار سىزگە ھوزۇر بەخش ئەتكۈسى!

مۇندەرىجە

پۇل ھەققىدە ئاچچىق - چۈچۈك پاراڭلار ...	1
«30 مىڭ يۈەنلىك» تاپا - تەنە	1
يېڭىچە پۇل تەبىرى ۋە كونىچە پۇل چۈشەنچىسى	5
پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس	9
پۇلنىڭ راھىتىنى سۈرۈشمۇ — پۇل	11
پۇلنى نۆلگە تەڭ قىلغان «باي»	17
پۇلنى بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن، ئەتە ئۈچۈنمۇ بۈگۈن خەجلەش دانالىق	21
ھەي، پۇل	26
مۇقەددىمە	26
نومۇر ئېلىش ئورنىدىكى جۇلا	26
پۇل تۇغىدىغان پۇل	34
ئىشلەمچىدىن تىلەمچى باي	44
«كوڭكا چاشقىنى» پۇل قايغۇسىدا	59
خاتىمە	76
روھىيەت تۈۋرۈكى ۋە پۇل	78
غۇرۇر - ۋىجدان ۋە پۇل	79
ئەقىل - پاراسەت ۋە پۇل	85
ئەخلاق - پەزىلەت ۋە پۇل	87
مېھىر - مۇھەببەت ۋە پۇل	89
تالانت ۋە پۇل	91

پۇل ھەققىدە ئاچچىق - چۈچۈك پاراڭلار

«30 مىڭ يۈەنلىك» تاپا - تەنە

بىز ئۇنى ئىزدەپ ئۆيىگە كىرگەندە، ئۇ ئاچىسى ئاچچىقىنى ئىچىگە پاتۇرالماي تازا قايناۋاتقانىكەن. ئۇ، بىزنى مېھمانخانىغا باشلاپ قويۇپ، «قايناش» نى داۋام قىلدى:

— ھەيران بولۇشمىسىلا، يەنە شۇ «بايۋەچچە» ئىنىمنىڭ گېپى، ئۇ ھە دېسە پۇلنى بۇزۇپ - چاچىدۇ، ئاياشنى، يولى بىلەن جايىدا خەجلەشنى بىلمەيدۇ، گەپ قىلساق «ھە، ماقۇل» دەپ قويىدۇ، «ماقۇلغا جاۋاب يوق» ئىكەن، يەنە ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى بىلگەن، قىلغىنىنى قىلغان، بۇزغان شۇ پۇللارنىڭ بىر قىسمىنى ئانامغا ياكى بىزدەك قولى قىسقا تۇغقانلىرىغا بەرسە بولمامدۇ؟!...

بىزنىڭ بىر نېمە دېيىشىمىز ئورۇنسىز ئىدى، شۇڭا جىم تۇردۇق، لېكىن، مەن ئويلىنىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئىنىسى تىجارەتچى، تاپاۋىتى خېلى ئوبدان، ھەر يىلى بىر نەچچە يۈز مىڭ يۈەننى ئۇيان - بۇيان قىلىدۇ، شۇنىڭغا يارىشا پايدىسىمۇ ئاز ئەمەس، شۇ سەۋەبتىن پۇلنى سۇدەك خەجلەيدۇ ھەم تېپىپ ئورنىنى تولدۇرۇپ تۇرىدۇ. ھەر يىلى ئۆشرە - زاكات،

ئىشانە ۋە باشقا خەير - ساخاۋەت دېگەنلەرگە نەچچە ئون مىڭ يۈەننىڭ كۆزىگە قارىماي بېرىۋېتىدۇ. ھازىر «قايناۋاتقان» مۇشۇ بىر تۇغقىنىمۇ ئۇنىڭ شاپائىتىدىن ھە دېگەندە بەھرىمەن بولۇپ تۇرىدۇ، شۇڭلاقتىمۇ يەنىلا رازى ئەمەس، ئۆزى خېلى ئۇستىلا تىككۈچى، ئېرى پېنسىيىگە چىققان خىزمەتچى بولۇپ، تىجارەت قىلىشنى نومۇس بىلىدۇ، دارنى يەپ، ناھارات تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، سارغىيىپ ئۆتۈشكە رازىكى، قولىدىن كېلىشىچە ئىش - ئوقەت قىلىپ ھال - كۈنىنى ياخشىلاي دېمەيدۇ، خارلىنىپ قېلىۋاتقىنىنى ھار ئالمايدىغان بۇ ئەر - خوتۇن «ئىشىككە بېقىپ دەم، ساڭا بېقىپ مەن» دېگەندەك، ئۆمرىنىڭ قالىدىغان ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى بىلمەي، تاپسا يەپ، بولمىسا شۈكۈر دەپ ياتىدۇ، گېپى شۇنداق چوڭ، خىيالى مۇرەككەپ، باي بولۇشنى، گۈزەل تۇرمۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئەمما، ئايال گۈلدەك ھۈنىرىنى تاشلىۋەتكەن، ئېرىنىڭ ئازغىنە پېنسىيە ماڭاشىغا يۆلىنىۋالغان، «ئەر تۇرۇپ تىجارەت قىلىشنى نومۇس بىلگەن يەردە، ماڭا نېمە كەپتۇ، ماشىنىنىڭ ئالدىدا مۈكچىيىپجان قىيناپ، خوتۇن دېگەننى ئەر باقىدۇ، ئۆيىنىڭ ئىگىسى ئەر، خوتۇن كىشى دېگەن ئەر تېپىپ بەرگەننى جايىدا پىشۇرۇپ بەرسە بولدى، تىككۈچىلىك قىلىپ پۇل تېپىپ، ئېرىمنى باقامتىم» دەيدۇ؛ ئىنىسى پۇل خەجلىسە چىدىماي زارلايدۇ، كايىيدۇ، ئەمەلىيەتتە ھېچقانداق ھەققى يوق ئىشقا كايىشقا تىلى كۆيىسە بولاتتى. سۈرۈشتۈرگەندە بۇگۈن يۈز بەرگەن ئىشمۇ كا-

يىغۇدەك ئىش ئەمەس ئىكەن. ئىنىسى سەھەردىلا قەش-
قەر ئوتتۇرا - غەربىي ئاسىيا سودا بازىرىغا بېرىپ،
ئۇ يەردىن تاكسىغا ئولتۇرۇپ، ھېيتگاھ جامەسى ئال-
دىغا كەپتۇ - دە، قايسىدۇر بىر تۇغقىنى بىلەن كۆرۈ-
شۈپ، ئىشىنى پۈتتۈرۈپ، ئاز دېگەندە يېرىم كۈندە
تۈگەتكىلى بولىدىغان ئىشلارنى بىرەر سائەتتىلا تۈ-
گىتىپ تاكسى ھەققى ئۈچۈن 30 يۈەنلا پۇل خەجلەپتۇ.

— بوپتۇغۇ، خاپا بولغۇدەك ئىش ئەمەس ئى-
كەن، - دېدىم مەن ساھىبخان ئايالغا.

— خاپا بولمامدىمەن تېخى! تاكسىغا 30 كوي تۆلى-
گىچە، ئاپتوبۇسقا ئالتە موچەن تۆلەپ بارسا بولمام-
دۇ؟ ئالتە موچەنلىك يولغا 30 كوينى بۇزامدۇ؟ نېمە
دېگەن بەتخەجلىك بۇ؟! - ئۇ تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى خۇددى
ھەرە چېقىۋالغاندەك چىچاڭشىپ.

— ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا، نەچچە يۈزمىڭ يۈەن-
لەپ پۇلى بار ئادەم ئۈچۈن 30 يۈەن ھېچنېمە ئەمەس،
سىلە بىزدەك پۇلى يوقلار ئۈچۈن ئېيتقاندىغۇ سى-
لىنىڭ دېگەنلىرىمۇ قىسمەن توغرا. بىلىپقالسىلاكى،
پۇل خەجلەشنى بىلگەن ئادەم پۇل تېپىشنىمۇ بىلىدۇ.
سىلىنىڭ ئىنىلىرى ئەنە شۇنداق ئېپى بار ئادەم ،
پۇلنى قانداق تېپىشنىمۇ، خەجلەشنىمۇ بىلىدۇ. بىز-
چۇ، ئەسلىدىنلا پۇل خەجلەشنى بىلمەيمىز، شۇڭا پۇل
تېپىشنىمۇ بىلمەيمىز. پۇل خەجلەشنى بىلگەن بولساق
پۇل تېپىشنى بىلگەن بولاتتۇق، ئىنىلىرى بىز بىلمى-
گەن بۇ «ھۈنەر» نى ئوبدان بىلىدۇ، پۇل تاپقان، پۇل
توپلىغان ھېساب ئەمەس، پۇلنى خەجلەشنى بىلگەن

ھېساب!- دېدىم مەن ھېسسىياتلىنىپ.
مېنىڭ گەپلىرىم ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرگەنـدەك، تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەمما، بۇنىڭغا ئـۇ قانداق قارىسۇن، ئۆزىنىڭ ئىشى. مەن ئۇنىڭ ئىنى- سىنىڭ ئىشىنى توغرا دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئۇ ئاشۇ 30 يۈەن بىلەن بىر قانچە ئۇتتۇققا ئېرىشكەن: بىرىن- چىسى، ۋاقىت جەھەتتە پايدا ئالغان، يەنى يېرىم كۈن- دە قىلىپ بولغىلى بولىدىغان ئىشنى بىر سائەتتە تۈ- گەتكەن، مۇبادا، ئۇ ئاشۇ تېجىگەن ۋاقىت ئىچىـدە، تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ، تىجارەت پۇرسىتىنى قولـغا كەلتۈرەلىسە نۇرغۇن پۇل تېپىشى مۇمكىن. ئەكسىچە 30 يۈەننىڭ كۆزىگە قاراپ، يېرىم كۈن ۋاقىتنى ئۆتـ- كۈزۈۋەتسە، تىجارەت پۇرسىتىنى كەتكۈزۈپ قويىدۇ- دە، پۇلدىن قۇرۇق قالىدۇ؛ ئىككىنچىسى، ئىمتىيازغا ئېرىشكەن، ئـۇ 30 يـۈەن خـەجلەپ خـالىغان جايـغـا بىمالال، خاتىرجەم، تېز بارالىغان ۋە مەقسىتىنى، ئېھتىياجىنى تولۇق قاندۇرالىغان. بۇ، كۆرۈنۈشتە ئاد- دىي بىر ئىشتەك تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئادەتتىكى ئەھۋالدا ئىشقا ئېشىشى ئاسان ئەمەس؛ ئۈچىنچىسى، ئۇ ئاشۇ 30 يۈەن بىلەن جاننى ھۇزۇرلاندۇرغان، يەنى 30 يۈەننى خەجلەشكە كۆزى قىيماي، ئاپتوبۇسقا چىق- قان بولسا، قىستىلىپ ئۆرە تۇرغاننىڭ ئۈستىگە ئاپ- توبۇس ئالمىشىپ بارىدىغان نىشانغا يەتكىچە بىر بۆلۈك مۇساپىنى پىيادە مېڭىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. مانا مۇشۇلار ئاۋارىچىلىق، جاننى قىيناش بولماي نېمە؟ ئۇ، 30 يۈەن پۇل بىلەن بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن

بىراقلا خالىي بولغان. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، بۇنى قانداقمۇ پۇلنى بۇزۇپ چاچتى دېگىلى بولسۇن؟! خەقنىڭ 30 كويىغا «30 مىڭ يۈەنلىك» تاپا - تەنە قىلىشقا نېمە ھەققى بولسۇن!؟ گاھى چاغلاردا بىرەر يۈز يۈەن پۇل خەجلەپمۇ قايىنغۇچىنىڭ ئىنىسى ئېرىشكەن نەپكە ئېرىشەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. گەرچە، قاتمال پۇل تېجەش ئۇسۇلىنى ئۆزگە ئەينەك قىلىۋالغان، شۇ خىل ئىدىيىنى ئىقتىسادچىللىقنىڭ مۇقەددەس قانۇنى قىلىۋالغان كىشىلەر ئۈچۈن، 30 يۈەن كۆرۈنۈشتە ئىسراپچىلىقتەك كۆرۈنىدىمۇ، 30 يۈەننى باشقا ئىشقا سەرپ قىلىپ يۇقىرىقىدەك ئىمتىيازغا ئېرىشەلىشى مۇمكىنمۇ؟!

يېڭىچە پۇل تەبىرى ۋە كونىچە پۇل چۈشەنچىسى

ھازىرقى زاماندىكى پۇلدارلار ۋە پۇل تېپىشنى، پۇل خەجلەشنى توغرا بىر تەرەپ قىلغۇچىلار بۇ جەھەتتە نۇرغۇن ئەمەلىي ساۋاققا، مول تەجرىبىگە ئىگە. بىز پۇلغا ۋە پۇلنىڭ ماھىيىتىگە ئەستايىدىل، يېڭىباشتىن، ئەتراپلىق نەزەر سالىدىغان بولساق بۇ مەسىلىنى تولۇق چۈشىنەلىشىمىز مۇمكىن. ئۇنداقتا، پۇلغا قانداق تەبىر بەرگەن مۇۋاپىق؟ مېنىڭچە، پۇلغا ئىككى خىل تەبىر بېرىش كېرەك: بىرىنچىسى، كونىچە قاراش بويىچە، پۇل — ئەڭ رەزىل، ئەڭ مەينەت نەرسە دېگەن تەبىر؛ ئىككىنچىسى، يېڭىچە قاراش بويىچە، پۇل — گۈزەل تۇرمۇشنىڭ ماددىي ئاساسى دېگەن تەبىردۇر. راست، پۇلغا تۇر-

مۇشقا كېرەكلىك ھەر قانداق نەرسىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ھاياتلىق دۇنياسىدىكى بارلىق ماددىي نەرسىلەرنى پۇلغا سېتىۋالغىلى ۋە پۇلغا ئالماشتۇرغىلى بولىدۇ، يالغۇز ماددىي نەرسە ۋە بايلىقلارنى سېتىۋالغىلى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەنىۋى بايلىقلارنىمۇ سېتىۋېلىش مۇمكىن. يەنە بىر مەنىدىن ئېيتقاندا، مەنىۋى بايلىقلارنىڭ ماددىي ئاساسىنى پۇل ئارقىلىق يارىتقىلى ۋە ئۇنىڭ ئاساسىنى مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ. چۈنكى، پۇل ماددىي ھاياتنىڭ تۈۋرۈكى ۋە جېنى، بۇ نۇقتىدا ئۇنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ، دۇنيا تەرەققىياتىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى دېيىشكە ھەقلىقمىز. بۈگۈنكى ھازىرقى باسقۇچتىكى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئېلىپ كەلگەن بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسى ئىسپاتلاپ قالماستىن، دۇنيا تارىخىدىكى تالاي قېتىملىق جانلىق، ئالەمشۇمۇل ھەقىقىي پاكىتلار ئەڭ روشەن دەرىجىدە دەلىللىگەن. ئۇ، قانداقتۇر بىزنىڭ كونىچە ماددىي ۋە مەنىۋى بېيتىشىمىزدىكى ئۈستۈنلۈكى ياكى نەزەرىيە جەھەتتىن خاتا ئۇقۇملاشتۇرۇش، خاتا ھۆكۈم، خاتا مۇئامىلە قىلىش ۋە ئىستېمالدا شۇ پېتى ئۆزلەشتۈرۈش ئۈستۈنلۈكى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەمەلىيەتتىكى رولى، ئارتۇقچىلىقى، نەزەرىيە ياكى مەنىۋىيەتتىكى خاتالىقلارنى تۈپتىن ئىنكار قىلىشتەك ئۈستۈنلۈكى بىلەن چاقنىدى.

بۇ يەردە بىر نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ بولسىمۇ، پۇلنىڭ ئەمەلىيەتتىكى

كۆچى بىلەن بىزنىڭ ئىلگىرىكى نەزەرىمىزدىكى كۆچىنىڭ پەرقى ۋە سېلىشتۇرما مەسىلىسى. ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئاللىبۇرۇن ئىسپاتلانغان بۇ مەسىلە پۇلنىڭ ئەمەلىيەتتىكى كۆچىنىڭ نەزەرىيەدىكى كۆچىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى، نەزەرىيەدىكى قىسمەن ئۈستۈنلۈكنى ھامان بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى جانلىق دەلىللەپ بەرگەن، تەرەققىي قىلغان ئەللەردە بۇنىڭغا نەچچە يۈز يىل بولدى، ئەمما، بىزدىچۇ؟ بىزدىمۇ بۇنىڭغا ئاللىبۇرۇن جاۋاب بېرىلىپ بولۇنغان بولۇشى مۇمكىن. ئالايلۇق، ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن چىققان ئۆتكەن زامانىدىكى بايلارنىڭ پۇل تېپىش ۋە پۇلدىن پايدىلىنىش جەھەتتىكى ئۇسۇل - چارىلىرى ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارىدىغان بولساق، ئۇلار پۇلدىن ئىبارەت بۇ ماددىي كۈچتىن خېلى ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ، پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈشنى بىلگەن. بۇ يەردە ئۇلارنى مەدھىيىلىمەكچى ئەمەسمىز. پەقەت ئۇلارنىڭ پۇلدىن پايدىلىنىشنى بىلىشتەك ئىجابىي تەرىپىنى مىسال كەلتۈرۈش ئارقىلىق، بىزمۇ باشقا ئەللىكلەرگە ئوخشاشلا پۇلدىن پايدىلىنىشنى ئىلگىرىدىنلا بىلەتتۇق دېگەن ئۇقۇمنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن ئىبارەت، خالاس. ئۆتكەن بىر مەزگىلدە، بولۇپمۇ بازار ئىگىلىكى يولغا قويۇلۇشتىن ئىلگىرى، بىز پۇلغا بىر تەرەپلىمە مۇئامىلە قىلىپ، بۇ خىل ئالاھىدە ماددىي كۈچنىڭ رولىنى ھەددىدىن زىيادە تۆۋەن ئورۇنغا قويۇپ كەلدۇق، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىرچاغدا، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى پاراۋانلاشتۇرۇش ئۈستىدە

گەپ ساتتۇق. ئەمەلىيەتتە بولسا بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش ئۈزۈپ تاشلىنىپ، بىر-بىرىنى تولۇقلاش، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەچكە، تەكشۈكلۈك بۇزۇلۇپ، تەكشۈكسىزلىك كېلىپ چىقتى. بۇمۇ ئاز كەلگەندەك، سىياسىنى پۇل ئورنىغا قويۇشقا، نەزەرىيىنى بولسا، ماددىي تۇرمۇشنىڭ ئەينىكى قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، ھەدېگەندە پۇلغا ئادەملەرنى چىرىتكۈچى، تۇرمۇشنى زەھەرلىگۈچى سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلدۇق ۋە بۇنداق بىمەنە قارىشىمىزنى قانۇنلاشتۇردۇق ياكى شۇنداق مەنىدە ئىستېمال قىلدۇق، نەتىجىدە، ھەممە يەلەن بايلىقتىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ، ئۆزىمىزنى چەتكە ئالدۇق. ئالايلۇق، ئاشلىق بېلىتى، رەخت بېلىتى دېگەنگە ئوخشاشلارنى پۇلنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ باقتۇق، بۇ بېلەتلەر ماھىيەتتە شەكلى ئۆزگەرگەن پۇل بولۇپ، پۇلنىڭ ئورنىنى مەلۇم نىسبەتتە ئىگىلىدى، ئۇ يەنە ئۆز نۆۋىتىدە پۇلنىڭ كۆپىيىشى ۋە پاخاللىشىشىنى مەلۇم نىسبەتتە تىزگىنلىدى، پۇلنىڭ رولىنى بەلگىلىك دەرىجىدە ئاجىزلاشتۇردى. لېكىن، مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئاشۇنداق ئەھۋال ئاستىدىمۇ، يەنىلا ئاز-تولا پۇلى بار، پۇل خەجلەشنى بىلىدىغان كىشىلەر بىر قەدەر پاراۋان تۇرمۇش شارائىتى يارىتىپ، ياخشى ياشاش ئىمكانىيىتىدىن بەھرىمەن بولدى. گەرچە بېلەتلەرنى پۇل ئورنىغا دەسسىتىشتەك پاسسىپ ئۇسۇل بىر مەزگىل ئۈنۈم بەرگەن بولسىمۇ، ئۇزاق ئۆتمەستىن رولىنى يوقاتتى. بۇ خىل ئەھۋال-

لار ئەينى يىللاردا سېزىلگەن بولسىمۇ، ئەينى چاغدا توغرا ھەل قىلىش مۇمكىنچىلىكى يوق ئىدى. شۇڭا، تۇرمۇشنى پاراۋانلاشتۇرۇشنى ھەر قانچە تەكىتلىسەكمۇ پۇلنىڭ رولىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى بىلمىگەنلىكتىن، تۇرمۇش ئەمەلىيىتى پاراۋان بولۇشتىن يىراقتا قالدى. ئاقىۋەتتە، قۇتۇلۇش قىيىن بولغان ماددىي ۋە مەنىۋى نامراتلىق پاتقىقىغا كىرىپ قالدۇق، پۇلنى ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇش، مەنىلىك ھايات ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتا ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ۋە تولۇقلىغۇچى ئاساس قىلىشنى بىلمىدۇق. دېڭ شياۋپىڭ بۇ نۇقتىنى سەگەكلىك بىلەن تونۇپ يېتىپ، ھەل قىلىش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىسلاھات داۋامىدا پۇلغا بولغان تونۇش توغرىلاندى، سىياسىينى، مەنىۋى مەدەنىيەتنى، ماددىي ھاسىلاتلارنى تەڭشەش، جەمئىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە پاراۋان تۇرمۇش يارىتىشتا پۇلدىن ئىبارەت ماددىي ئاساسقا تايانمىسا بولمايدىغانلىقى ئىسپاتلاندى.

پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس

نۇرغۇن كىشىلەر: ئۇنداق بولسا، پۇلنى شۇ قەدەر مۇتلەقلەشتۈرۈۋېتىشكە بولامدۇ؟ دەپ سورىشى مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا قەتئىي تۈردە ياق، دەپ جاۋاب بېرىمەن. چۈنكى، ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئىجابىي ۋە سەلبىي دېگەن ئىككى تەرىپى بولىدۇ. پۇلنىڭمۇ شۇنداق. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس، دېگەن ئىككى ئۇقۇمنىڭ ئۆزد-

گە يارىشا ئاساسى بار . پۇل ھەممىگە قادىر ئەمەس
دېگەن ئۇقۇمنى ئالساق ، ئۇ قىسمەن جەھەتتىن ئا-
ساسقا ئىگە . بۇ ئۇقۇمنى لوگىكىدىكى ئۈچ ھۆكۈملۈك-
نىڭ مۇناسىۋەتلىك قائىدىلىرىگە تەتبىقلايدىغان بول-
ساق، پۇل ھەممىگە قادىر دېگەن ھۆكۈمگە ئېرىشىمىز :
سۆز مەنىسىدىن ئالغاندىمۇ ، پۇلنىڭ پەقەت قىسمەن
نەرسىلەرگە قادىر ئەمەسلىكى ، نۇرغۇن نەرسىلەرگە
قادىر ئىكەنلىكى ئۆز - ئۆزىدىن چىقىپ تۇرىدۇ ، ئا-
لايلۇق ، پۇل ئارقىلىق بارلىق ماددىي نەرسىلەرنى
سېتىۋالغىلى بولىدۇ، ھاياتلىقتىكى قايتا تۆرۈلۈش ۋە
مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرۇشنى، تەبىئىي تالانتنى ، مېھىر-
مۇھەببەتنى، غۇرۇر-ۋىجدانىنى سېتىۋالغىلى بولمايدۇ ،
مانا بۇنىڭدىن پۇل ھەممىگە قادىر ئەمەس
دېگەن ئۇقۇم كېلىپ چىققان . پۇلنىڭ بۇ خىل ئا-
جىزلىقى ئەينى يىللاردا ئۇنى شۇنداق تۆۋەن ئورۇنغا
چۈشۈرۈپ قويغان ، شۇنداقلا سەلبىي مۇئامىلىگە ئۇچ-
راشتەك ئاقىۋەتكە دۇچار قىلغان .

يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان يولغا قويۇل-
غان ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ
تۈرتكىسىدە خەلقىمىز تەرەققىي قىلغان ئەللەرنىڭ
پۇلدىن ئىبارەت ئالماشتۇرۇش ۋاسىتىسىدىن ئۈنۈم-
لۈك پايدىلىنىشتەك ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ ،
ئۇنى بازار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ۋاسىتى-
سىغا ئايلاندۇردى . كىشىلەردە پۇلغا بول-
غان تونۇش يېڭىباشتىن چوڭقۇرلىشىپ ،
ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش تۈيغۇسى كۈچەيدى : پۇلغا
بولغان بىر تەرەپلىمە قاراش تەدرىجىي ئۆزگەردى .
ئەمما ، شۇ نەرسە ئېنىقكى ، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر-

نىڭ پۇلغا بولغان تونۇشى ئۆزگەرگىنى يوق ، ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسى يەنىلا كونا ، بىكىنمە ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ ، ئىدىيىسى ھازىرقى يېڭىچە قاراشنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايۋاتىدۇ . ئۇلار ھازىرقى زامانىدىكى پۇل چۈشەنچىسىنى پۇلپەرەسلىك ، پۇل ناچار ئىللەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ھەممىدە پۇلغا قارالسا ، جاھان بۇزۇلۇپ كېتىدۇ دەپ قاراپ ، جەمئىيەتتىن نارازى بولۇۋاتىدۇ. بۇ — ئەمەلىيەتتە ، ئۇلارنىڭ پۇلپەرەسلىك بىلەن پۇلنىڭ رولى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا چۈشىنەلمىگەنلىكى ۋە توغرا ھۆكۈم قىلالمىغانلىقىنىڭ مەھسۇلى . شۇنى بىلىش كېرەككى ، پۇلدىن پايدىلىنىش بىر گەپ ، پۇلغا چوقۇنۇش ، پۇلپەرەسلىك، پۇل ئارقىلىق ھەممىنى ھەل قىلىش كۆز قارىشى بولسا يەنە بىر گەپ. پۇل قانداقتۇر ئېسىل خىسلەتنى، ئەخلاقىي پەزىلەتنى چەتكە قاقمايدۇ. ئايرىم كىشىلەر پۇلنى ۋاسىتە قىلىش ئارقىلىق كۆزلىگەن رەزىل مەقسەتكە يېتەلمەيدۇ . بۇ ھال ، ئادەمنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى چىرىتكۈچى ۋە رەزىللىك پەيدا قىلغۇچى ۋاسىتە پۇل ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلايدۇ . شۇڭا ، بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنىشكە ۋە تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ .

پۇلنىڭ راھىتىنى سۈرۈشمۇ — پۇل

پۇل تېگىدىن رەزىللىكنىڭ مەنبەسى ئەمەس. ئۇ ئىنسانىيەت ئۈچۈن نۇرغۇن پايدا يەتكۈزىدۇ ۋە قولايلىق يارىتىپ بېرىدۇ . بۇ يەنىلا پۇلنى قانداق ئىشلىتىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . ئۇنىڭ رولى-

دىن پايدىلىنىش ــ جايىدا ئىشلەتكەنلىك بولۇپ ، بۇ ئالاھىدە ماھىرلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. گەرچە ھازىر نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ پۇلغا بولغان چۈشەنچىسى يېڭىلىنىپ ، پۇلدىن پايدىلىنىش ئاڭلىقلىقى ئۆسكەن بولسىمۇ ، ئەمەلىي پۇل خەجلەش جەھەتتىكى تەجرىبىسى كەمچىل ، جۇرئىتى يېتەرسىز بولۇۋاتىدۇ، پۇلنى كەڭ قوللۇق بىلەن خەجلىسىمۇ ، ئۈنۈمىنى كۆرەلمەيۋاتىدۇ . پۇل خەجلەشنى بىلمىدىغانلار 30 يۈەن خەجلەپ زور دەرەم سۇرسىمۇ ، پۇل خەجلەشنى بىلىگەنلەر 300 يۈەن خەجلەپ 30 يۈەنچىلىك دەرەم سۇرەلمەيۋاتىدۇ . يەنە بەزىلەر پۇلنى تۇرمۇش ئۈچۈن ، ياخشى ياشاش ئىمكانىيىتى يارىتىش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشنى بىلمەي ، ئەكسىنچە ، بۇ دۇنياغا پۇل ئۈچۈن تۆرەلگەندەك ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى پۇل ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇۋاتىدۇ . بۇ تولىمۇ ئەخمەقانىلىق ، بىچارىلىق ، خالاس. پۇلدىن پايدىلىنىشنى بىلمىگەن ئادەم تۇرمۇشتىن بەھىر ئالالمايدۇ ، ھاياتنى قەدىرلەشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ . ئۆزىگىمۇ ، ئۆزگىگىمۇ بەخت يارىتالمايدۇ. پۇل تېپىشتىن مەقسەت پاراۋان تۇرمۇش مۇھىتى يارىتىش ئۈچۈندۇر .

تۇرمۇش مەئىشىتى ئۈچۈن پۇل خەجلەش تولىمۇ ئاقىلانىلىق . بىزدە نۇرغۇن كىشىلەر شۇنداق جاپالىق ئىشلەپ ئىگىلىك يارىتىدۇ - يۇ ، تاپقان پۇلىنى تۇرمۇشقا سەرپ قىلىشقا كۆزى قىيمايدۇ ، يېمەي-ئىچمەي پۇل يىغىدۇ . ئەمما تەرەققىي قىلغان

ئەللەردە پۇل ئالدىبىلەن تۇرمۇش ئۈچۈن يېتەرلىك سەرپ قىلىنىدۇ.

ئۆرۈمچىگە تۇنجى قېتىم بارغان بىر دوستۇم مېنىڭ يېقىندا ئۆرۈمچىگە بېرىپ كەلگەنلىكىمنى ئۇقۇپ:

— ئالىي دەرىجىلىك رېستورانلارنىڭ بىرەرسىگە كىرىپ باقتىڭىزمۇ؟ - دەپ سوراپ قالدى.

بۇ سوئال ماڭا سەل غەلىتە تۇيۇلغان بولسىمۇ، لېكىن راستىنى دېدىم:

— بىر قېتىم كىردىم.

— ئۆرۈمچى ئاجايىپ ئېسىل شەھەر - ھە؟ ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، تېنى يايرايدۇ، مەن ئۆمرۈمدە رېستوران ئاتلىق يەرگە كىرىپ باقمىغان، ئۆرۈمچىگە بېرىپ كىردىم. شۇنداق ھەشەمەتلىك ئىكەنكى، دەسلەپ ئەيمىنگىنىمدىن قايسى يەرگە دەسسەپ مېڭىشىمنى، نەدە ئولتۇرۇشۇمنى ئۇقالماي گاڭگىراپ قالدىم. قارىسام ئادەملەر مەن بىلەن كارى بولمىغانھالدا خاتىرجەم يۈرۈشىدۇ، مەنمۇ چاندۇرماي شۇلارغا ئوخشاش بولۇۋالدىم. ئاجايىپ ئىش - تە؟! ھېلىقى رېستوران شۇنداق ھەشەمەتلىك، پادىشاھ ئوردىسىمۇ ئۇنداق كاتتا بولماس! رېستوراندا ئولتۇرۇپ ئويلاندىم: نەچچە پۇل ئالار؟ ھەقاچان كىرگىنىم، ئولتۇرغىنىم، ماڭغان - قوپقىنىم، ھەتتا، كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمدىن تارتىپ يېگەن - ئىچكەنلىرىمنىڭ ھەممىسىگە ھەق ئالار، ئاز دېگەندە تۆت - بەش يۈز كوي كېتەر ... ھەي، مەيلىغۇ، ئالسا

ئالمادۇ، مەن ئازغىنە تاماق يەپلا تويۇپ قالدىم. توۋا، ئەجەب ئىش، بىر نەچچە تەخسە لەڭمەنگە ئاران تويىدىغان ئادەم ئاسانلا تويۇپ قالدىما!؟ مەن پۇلنى كۆپ تۆلەپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ئالدىراپ چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم-دە، كۈتكۈچىنى چاقىرىپ نەچچە پۇل بولغانلىقىنى سورىدىم. ئاران 30 نەچچە كويلۇق كۈتۈلگىنىمنى ئاڭلاپ قۇلىقىمغا ئىشەنمەي قالدىم ۋە بىردىنلا روھلىنىپ كەتتىم. شۇنىڭ بىلەن رېستوراندىن چىقىپ كېتىشتىن يالتايدىم-دە، بىر ئىستاكان سوغۇق ئىچىملىك ئەكەلدۈرۈپ ئىچكەچ ئۇزاق ئولتۇرۇپ، ئاشۇ شاھانە ماكانىنىڭ پەيزىنى سۈردۈم. شۇ قەدەر پاكىز، گۈزەل، سەلتەنەتلىك، تامىقى ئاجايىپ تەملىك، مۇلازىمىتى ئىللىق بۇ رېستوران ئۈرۈمچىدىن قايتقىچە مېنىڭ راھەتلىك ماكانىم بولۇپ قالدى. ھازىر بۇ خىل رېستورانلار قەشقەردىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. بۇنداق يەردە تاماق يېيىش ئادەمگە ھۇزۇر بەخش ئېتىپ، كۆڭۈلنى ئاچىدىكەن، روھلاندۇرىدىكەن، بۇنى ھېس قىلىپ ئويلىنىپ قالدىم، پۇل جايىدا ئىشلىتىلسە پۇل ئىكەن، ئۇنىڭ كۈچىنى رېستوراندا كۆردۈم. ئازغىنە پۇل بىلەن شۇنچە گۈزەللىكتىن ھۇزۇرلانغىلى بولىدىكەن، بىز ئەسلىدىنلا پۇل خەجلەشنى بىلمەيدىكەنمىز، ئۇمۇ ئادەمنىڭ مەدەنىيەت ئېڭىغا باغلىق ئىكەن. ئاشۇ رېستورانغا ھەر قېتىم كىرگەندە، قەشقەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. چاپ-چاپ ئاشخانىلار يىراقتىن قارىغاندا خۇددى بىر خىل كۆكۈش قارامتۇل سىردا سىرلاپ قويغاندەك خۇنۇك كۆرۈنىدۇ، ئىچىگە كىر-

سه قويۇلغان ئۇسكۈنىلەرمۇ بەك كۆرۈمسىز، ئالاھى-
دىرەك دېيىلگەن مەخسۇس بۆلۈملىرىگە قويۇلغان لۆم-
لۆم ئورۇندۇقلارنىڭ پۈرژىنىلىرى ئەسلى ھالىتىنى
يوقاتقاچقىمىكىن، خۇددى چۇۋۇق سېۋەتتەك ماكچاي-
غان، قاپلىما رەختلىرى قاسماقلىشىپ كەتكەن؛ سۈ-
پەتسىز لۆجە لەڭمەن. ئادەم خەجلىگەن پۇلىغا ئى-
سىت دەپ قالىدۇ. يېگەن تاماق مەيدىدىن ئاسان-
لىقچە چۈشمەيدۇ، پۇلى ئەرزان دەپ بۇخىل ئاشخانىلارغا
كۆنۈپ كەتكەن، پۇل تېپىپ، ئۇنىڭدىن ھوزۇر ئېلىشنى
بىلمىگەن كۆپلىگەن بىچارە ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىم يەنىلا
ئاشۇ ئاشخانىلاردىن مېھرىنى ئۈزەلمەيدۇ، تاپقان پۇلنى
جايىدا خەجلەشكە ئىمكانىيەت بارلىقىنى، ھېلىقى-
دەك ئېسىل رېستورانلارنىڭ پەيزىنىڭ قانچىلىك ئې-
سىل بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ...

دەرۋەقە بىز پۇل خەجلەشتە جىق نادان، پۇلنى
دەپقورساققا، سالامەتلىككە ھىيلە ئىشلىتىمىز. سۈ-
پەتى ياخشى، تەملىك، مەززىلىك، ئالىي دەرىجىلىك
يېمەكلىكلەرنى قوغلىشىمىز - يۇ، ئۇنىڭ قاندىقىنى،
قايسى ئۇسۇلدا پىششىقلاپ ئىشلەنگىنىنى، قايسى شا-
رائىت، قايسى خىل ئەھۋالدا ئىستېمال قىلىشنى بىل-
مەيمىز؛ ياۋروپالىقلار يېمەكلىك ئىستېمالىغا ئالاھى-
دە ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئۇلار تۈرى كۆپ، قۇۋۋىتى يۇ-
قىرى، مىقدارى ئاز يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىش
ئارقىلىق ھاياتلىقىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلايدۇ، شۇن-
داقلا يېمەكلىك ئىستېمال قىلىنىدىغان ئورۇننى بې-
زەشكە ھەرگىز سەل قارىمايدۇ. بىزدە بۇنىڭ پۈتۈن-

لەي ئەكسى بولۇپ، پۇل تاپقانلار ھەدىسە ياتىدىغان ئۆينى زىلچا - گىلەملەر بىلەن پۈركەيدۇ، ئاشخانىغا قارايدىغان بولساق، مەينەتچىلىك ۋە كۆرۈمسىزلىك-تىن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېلىشىدۇ. ئاشپەزلىك تىجار-تى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى دېمەيلا قويايلى، ئۇلار پۇل تاپقانسېرى مەينەتلىشىدۇ ياكى ئاچكۆزلىشىپ، ئاشخانىنى بېزەپ چىرايلىق، كۆركەم قىلاي دېمەيدۇ، سەھىيە تارماقلىرىنىڭ بېسىمى ئېغىرلاشقاندىلا رې-مونت قىلىپ تۈزەپ قويىدۇ، خالاس.

— مېنىڭ بىر خىزمەتدىشىم بار، - دېدى بىر بۇرادىرىم پۇلنى قانداق خەجلەش توغرىسىدا گەپ بو-لۇنغان مەلۇم سورۇندا، - ئۇ، پۇل خەجلەشكە ئالاھىدە پەمى بار ئادەم. پۇل خەجلەش ماھىرى دېسىمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئىش ھەققى ئانچە يۇقىرى ئەمەس، ئەمە-ما، ئۇ باشقىلارغا پۇلنى ئايىماي خەجلەيدىغاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ. شۇنىڭغا يارىشا پۇلمۇ تاپالايدۇ. پۇل خەج-لەشكە توغرا كەلگەندە كۆزدىگە قارىمايدۇ، پۇل خەجلەش پەيتىنى ناھايىتى ماھىرلىق بىلەن تاللايدۇ، لېكىن پۇل خەجلىمەيدىغان يەردە بىر پۇڭنىمۇ زايا قىلماي-دۇ. باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، زامانىۋى ئىلىم - پەن جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش بىلەن بىرچاغدا، تۈرلۈك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى يىلمۇ يىل يېڭىلاپ، خىللاشتۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى يۈكىنى يېنىكلەتتى. مېنىڭ ھېلىقى خىزمەت-دىشىم بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرگە بەكلا سەزگۈر، بۈگۈن يېڭى مەھسۇلاتتىن بىرسى بازارغا سېلىنسا دەرھال سې-

تىۋالىدۇ - دە، ئۆيىدە ئەسلىدىن بار بولغان، ھازىر- قىدىن ئېلىغارلىقى سەل تۆۋەن لازىمەتلىكنىڭ ئورنى- غا دەسسىتىپ، ئۇنى كونا قاتارغا چىقىرىپ ئېلىشىغا سېتىۋېتىدۇ، بۇتولىمۇ ياخشى تاللاش، ئەلۋەتتە. ئۇ، پۇلى كۆپلۈكىدىن شۇنداق قىلامدۇ؟ ياق! ئۇنىڭ سېتىۋالغىنى ئۆيىدە ئەسلىدىن بار لازىمەتلىكتىن ئېلىغار بولغانلىقى- تىن، ئالدىنقىسىغا قارىغاندا تۇرمۇشنى كۆپ جەھەت- تىن قولايلاشتۇرالايدۇ. بۇ قارىماققا پۇل بۇزغاندەك تۇيۇلىدۇ، ماھىيەتتە تۇرمۇشنى ياخشىلاش ئۈچۈن سەرپ قىلىنىدۇ. ھېلىقى خىزمەتدىشىمىنىڭ چىرايىغا قاراي- دىغان بولسىڭىز، شۇنداق ياش كۆرۈنىدۇ، ئەمەلى- يەتتە ئۇنىڭ يېشى 50 تىن يۇقىرى، ئۆزى دېمەتلىك ئوغۇللىرى، ياتلىق قىلىنغان نەۋرىلىرى بارلىقىغا ھېچ كىم ئىشەنمەيدۇ، ئۇنىڭ روھى شۇنداق ئۇستۈن، كەيپىياتى جۇشقۇن بولۇپ، پۇلدىن ئىبارەت ئالاھى- دە تاۋارغا ساغلام بەدەننى، چىراي گۈزەللىكىنى ۋە جاننى «چېچەكلىتىدىغان» تۇرمۇش پاراۋانلىقىنى ئالماشتۇرۇپ ئالالىغان. ئۇ، ئىدارىدىمۇ ئوخشاش ئورۇندىكىلەردىن ھېچكىم ئىگە بولالمىغان ئىمتىياز- غا، مەنپەئەتدارلىق ئەركىنلىكىگە ئىگە. بۇنى پۇل خەجلەشنى بىلىشتەك ماھىرلىقىدىن كەلگەن دېسەك خاتالاشمايمىز.

پۇلنى نۆلگە تەڭ قىلغان «باي»

پۇل شۇنداق نەرسىكى، خەجلەشنى بىلمىگەنلەرگە ئاۋارىچىلىق ۋە ئازاب ئېلىپ كېلىدۇ. يۇرتىمىزدا

بىر قوشنىمىز بار، هازىر 90 ياشلارغا كىرىپ قالدى. ئۇ شۇنداق ئىشچان، تىرىشچان بولۇپ، جېنى پىششىق، پۇل ئېلىم - بېرىم ۋە سودا - سېتىقتا بەكمۇ چىڭ، يىل بويى ئېتىزدىن كىرمەي ئىشلەيدىغان ئىسسىق - جىسمىغا لايىق جاپاكەش دېھقان، ئاڭلىسام ئۇنىڭ ئاز دېگەندىمۇ 70 - 80 مىڭ يۈەن نەقپۇلى بار ئىكەن. ئەمما كىيىۋالغان كىيىمىدىن، تۇتقان ئۆيىدىن نامراتلىق مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. قازان - چۆمۈچى ئايلاپ گۆش دىدارى كۆرمەيدۇ، يېرىلىپ كەتكەن پۇت - قوللىرىنى، هەممىشە گەز باغلاپ تۇرىدىغان كالپۇكلىرىنى، توپا - تەرەت چىرايىنى كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ 10 مىڭ يۈەنلەپ پۇلى بارلىقىغا زادىلا ئىشەنمەيدۇ، ئۇ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق كەسپىدىن يىلىغا نەچچە مىڭ يۈەن پۇل كىرىم قىلىدۇ، ئەمما، ئاشۇ پۇللاردىن ئازراق بىر قىسمىنىمۇ خەجلەشكە كۆزى قىيمايدۇ، تېخىمۇ قىزىق يېرى شۇكى، پۇللىرىنى بىرەرسىگىمۇ بەرمەيدۇ، بانكىغا ئامانەتمۇ قويمايدۇ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا كۆمۈپ ساقلايدۇ، بىر چاغلاردا خېلى كۆپ پۇلىنى چاشقانغا يەم قىلىپمۇ بۇرنىغا سۇ كىرمىدى. ئۇنىڭ مەن بىلىدىغان بىر قانچە هېكايىسى بار: ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ كىچىكىدىنلا پىخسىق بولغاچقا، 50 - يىللارغىچە نۇرغۇن پۇل توپلىغانىكەن، ئەينى زاماندا هۆكۈم سۈرگەن هاكىمىيەت تارقاتقان بۇ قەغەز پۇللار هاكىمىيەتنىڭ مەغلۇبىيىتى بىلەن تەڭ ئەمەلدىن قاپتۇ، ئۇ، پۇللارنى تۆت - بەش ياستۇققا قاچىلاپ ساقلاپ قويۇپتۇ، 80 - يىللارغا كەلگەندە، بۇ قەغەز پۇللار -

نىڭ بىردىنلا بازىرى چىقتى ، شۇنچە يىللار مابەي-
نىدە ، تۇنجۇقۇپ تۇرغان پۇلنىڭ كارغا يارىشى ئا-
جايىپ ئىش ئىدى . نېمىشقىكىن ، ئۇ ، ھېلىقى پۇل-
لارنى دەسلەپتە ئاشكارىلىمىدى، كۆپ ئۆتمەي بۇنىڭ
«بازىرى» مۇ بېسىقىپ قالدى . شۇ چاغدىلا ئۇ پۇللى-
رىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ خېرىدار چاقىردى . خېرى-
دارلار پۇللارنى ئۇيان - بۇيان ئۆرۈپ - چۆرۈپ ،
ھەممىسىنى كېرەكسىزگە چىقاردى . نەتىجىدە ، 500
مىڭ يۈەندىن كۆپرەك قەغەز پۇل مانا مۇشۇنداق تۈ-
گىدى ؛ 70 - يىللاردا ھېلىقى قوشنىمىز تارقاقلاشتۇ-
رۇش ئوبيېكتى بولۇپ ، كونا ئۆيىدىن ئايرىلىپ قال-
دى ، ئۇ ماكانىدىن ئايرىلىدىغان چاغدا ، نەچچە
يىللار ئىلگىرى كۆمۈپ قويغان 400 دانە تىللاسىنى
تاپالماي دەرد يۇتۇپ كەتتى . بىرەر يىلدىن كېيىن ،
كونا ئۆي يولغا پۇتىلىشىش سەۋەبىدىن چېقىلدى .
تىللالار ئۆي چېقىشنى كۆتىرە ئالغان بىر ئىشلەمچىگە
ئۇچرىدى . بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان قوشنىمىز خېلى
پالاقلاپ ، ئەرز قىلغان بولسىمۇ ، گۇۋاھچى تېپىلمى-
غاچقا ئىشلەمچى تەن ئالماي ، ئاھ ئۇرۇپ قالدى ،
ئۇ، نەچچە ئون يىل جان تىكىپ ئىشلەپ تاپقان پۇل-
نىڭ مېغىزىنى باشقىلار چاقتى . بۇلتۇر ئۇ قېرىلىق
يېتىپ ئاغرىپ قالدى ، ئاغزىغا سۇ تېمىتىلىۋاتقان
چاغدا ئىككى قىزى دادىسىنىڭ ھاياتى بىلەن ھېساب-
لاشماي ، مىراس تالىشىپ چاچ يۇلۇشۇش دەرىجىسى-
گە يەتتى . قان - قېرىنداشلار ياتلىشىپ بولغاندا
« بىتەلەي » دادا ساقىيىپ قالدى ، ئۇ ھازىرمۇ پۇل
يىغىش كويىدا تىپىرلايدۇ ، لېكىن ، ئاشۇ پۇللارنى

خەجلەپ بەھىر ئالاي دەيدىغان خىيالىدىن ئەسەرمۇ يوق ، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك ؟ ئۇ پۇل تاپتى، بىراق جايىدا ئىشلىتىشنى ، خەجلەشنى بىلمىدى ، ئاخىرقى ھېسابتا پۇلنىڭ قىممىتىنى نۆلگە تەڭقىلىپ قويدى، ئاللا نېسىپ ئەتكەن بايلىقنى ئىشلەتمەي ھاياتىنى بىھۇدە خاراب قىلدى . ئۇغۇ بىر دېھقان ، ئەمما ، مەدەنىيەتلىكلەر قاتلىمىغا تەۋە بىر قىسىم زىيالىي- لىرىمىزمۇ بۇلغا خۇددى ئاشۇ دېھقانغا ئوخشاش مۇ- ئامىلىدە بولىدۇ . شەھىرىمىزدە ئاشۇنداق زىيالىيلار سامانىدەك تېپىلىدۇ . ئۇلارنى سۈرۈشتە قىلىپ ئول- تۇرمىساقمۇ يۈرۈش - تۇرۇشى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىلا بۇ پىكىرىمىزنى دەلىللەيدۇ . ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئىناۋىتى ، ھوقۇقى، ئۇنۋانى يۇقىرى، ئىش ھەققى ۋە باشقا تەمىناتلىرىمۇ يېتەرلىك . ئەمما ، كىيىنۋالغان كىيىمى ، مىنىۋالغان ئەبجاق ۋېلىسىپىتى ، كۆتۈرۈۋالغان سومكىسىغا قارايدىغان بولساق ، مەدەنىيەتتىن ، پاراۋان تۇرمۇشتىن ئەسەر يوق ، بۇ ھالغا تۇرۇپ ئادەمنىڭ نەپرىتى قوزغى- لىدۇ ، تۇرۇپ ئىچى ئاغرىيدۇ ؛ بۇنىڭ ئوبيېكتىپ سەۋەبلىرىنىمۇ نەزەرگە ئالماي بولمايدۇ . ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قەھەتچىلىك يىللىرىدا خىزمەتكە قاتناشقان ، تېجەشلىك ، ئاددىي - ساددا تۇرمۇش كەچۈرۈش ئادىتى ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەن . ئۇ چاغ- لاردا ئىش ھەققى تۆۋەن بولغاچقا شۇنداق ياشىمايمۇ ئىلاج يوق ئىدى . ئەمما ، بۈگۈنكى كۈندىمۇ يەنە شۇنداق ياشاشنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ ؟ ھازىرقى ۋا- قىتتا زىيالىيلار ئىچىدىكى پۇلى كۆپلەر يەنىلا قەھەت-

چىلىك يىللىرىدا خىزمەتكە قاتناشقانلار . ئۇلارنىڭ بانكىدا قويغان نۇرغۇن پۇلى بار ، بالا - چاقىلىرى-نىڭ ھەممىسى ئىشقا ئورۇنلىشىپ بولغان، بالا - چاقا يۆكى يوق ، ئۆيلىرى ئازادە ، تۈرلۈك شارائىتلىرى كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى . لېكىن، كىيىگەن كىيىمى ، مىنى-گەن ۋېلىسىپىتى ، كۆتۈرگەن سومكىسى ھېلىقىدەك ، پۇل خەجلەش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلسا ، يانچۇقى بىلەن قولىنىڭ ئارىلىقى مىڭ يىللىق يولغا ئايلىنىپ ، قولى تىترەيدۇ ؛ ئاددىيسى كېسەل بولۇپ قالسىمۇ ئون يۈەنگە تاكسىغا ئولتۇرۇپ دوختۇرغا بېرىشقا كۆ-زى قىيمايدۇ . توۋا ، ئۇلار شۇنچە پۇلنى نېمە ئۈچۈن يىغىدىغاندۇ ؟ ! ئۇلارنىڭ پۇلىنى بانكا ئامانەتكە جەلپ قىلىپ، ئۇنى يەنە باشقىلارغا قەرز بېرىپ، ئۈ-نۈملۈك پايدىلىنىشنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ.

پۇلنى بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن ، ئەتە ئۈچۈنمۇ بۈگۈن خەجلەش دانالىق

بۇ يىل يازدا ، ئۈرۈمچىدە تىجارەت قىلىدىغان بىر دوستۇم قەشقەرگە كېلىپ بىرەر ئاي ئۆپچۆرىسىدە سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى . ئۇ، ئۆيدىن كو-چىغا چىقىسىلا تاكسىدا ئولتۇرۇپ ماڭدى . مەن بىر تۇرۇپ « پۇلنى كۆز - كۆز قىلغىنى » دەپ ئويلىدىم ، يەنە بىر تۇرۇپ ، « ئۈرۈمچىلىكلەرنىڭ ئادىتى شۇن-داق ئوخشايدۇ » دەپ قارىدىم . چۈنكى ، بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئاساسلىق قاتناش قورالى ۋېلىسىپىت ، نۇرغۇن ئىش ، نۇرغۇن يولنى ۋېلىسىپىت بىلەن تا-ماملايمىز . تاكسىغا ئولتۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، تاكسىدا ئولتۇرۇش ئاز-

تولا ئەۋج ئالغان بولسىمۇ، ئومۇملىشىشتىن يىراق ئىدى. مەن پۇرسەتنى كەلتۈرۈپ ھېلىقى دوستۇمدىن سورىدىم:

— تاكسىدا ئولتۇرۇشقا ئەجەب ئامراق ئىكەنسىزغۇ؟

ئۇ كۈلۈپ قويۇپ، سالماق تەلەپپۇزدا ئېيتتى:

— جان ئارام ئالىدىغان ئىشقۇ بۇ؟! پۇلنى مۇشۇنداق ئىشلارغا ئىشلەتمەي نېمىگە ئىشلىتىدۇ، مېنى پۇلنى بىھۇدە ئىسراپ قىلىدىكەن دەيدىغانسىز، مېنىڭ ھەرگىز ئۇنداق قىلغۇم ھەم قىلىۋاتقىنىم يوق. تاكسىغا ئولتۇرغانىدىمۇ پۇلنى جايىدا خەجلەش كېرەك، ھە دېسە تاكسىغا پۇل خەجلەش ھاجەتسىز، دېمەكچى بولغىنىمنى مەن بىلەن بىر قانچە ۋاقىت بىللە ماڭسىڭىز بىلەلەيسىز، ھەر نەرسىنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ، تاكسىغا پۇل خەجلەشنىڭمۇ نۇرغۇن پايدىلىق تەرىپى بار.

مەن كېيىن ھېس قىلدىمكى، تاكسىغا پۇل خەجلەشنىڭ ئارتۇقچىلىقى جاننى مۇھاپىزەت قىلىشلا بولۇپ قالماستىن، ۋاقىتتا باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرغىلى، ئۇچۇرنى تېز قوبۇل قىلغىلى، تىجارەتتىكى پايدا - زىيان مۇناسىۋىتى ۋە بوشلۇقلارنى بالدۇر بايقاپ، دەرھال تۇتۇش قىلىش ئارقىلىق ئۇتۇق قازانغىلى بولىدىكەن.

— پۇل تېپىپ، ئۇنى جايىدا خەجلەشمۇ بىر چوڭ ئامەت ئىكەن، - دېدىم پاراڭ ئارىسىدا ئۇنىڭغا. ئۇ ماڭا مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى:

ئۇنىڭ تاغىسى يېقىنقى ئون يىلدىن بۇيان، يېزىنىڭ ئوتتۇرا تىپتىكى بىر ئۇن زاۋۇتىنى ھۆددىگە

ئېلىپ، نۇرغۇن پايدىغا ئېرىشىپ باي بوپتۇ. لېكىن، پۇل خەجلەشكە بەكلا پىخسىق ئىكەن. ئاددىيسى ئۇ يېزىدىن شەھەرگە كەلسە، ھەمىشە تونۇشلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قونۇپ كېتىدىكەن ياكى پۇلى ئەرزان، شارائىتى ناچار مېھمانخانىلاردا يېتىپ پۇل تېجەيدىكەن. تىجارەتچى ئاغىنەم بىر قېتىم شۇ تاغىسى بىلەن شەھەرگە كېلىپ، تاغىسىنىڭ دەۋىتى بىلەن بىر تونۇشىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قاپتۇ، ئەتىسى ئۇلار ئۈرۈمچىگە ماڭىمىز دەپ خوشلاشقان بولسىمۇ، ماڭالماي يەنە بىر كېچە قونۇشقا توغرا كەپتۇ، تونۇشىنىڭ ئۆيىگە كىرىش ئەپسىز تۇيۇلۇپ، تاغىسى ھېلىقىدەك مېھمانخانىلاردىن بىرىدە ياتماقچى بوپتۇ، لېكىن، تىجارەتچى ئاغىنەم قوشۇلماي ئالىي دەرىجىلىك مېھمانخانىلاردىن بىرسىگە باشلاپ بېرىپ، يۈز نەچچە يۈەنگە بىلەت ئاپتۇ. تاغىسى قاتتىق كايىپ ئەيىبلەپ كېتىپتۇ. كەچتە ئۇلار ھېلىقى ياتاقتا مۇنچىغا چۈشۈپ يايراپتۇ. ئەتىسى تاغىسى كارىۋاتتىن قوپماي ياتقۇدەك. سەۋەبىنى سورىسا، ياتاقتىن قاتتىق سۆيۈنگەنلىكىنى، تۆلىگەن پۇلغا مىڭ مەرتە رازى بولغانلىقىنى، بۇ چاغقىچە ئاز-تولا پۇل تېجەشنى كۆزلەپ، تونۇشلىرىنىڭ ئۆيىدە يېتىپ قورۇنغانلىقىنى، ناچار ياتاقلاردا چىۋىننىڭ ئازابىنى تارتقانلىقىنى، پۇلنى جاننى راھەتلەندۈرىدىغان ئىشلارغا ئىشلىتىشنىڭ لازىملىقىنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كېتىپتۇ ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەھەرگە كەلسە، تاكسىدا ئولتۇرىدىغان، رېستورانلاردا تاماق يەيدىغان، ئالىي دەرىجىلىك ياتاقلاردا ياتىدىغان، راۋۇرۇس كىيىنىپ يۈرىدىغان بوپتۇ.

بۇ، ئەلۋەتتە ھېكايە ئەمەس، بەلكى رېئاللىق.
قەشقەر شەھىرىدە ئالىي دەرىجىلىك مېھمانخانىلار ھە-
مىشە دېگۈدەك بوش قالىدۇ، ئەرزان مېھمانخانىلار يىل
بويى بېسىق بولۇپ كېتىدۇ. سەۋەبى، پۇل ئۈچۈن تى-
رىشىپ - تىرمىشىدىغانلار كۆپ، ئۇنىڭدىن ھوزۇر لى-
نىشنى بىلىدىغانلار ئاز.

تىجارەتچى دوستۇم ماڭا يەنە مۇنداق دېدى:
پۇل جەلپكار نەرسە، ئەمما قىممىتى ئۆزگىرىپ تۇرى-
دۇ. ئۇنىڭ قىممىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەن بولۇشى ما-
دىي دۇنيانىڭ ئۆزگىرىشى، شۇنداقلا خەجلەشنى بى-
لىش - بىلمەسلىك بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. پۇلنى
ئۆز ۋاقتىدا ۋە جايىدا خەجلەشنى بىلمىسە، قىممىتى
يوقىلىدۇ ياكى تۆۋەنلەيدۇ... مال باھاسىنىڭ ئۆرلى-
شى، پۇل پاخاللىقى يۈزبەرگەندىمۇ شۇنداق بولىدۇ.
ئالايلۇق، بىز بۈگۈن 100 يۈەن خەجلەپ ئون قېتىم تاكسىدا
ئولتۇرالىشىمىز مۇمكىن، پۇلنىڭ قىممىتى تۆۋەنلىسە
بۇنداق بولۇشى ناتايىن. كەلگۈسىدە قانداق بولۇشى-
نى ھېچكىم تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈ-
گۈن ئىشلىتىش، خەجلەش زۆرۈر بولغان پۇلنى بۈگۈن
ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ قىممىتىنى نامايان قىلىش، ئەتىگە
ئاياپ ئولتۇرماسلىق، ھەتتا ئەتە ئۈچۈن بۈگۈن پۇل
خەجلەش ئاقىلانىلىق ھېسابلىنىدۇ. بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن،
ئەتە ئۈچۈن بۈگۈن پۇل خەجلەشنى بىلمىگەن ئادەم پۇل خەج-
لەشنى بىلمەيدىغان ئادەمدۇر. نوقۇل ھالدا پۇل تېجەش
بىلەن بىھۇدە پۇل ئىسراپ قىلىش ئوخشاشلا بىر ئىش.
مەسىلەن، مېنىڭ ھازىر 100 مىڭ يۈەن پۇلۇم بولسا،
بۇ پۇلغا بۈگۈن بىر دانە ئالىي دەرىجىلىك ماشىنا
سېتىۋالغىلى بولىدۇ. لېكىن، بۇ پۇلغا ھازىر ماشىنا

سېتىۋالماي، يەنە 100 مىڭ يۈەن توپلاپ كېلەر يىلى سېتىۋالىمەن دېسەم، كېلەر يىلى ئۇنداق ماشىنىنى 200 مىڭ يۈەنگە سېتىۋالغىلى بولۇشى ناتايىن، ئۇنداقتا نەتىجە ئۆلگە تەڭ بولىدۇ، شۇڭا مەن كېلەر يىلنى كۈتمەي دەرھال 100 مىڭ يۈەنگە ئاشۇ ماشىنىنى سېتىۋالسام چوڭ پايدا ئالغان بولىمەن، چۈنكى، مەن ئۇ ماشىنىنى بىر يىل ئىشلىتىپ پەيزىنى سۈرۈۋالىمەن، كېلەر يىلى ئۇ خىل ماشىنا 200 مىڭ يۈەنگە چىقسا، دەرھال ساتسام، ھېچبولمىغاندا 100 مىڭ يۈەنگە يارىشى مۇمكىن، دېمەك، بىر يىل ئىشلىتىۋالغىنىم پايدا دېگەن گەپ. پۇلنىڭ قىممىتى مانا مۇشۇنداق يەردە بولىدۇ.

تارىختا نەزەر سالىدىغان بولساق، پۇل توغرۇلۇق نۇرغۇن، ئاجايىپ، قىزىقارلىق، جەلپكارلىق، ھەتتا ئېچىنارلىق مىساللار بار. ئەمما، پۇلنىڭ سىرى تەلتۆكۈس ئېچىلغىنى يوق. پۇلنى خەجلەش ۋە قانداق تېپىش توغرىسىدىمۇ تېخى بىرەر ئادەم ئەڭ مۇكەممەل، ئەتراپلىق ئۇلچەم، ئۇسۇل كۆرسىتىپ بەرگىنىمۇ يوق. ئۆز تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دېيەلەيمىزكى، پۇلنى خەجلەشكە ماھىر بولغاندىلا، تاپقىلى ۋە ئۆنۈملۈك بەھىر ئالغىلى بولىدۇ. پۇل ئۆچۈن غۇرۇر - ۋىجدانىنى سېتىش ھەقىقىي ئىنسان بالىسىنىڭ ئىشى ئەمەس!

1994- يىل 10- ئاينىڭ 30- كۈنى، قەشقەر

ھەي، پۇل

مۇقەددىمە

پۇل سۆيۈملۈك، ياخشى نەرسىمۇ، يىرگىنچلىك يامان نەرسىمۇ؟

بىرسى مەندىن مۇنداق سورىدى:

— سىز پۇل مېنى خاراب قىلدى، پۇل مېنى ۋەيران قىلدى، مەڭگۈ شۇنداق قىلىدۇ، - دېيەلەمسىز؟!

نومۇر ئېلىش ئورنىدىكى جۇلا

مەن بىر چوكاننى تونۇيمەن، ئۇنى مەنلا ئەمەس، سىزمۇ چوقۇم تونۇيسىز: سىزلا ئەمەس، يەنە مىڭلاپ ئادەم تونۇيدۇ!

ئەلۋەتتە، ئۇ، ئادەمنى مەپتۇن قىلغۇدەك گۈزەل چوكانمۇ ئەمەس، ئەمما، ئۇنىڭ ئۇچىسىنى ھەمىشە پاسونلۇق كىيىملەر، ئالتۇندىن قىلىنغان زىبۇ - زىننەتلەر ئوراپ تۇرىدۇ، مېنىڭچە، بۇلار ئۇنىڭ سالاپىتىنى، شۇنداقلا غۇرۇرىنى ئاشۇرىدىغاندۇ. ئۇنى سالاپەتلىك كۆرسىتىدىغان ئەڭ گەۋدىلىك نەرسە — ئالتۇن زىبۇ - زىننەتلەر بولۇپ، كۆز چاقنىتىدىغان بۇ بۇيۇملار بەدەنلىرىنىڭ كۆزگە تاشلىنىدىغان يەرلىرىدىن ئورۇن ئالغان، نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭ چىرايىدىن ئەيمەنمىسىمۇ، تاشقى كۆرۈنۈشىدىكى ئاشۇ

نەرسىلەردىن، بولۇپمۇ ئالتۇن زىبۇ - زىننەتلەردىن كۆزى ئالىچەكمەن بولماي قالمايدۇ. ساددا كىشىلەر ئۈچۈن ئالغاندا، ئاشۇ تاشقى سالاپەت سەل چاغلاشقا، ئەيمەنمەسلىككە، كۆزگە ئىلماسلىققا بولماسلىقنىڭ بەلگۈسى.

ئۇ، ×× دوختۇرخانىسىنىڭ نومۇر سېتىش ئورۇنىدا ئىشلەيدۇ، مەيلى سەھەردە بارايلى ياكى چۈش، كەچتە بارايلى، ئاشۇ جايدا مىختەك ئولتۇرۇپ نومۇر ساتىدۇ. ئۇ تولا چاغلاردا، كىشىلەرگە قوپال تېگىپ، «پوك - پوك» گەپ قىلىدۇ، گويا ئالدىراشچىلىق ئىچىدە قالغاندەك بىر خىل جىددىي تەلەپپۇزدا سوئال سوراپ، كېسەل تارىخى يازىدىغان دەپتەرنىڭ بار - يوقلۇقىنى، قايسى بۆلۈمگە، قانداق دەرىجىلىك دوختۇرغا كۆرۈنىدىغانلىقىنى، قەيەردىن كەلگەنلىكى ۋە ئىسمىنىڭ نېمىلىكىنى بىر - بىرلەپ ئېنىقلايدۇ ۋە كېسەل تارىخى دەپتىرىنىڭ ئۈستىگە ئىسىم - جىسىم خەتلەرنى يازىدىغان ئىشنى بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدىلا ئورۇنداپ بولىدۇ. قىزىق يېرى شۇكى، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق قوپال بولسىمۇ، چىرايىدىن يەنە بىر خىل مۇلايىملىق چىقىپ تۇرىدۇ. بۇنداق چىگىش روھىي ھالەتنى ئەستايىدىل كۆزىتىدىغان بولساق، بىر تۇرۇپ ساختىدەك، يەنە بىر تۇرۇپ راستەك تۇيۇلىدۇ.

ئۇ ئىشلەيدىغان دوختۇرخانىغا كىرگەن ھەر قانداق ھاجەتمەن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا بارماي دوختۇرغا كۆرۈنەلمەيدۇ. ئۇ بەرگەن ئالىقانچىلىك

دەپتەر، بىر پۇڭ پۇلنىڭ چوڭلۇقىدىكى بىر - ئىككى پارچە قەغەز بىمارلارنىڭ كېسەل كۆرسىتىش ئىجازەتنامىسى بولۇپ، بۇنىڭسىز كېسەل كۆرسىتىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى تونۇيدىغانلار شۇنداق كۆپ، ئۇنىڭ ئاشۇ يەردە ئىشلەۋاتقىنىغا 10 - 11 يىل ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاق بولغاندۇ. مەن شۇنچىلىكلا بىلىمەن، چۈنكى، مەن ئۇنى 11 يىلنىڭ ئالدىدا ئاشۇ يەردە كۆرگەن (ئۇ چاغلاردا گۆدەك بالا ئىدىم)، مانا ئەمدى نەۋقىران يىگىت بولۇپ قالدىم. ئەلۋەتتە. شۇنداق، قوشۇمىنى تۈرسەم، ئەينى يىللار كۆز ئالدىمغا كېلىۋاتىدۇ. شۇ مەزگىللەردە ئۇ كىيىنىشى ئاددىي - ساددا، ئەمما، تەكەببۇرراق كۆرۈنىدىغان چوكان ئىدى. بەلكىم، مەن شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى تولۇق ئېسىمگە ئالالماي شۇنداق ھۆكۈم قىلىۋاتقاندىمەن، ئارىدىن شۇنچە يىللار ئۆتتى، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئاز دېگەندىمۇ مىڭ قېتىم بارغاندىمەن، بۇ ئاشۇرۇۋەتكىنىم ئەمەس. مېنىڭ يېزا - قىشلاقلاردىن تۇغقانلىرىم، تونۇشلىرىم، بۇرادەرلىرىم ھەممىشە كېلىپ تۇرىدۇ ۋە كېسىلىنى دوختۇرغا تەكشۈرتۈپ داۋالىتىپ قويۇشۇمنى ئۆتۈنىدۇ. مەن بەزى ھاللاردا بىر كۈندە بىر نەچچە قېتىم، بەزىدە ئىككى-ئۈچ كۈندە بىر قېتىم دوختۇرخانىغا بارىمەن، نومۇر ئېلىش ئورنىدىكى ئاشۇ چوكان بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىمەن. لېكىن، بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش، ئۇنىڭ بىلەن شۇنچە كۆپ ئۇچرىشىپ تۇرۇقلۇق بىز تونۇشمايمىز. تونۇشمىغان ئادەم قانداق سىرداش بولالىسۇن؟ شۇڭا، ئۇ-

نىڭ خاراكتېرى، ئالاھىدىلىكى ھەققىدە بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەقەت سىرتقى كۆرۈنۈشىلا ماڭا بەش قولدەك ئايان، ئۇنىڭ ئىنسانىي پەزىلىتىگە گۇمانىي نەزەردە قارايمەن. مۇنداقچە ئېيتسام، ئۇنىڭ ئادىل ياكى ئەمەسلىكىگە گۇمان بىلەن قارايمەن، چۈنكى مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭ ئالدىغا بارسام، ھامان تەڭلىگەن پۇلۇمغا قاراپ:

— پارچە پۇل يوقمىكەن؟ — دەيدۇ.

مەن كۆپ ھاللاردا، بولۇپمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان:

— قانچە پۇل بولسا بولاتتى؟ — دېگەن سوئال خاراكتېرلىك جاۋابنى بېرىمەن. بۇ جاۋاب ئىككى خىل ئېھتىماللىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بىرسى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، دوختۇرخانىنىڭ نومۇر ئېلىش پۇلىمۇ بازار ئەھۋالىغا قاراپ، ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان تاۋارغا ئايلاندى. بۈگۈن يۈرگۈزۈلگەن باھا ئەتە يوق، ئەتە يۈرگۈزۈلگىنى ئۆگۈن يوق. شۇڭا مەن كۆپ ھاللاردا بىر يۈەن ياكى ئىككى يۈەنلىك پۇللارنى نومۇر پۇلى ئۈچۈن تەڭلەيمەن، بۇنداق قىلغاندا، ھەم «كەملەيدۇ» دېگەن دوقتىن ساقلانغىلى ھەم ۋاقىت ئىسراپچىلىقىنى ئازايتقىلى بولىدۇ؛ يەنە بىرسى، تەڭلىگەن پۇلۇم ئاز بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ ياكى مەندە پارچە پۇل بولغان ئەھۋالدا، ئۇ ئۆزىدىكى پۈتۈن پۇل بىلەن ئالماشتۇرۇپ، باشقىلارغا قولايلىق تۇغدۇرىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالىمەن.

لېكىن، ھېلىقى «سۆرلۈك» چوكان مەندىن ھېلى-

قى سوئالنى سوراپ قويۇپلا، جاۋابىم بىلەن كارى بولمايلا، ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ. گاھىدا، «پارچە پۇل باركەن، قانچىلىك بولسا بولاتتى» دەپ قالسام، خۇش ياقار - ياقماس تەلەپپۇزدا «ھە، بولدى مەندىمۇ بار ئىكەن» دەپ قويىدۇ. قىزىق يېرى، مەندە پارچە پۇل بولمىغاندا، ئۇنىڭدىمۇ پارچە پۇل يوق بولۇپ چىقىدۇ - دە:

— سىلىگە بىر كوي ئىككى مو قايتۇرسام بولاتتى، بىر كويلىرىنى ئېلىپ تۇرسىلا، ئىككى موچەن پارچە پۇل يوقكەن، سەل تۇرۇپ پارچە پۇل چۈشكەندە ئېلىپ كەتسىلە، بولمىسا پۇللىرىنى بېرەي پارچىلاپ كېلەملا يا؟ - دەيدۇ، مەن ئىككى موچەننى دەپ پۇل پارچىلىغىلى چىقىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزەمدىمەن ياكى پارچە پۇل چۈشكىچە ئۇنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇرامدىمەن؟! ياق، شۇڭا مەن:

— بولدى خانىم، - دەپ كېتىپ قالىمەن. ئۇ ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدۇ. خېرىدارلارغا كاشىلا تۇغدۇرماقچىدەك، دوختۇرخانىمۇ نومۇر پۇلىنى پارچە - پۇرات ئۆستۈرىدۇ، كۆپ ھاللاردا ساپلا پارچە سان بولىدۇ. ئىلگىرى سىنتىلاپ پارچە بولسىمۇ، باھا تۇراقلىق، نومۇر ساتقۇچىلار ئادىل ئىدى. يېشى چوڭراق كىشىلەرنىڭ ئېسىدە باركى ئەڭ دەسلىپىدە نومۇر پۇلى بەش پۇڭ ئىدى. كېيىن ئون پۇڭ، 15، 20، 25… 70، 80، 90 پۇڭ بولدى، ئۇ يەنىلا شۇنداق ئۆزگىرىپ مېڭىشى مۇمكىن. لېكىن، نومۇر ئالىدىغانلار 25 پۇڭ ئۈچۈن ھەممىشە 30 پۇڭ؛ 50 پۇڭ، 70، 80، 90 پۇڭ ئۈچۈن بىر يۈەن ياكى ئىككى يۈەن تەڭ-

لەيدۇ، تولا چاغلاردا 30 پۇڭغا بەش پۇڭ، 80، 90 پۇڭ-
غا بىر - ئىككى موچەن قايتۇرۇلمايدۇ، 50 پۇڭ، 70
پۇڭلارغا قىسمەن ھاللاردا قايتۇرۇلىشى مۇمكىن، بۇ-
مۇ نومۇر ساتقۇچىلارنىڭ قايتۇرۇش رايىنىڭ بار-
يوقلىقى بىلەن نەتىجىلىنىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا،
خېرىدارلار تەڭلىگەن كىچىك پۇتۇن پۇلنىڭ پارچىسى
تولا چاغلاردا بايىقىدەك گەپلەر بىلەن نومۇر سېتىش
ئورنىدا قىلىشۇرىدۇ. مۇتەخەسسىسلەرگە كۆرۈنىدىغان
كېسەللەرنىڭ نومۇر پۇل مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەل-
ۋەتتە، ئىلگىرى ئۇنداق ئىش يوق ئىدى. دوختۇرخا-
نىلار پۇلنى كۆزلەپ «مۇتەخەسسىس دوختۇر» دەيدىغان
گەپنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۇلارغا كۆرۈنى-
دىغان كېسەللەرنىڭ نومۇر پۇلىنى ئايرىم (باھاسىنى
يۇقىرى) قىلىشۋالدى. كېسەللىنى كۆرسەتكىلى ئاتايىن
دوختۇرخانىغا كەلگەن ئادەم «مۇتەخەسسىس دوختۇر»
دەپ نامى بارلارغا كۆرۈنمەي كۆڭلى ئۇنامدۇ؟ بۇن-
داق ئالاھىدە دوختۇرلارغا كۆرۈنىدىغانلارنىڭ نومۇر
پۇلىمۇ دەرىجە ئاتلاپ ئۆسۈپ، دەسلەپكى بىر يۈەن-
دىن بىر يۈەن بەش موغا، ئاندىن بىر يۈەن سەككىز
موغا چىقتى. ئەپسۇسكى، نومۇر ساتقۇچى ھېلىقى چو-
كان بۇنىڭغا كەلگەندە سەل ئېھتىيات قىلىسىمۇ، پۇل
ياندۇرىدىغان چاغدا ئادەمگە قاراپ ئىش بېجىرەتتى.
ئېسىمدە قېلىشىچە، بىر قېتىم مەن بىر يۈەن 20 پۇڭ ئۇ-
چۇن بەرگەن ئىككى يۈەنگە 50 پۇڭ قايتۇرۇپ بەردى.
نومۇر پۇلى ئۆسۈپ، بىر يۈەن سەككىز موغا چىققاندا،
ئىككى يۈەن تەڭلىگەنلەرگە پۇل ياندۇرۇپ بەرمەيدىغان

بولدى. ئۇ بەلكىم، باشقىلارغىمۇ شۇنداق قىلسا كې-
رەك ياكى ئاشقان ئازغىنە پۇلنى ياندۇرۇپ بېرىشنى
تەلەپ قىلغۇچىلارغا ھېلىقىدەك چىرايلىق گەپنى يان-
دۇرۇپ بەرسە كېرەك.

يېقىنقى كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن يەنە دوختۇر-
خانىغا كىردىم ۋە بىرسىنى ساقلاپ، نومۇر ئېلىش
ئورنىنىڭ يان تەرىپىدىكى ياغاچ ئورۇندۇقتا ئول-
تۇردۇم. بىكارچىلىقتا ھېلىقى نومۇر ساتقۇچىنىڭ تو-
روك - توروك گەپلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ، ئىشلىرىغا
نەزەرىم ئاغدۇرۇلۇپ قالدى. بىلدىمكى، نومۇر ساتقۇ-
چى پۇل ياندۇرۇشتا يالغۇز ماڭىلا ھېلىقىدەك باھانە-
سەۋەب كۆرسىتىپ قالماي، ھەممىلا ئادەمگە ئاشۇنداق
گەپنى قىلىدىكەن. ئۇزاقتىن بۇيان، مەن ئۇنىڭ ئىش-
لىرىغا بۈگۈنكىدەك زەن سېلىپ باقمىغاچقا، بۇنى ھېس
قىلمىغان ئىكەنمەن. ئۇ پۈتۈن پۇل تەگلىگەن ھەربىر
ئادەمگە تۇتى قۇشتەك: «پارچە پۇل يوقمىدى، مەندى-
مۇ يوق ئىكەن، سەل تۇرۇپ كەلسىلە، بولمىسا پۇللى-
رىنى پارچىلاپ كېلەملا - يا» دەيدىكەن؛ مەن ئادەم
ساقلاپ ئولتۇرغان قىسقىغىنە ۋاقىتتا ئۇ پارچە پۇل
ياندۇرۇپ بېرەلمەي نۇرغۇن خېرىدارغا قەرزدار
بولۇپ قالدى. مەن ئىچىمدە، بۇ چوكان بۇقەرزلەرنى
قانداق قايتۇرار، پۇلى قالغانلارنىڭ قايسى بىرىنى
ئېسىدە تۇتۇپ بولار، كىمنىڭ كۆپ، كىمنىڭ ئاز ئى-
كەنلىكىنى قانداق بىلەر؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ قال-
دىم. بىراق، خېلىغىچە قاراپ تۇرسام، ھېچكىممۇ «قال-
غان پۇلۇمنى بەرسىلە خانىم» دەپ كېلىپ باقمىدى.

پەقەت بىر نەچچە ئادەمنىڭ غوت ـ غوت قىلغىنى، ھېلىقى چوكاندىن نارازى بولۇپ شىكايەت ياغدۇرۇۋاتقىنى قۇلىقىمغا كىردى.

— تازىمۇ بىر ئىنساپسىز چوكاندىكىنا بۇ؟ - دېدى بىرەيلەن سەل كايىپ، - پارچە پۇل يوق دەپ سەككىز موچەننى ئېلىپ قالدى. پۇل پارچىلاپ كەلسىلە دەيدۇ، نەدە پارچىلايمەن؟ پۇل پارچىلايمەن دەپ بازارغا چىقىپ، ئاندىن نومۇر ئالسام، بىر مۇنچە ۋاقىت ئۆتىدۇ، نومۇرنى ئېلىپ دوختۇرنىڭ يېنىغا كىرىپ بولغىچە ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقىت بولىدۇ، ئۇ چاغدا ھەر قانچە كۆكۈلچەك دوختۇر بولسىمۇ، تەكشۈرۈشكە خۇش ياقامدۇ، ئەتراپلىق، ياخشى تەكشۈرەمدۇ؟! سەككىز موچەنىڭ تويغۇلۇق ئەمەس، لېكىن بىلىپ تۇرۇپ گەپ قىلماي دېسە، كىم سەككىز پۇڭنى بىكارغا بېرىدۇ، ھېلى پۇلۇمنى بەرسىلە دەپ كەلگىلى بولامدۇ، ئازغىنە بىر نېمىگە ئادەمنىڭ يۈزى ئۆۋۈتىدىكەن، ھەمىشە پارچە پۇل كۆتۈرۈپ يۈرگىلى تېخى بولمايدىكەن، ھەي، ھاجەتمەن بولۇپ ئالدىغا كەلگەندىكىن، بىچارە كۆرۈپ بوزەك ئېتىدۇ ـ دە، بۇلار! شۇ بىر زامانلاردا بۇنداق خېنىملار بىر پۇڭنى ئۇيان - بۇيان قىلالمايتتى، پارچە پۇللارنى بانكىدىن تېگىشىپ تەقلەپ قويۇپ ئىش بېجىرەتتى. ھازىر بۇنداق ئىشلارنى سۈرۈشتە قىلىدىغان ئادەم يوق، شۇڭا، مۇشۇنداق ئورۇندا ئىشلەيدىغان چوكانلار بۇنى بىر خىل تاپاۋەت قىلىدىغان يوچۇققا ئايلاندۇرۇۋالدى. مەندەك گول ئادەمدىن بىر كۈندە ئون ـ يىگىرمىسى ئالدىغا كەلسە، ئۇلاردىن تەخمىنەن ئون «گالۋاڭ» نىڭ سەك-

كىمىز موچەندىن پۇلى قالسا، توپتوغرا سەككىز يۈەن
بىكارچىلا قالدى دېگەن گەپ. ئويلاپ بېقىڭلار، ھەر
كۈنى ئاشۇنداق كىرىم بولۇۋەرسە، بىر ئايدا قانچە،
بىر يىلدا قانچە، ئون يىلدا قانچە بولىدۇ؟ پارچە
پۇل دەپ كۆزگە ئىلىنمىغان بىلەن، تامچە قوشۇلۇپ
كۆل بولىدۇ ئەمەسمۇ؟!

مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدىم، راست،
ئۇ كىشىنىڭ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. شۇ ئارىـ
لىقتا، ساقلاۋاتقان بۇرادىرىم كەلدى. مەن ئورنۇمـ
دىن تۇردۇم - دە، ئۇدۇللۇق بولۇپ قالغان نومۇر ئېـ
لىش كۆزنىكىنىڭ ئالدىغا باردىم. نومۇر ساتىدىغان
ھېلىقى چوكان ماڭا قارىدى، كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ
قالدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن بىر خىل ئوت چاقنىغاندەك
بولدى. توۋا، ئۇ مېنىڭ پۈتۈن پۇل تەگلىشىمنى
ئۇمىد قىلىۋاتامدىغاندۇ ياكى
پارچە پۇلمۇ؟! بۇ ماڭا قاراڭغۇ ئىدى. كۆزلىرىم ئۇـ
نىڭ بويۇن ۋە قۇلاقلىرىدىكى ساپ ئالتۇندىن ياسالـ
غان ساپسېرىق زىبۇ - زىننەت بۇيۇملىرىغا چۈشتى،
ئۇ نەرسىلەر ماڭا سانسىز پارچە پۇلدەك كۆرۈنۈپ
كەتتى...

پۇل تۇغىدىغان پۇل

ھەر يىلى قۇربان ھېيت كەلسە، كۆپچىلىك خىزـ
مەتداشلىرىمغا ئوخشاش، ئائىلىمىز بويىچە يۇرتىـ
مىزغا بېرىپ، ئاتا - ئانا ۋە تۇغقانلار بىلەن خۇشالـ
خۇرام ئوينايمىز، بۇ خىل ئادەتنى خىزمەتكە چىققان

ئون نەچچە يىلدىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتىمىز.

بۇ يىلمۇ بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمىدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە دەم ئالىدىغان ۋاقتىمىزمۇ كەڭتاشا بولدى. ھېيتلىق ئارام ئېلىش بىلەن يىلدا بىر بېرىلىدىغان ئون نەچچە كۈن ئارام ئېلىش ۋاقتىنى بىرلەشتۈرۈپ، خاتىرجەم، ئېغىر - بېسىق ئويىنىدۇق ۋە پەتىلىدۇق.

بىر كۈنى، بىر نەۋرە تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە پەتىگە باردۇق، ھەر يىلى ھېيت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن يۇرتقا بارساقلا، چاقىرمىسىمۇ پەتە قىلاتتۇق. بۇ يىل ۋاقتىمىز كۆپرەك بولغاچقا، كېيىنرەك بېرىشقا توغرا كەلدى. پەتىدىن كېيىن، ئۇنىڭ قوشنىسى، مېنىڭ مەكتەپدىشىم × × نىڭ ئۆيىگە كىردۇق، ئۇلارنىڭ خېلىلا قول - ئىلكىدە بار ئىدى، ئۆيلىرىمۇ چىرايلىق سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئوت چاقناپ تۇراتتى. مېھمانخانىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ، دەرۋازىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە يېڭىدىن سېلىنغان بىر يورۇش ئۆيگە كۆزۈم چۈشتى، ئۇ ئۆي بەكلا ياسىداق ئىدى. مەكتەپدىشىم ئاددىي خىزمەتچى بولسىمۇ، ئاتا - ئانىسىغا ئوخشاش ئىشچان، كېلىشىملىك ئادەم بولغاچقا، بۇ ئىمارەتكە ئانچىۋالا ئەجەبلىنىپ كەتمىدىم. سىنچايدىن كېيىن يېڭى ئۆي سېلىۋالغانلىقىنى ئاغزاكىمۇ بارەكلەپ قويدۇم، ئۇ سۆيۈندى ۋە ئۆيلەرنى ئىنىسى سالغانلىقىنى ئېيتتى، مەن تۇرۇپلا ئەجەبلىنىدىم. ئۇنىڭ ئىنىسى ئالدىنقى يىلى يېزا ئىگىلىك تېخنىكومىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش كەسپىنى پۈتتۈرۈپ، يېزىنىڭ ئى-

گىلىك باشقۇرۇش مۇلازىمەت پونكىتىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغانىدى. بۇنىڭدىن بىر قانچە ئايلار ئىلگىرى كەلسەم، ئۇ بىر موتسىكلىتنى مىنىپ، يېزىنى بېشىغا كىيگەنىكەن، مانا ئەمدى شۇنداق پۈزۈر ئۆي سېلىۋاپتۇ. بىز يېڭىدىن سېلىنغان بۇ ئۆينى قىزىقىپ كۆردۇق، ھەر قايسى خانىلارنىڭ بېزىلىشى ئۆزگىچە بولۇپ، تاملاردىكى نەقىشلەر، مۇشۇ كۈنلەردە مودا بولۇۋاتقان ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى ۋە تۈرلۈك ئۆي جاھازلىرى، ئوتقاشتەك گىلەملەر مېنى ئالاھىدە جەلپ قىلدى ھەم ھەيرانلىقتا چۆمدۈردى؛ كەسپىي خاراكتېرىم بۇنداق تېز بېيىشنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە ئۈندەيتتى.

— ئۆينى تازا كېلىشتۈرۈپ ياساپسىلەر، قانچە پۇل كەتتى؟ - دېدىم قىزىقسىنىپ.

— ئاز كەم 80 مىڭ يۈەن كەتتى.

— ھەممىنى ئاتا - ئانىلار چىقاردىمۇ ياكى ئىنىڭىزمۇ ئاز - تولا چىقاردىمۇ؟

— ئاساسلىق پۇلنى ئىنىم ئۆز يېنىدىن چىقاردى، بىزمۇ قاراپ تۇرمىدۇق.

— خېلى ئىش قىپتۇ ئىنىڭىز!... بۇنچە پۇلنى قەرز ئالدىمۇ ياكى ئۆزى تاپقانمۇ؟

— بىر پۇڭمۇ قەرز ئالمىدى، پۇل تېپىشتا ئۇ بىزدىن نەچچە ھەسسە يامان چىقتى.

بىز خوشلاشتۇق، نەۋرە تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە چىقىپ كېتىۋېتىپ سورىدىم:

— بۇلارنىڭ كىچىك ئوغلى خىزمەتكە چىققىلى

تېخى ئەمدى بىر يىل بولدى-بولمىدى، شۇنچە پۇل
تېپىپ، موتو ئاپتۇ، ئۆي ساپتۇ، توي قىلىۋاپتۇ، ئۇ-
نىڭ تاپاۋىتىدە بىرەر سىر بارمۇ - قانداق؟

— ئۇنىڭ ئىشى بەك ئوڭ، ياز - كۈز دېمەي دېھ-
قانلارغا پۇل تارقىتىدۇ،- دېدى تۇغقىنىمىز،- پۇل دې-
گەن بەك شىرنىسى بار نەرسە ئىكەن، ھەپىلەشكەن ئا-
دەمگە شىرنىسى يۇقماي قالمايدىكەن، مەنغۇ ئانچە
بىلىپ كەتمەيمەن، بۇ بالا دېھقانلارغا پۇل تارقىتىپلا
تۇرسا، ئۆزىچىلا نۇرغۇن پۇل ھايىنىغا قالىدىكەن،
ئۇلارنىڭ پونكىتى ئەتىيازدا دېھقانچىلىق ئۈچۈن دەپ،
يازدا يازلىق ئاشلىق سېتىۋېلىش ئۈچۈن دەپ نۇرغۇن
قەرز پۇل تارقىتىدۇ، كۈزدە بۇ بالا ئىككى قېتىمدا تار-
قاتقان قەرز پۇللارنى يىغىۋالىدۇ ھەم كېۋەز ساتقان
دېھقانلارغا پاختا زاۋۇتىدا ئولتۇرۇپ پۇل بېرىدۇ،
ئۇ يەنە كېۋەز ئېلىپ - سېتىپمۇ نۇرغۇن پايدا ئالى-
دۇ، كېۋەز ساتقىلى كەلگەن نۇرغۇن دېھقانلار پاختا
زاۋۇتتا نۆۋەت ساقلاپ زېرىكىپ دەرۋازا ئالدىدىلا ھا-
يانكەشلەرگە ساتىدۇ، ھايانكەشلەر 3- دەرىجىگە ئا-
لىدىغان كېۋەزنى بىر ئاماللارنى قىلىپ 2- دەرىجىگە
ئۆتكۈزىدۇ - دە، دەرىجە پەرقىدىن پايدىلىنىپ پايدا
ئالىدۇ، بۇ بالا ھەم زاۋۇت ئىچىدە پۇل تارقىتىدۇ ھەم
ئاشۇنداق كېۋەزنى ئېلىپ زاۋۇتقا ئۆتكۈزىدۇ، ئۇ پۇل-
نى مانا مۇشۇنداق قىلىپ تاپىدۇ...

مەن كۆڭلۈمدە تۇغۇلغان بىر قانچە سوئالنى سو-
رىسام، تۇغقىنىمىز ئېنىق جاۋاب بېرەلمىدى. مەكتەپ-
دىشىمنىڭ ئۆزىدىن سوراش نادانلىق ۋە ئەدەبسىز-

لىك بولاتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ پۇل تېپىش سىرى مېنىڭ قەل-
بىمدە بىر تۈگۈن بولۇپ قالدى.

بىز تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىدىن ئۇزاپ،
يېقىن بىر ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىگە كىردۇق.
ئۇمۇ ئىقتىساد بىلەن كۆپرەك شۇغۇللىناتتى، كەسپىي
خىزمىتىمۇ شۇ بولۇپ، تولا چاغلاردا پۇل بىلەن ھەپى-
لىشەتتى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، پۇل تېپىشقا بېرىلىپ
كەتكەنىدى، ئۇ قانداقلا قىلسۇن، پۇل تاپالايتتى،
ھەم پۇلنى سۇدەك خەجلەيتتى. ئەمما، خوتۇنى بىلەن
تازا ئەپ ئەمەس ئىدى. بۇنىڭغا پۇل جوداسى ئەمەس،
خوتۇنىنىڭ كۆندەشلىك جوداسى سەۋەب بولغان بولۇپ،
خوتۇنى ئۇنىڭدىن نەچچە قېتىم ئاجرىشىپ، نەچچە
قېتىم ياراشقانلىقىنى بىلەتتىم. ھېيتلاپ كېلىشتىن
بىر ئاي ئىلگىرى خوتۇنىنى يەنە قويۇپ بەرگەنلىكى-
نى ئاڭلىغانىدىم. ئەمدى ئاڭلايمەنكى، ئۇ خوتۇنىنى
قۇربان ھېيتقا ئۈلگۈرتۈپ ئۆيىگە ئېلىپ چىقىۋاپتۇ.
خوتۇنىمۇ ئىقتىسادىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىناتتى،
مېنىڭ ئۇنى بۇنداق پىششىق بىلىشىمدىكى سەۋەب،
نەۋرە ئاچامنىڭ ھېلىقى قوشنىسىنىڭ كىچىك ئوغ-
لى بىلەن بىر ئورۇندا ئىشلەيدىغانلىقىدىن ئىدى.
ئۇلار بىر مەكتەپتە ئوقۇغانىدى. دوستۇم بۇ خوتۇن
بىلەن ھېلىقىدەك ئۆتىدىغان بولغاچقا، تۇتقان ئۆ-
يىنىڭ تازا مەسلىھەتى يوق، تۇرمۇشىمۇ تازا پارا-
ۋان ئەمەس ئىدى. بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە كىردۇق، مەن
بىردىنلا ھەيران قالدىم، ھېلىقىدەك بىسەرەمجان ئا-
ئىلىدىن ئەسەر يوق، ئۆي زامانغا لايىق ياسىلىپتۇ.

بۇنى كۆرۈپ چوڭقۇر سۆيۈندۈم ۋەھىمىسىيا تىمنى زادىلا يوشۇرالماي ئۇيلىغانلىرىمنى ئېيتتىم. دوستۇم ھەممىسىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى:

— ئۆي تۇتىمەن دەپ تارتىپ كەتكەن دەرد-ئازابلار ئاز ئەمەس، — دېدى ئۇ ماڭا.— ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، بىلىم ئاشۇرىمەن دەپ، ئىككى يىلدا 20 - 30 مىڭ يۈەننىڭ بېشىغا سۇ قۇيۇۋەتتىم. ئۇنىدىن باشقا يەنە تۆت - بەش مىڭ يۈەنگە قەرز بوپتىمەن. مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ قارىسام، پۇل تاپىدىغان يەرنىڭ ھېچ بىر ئورنى يوق، خوتۇنمۇ ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن ئىكەن. كەلگىنىمنى ئاڭلاپ ئىزدەپ كەلدى ۋە:

— مېنى ئۆيگە ئېلىپ چىقىپ كەتسىڭىز، بىر بالىمىز باركەن، ئۆي تۇتۇپ قالايلى، — دېدى. قارىسام، بۇگەپنىڭ ئاساسى بار. لېكىن، گەپنىڭ راستىنى دېدىم:

— سېنى ئېلىپ چىقىپ كەتكۈدەك پۇلۇم يوق، ئاز - تولا پۇل تاپاي، ئاندىن بىر گەپ بولار.

ئۇ دەرھال:

— پۇل مانا مەندە بار، — دېدى.

— نەچچە پۇلۇڭ بار؟

— 10 مىڭدىن ئاشىدۇ.

ماڭا بۇ گەپ تازا ياقتى، خوتۇننى ئۆزىنىڭ پۇلى بىلەن ئۆيگە ئەكىرىۋالدىم، ئاندىن ئاشقان پۇلنىڭ بىر قىسمىنى قەرزىمگە بەردىم، بىر قىسمىغا ئۆينى ياسىدۇق، يەنە بىر قىسمىنى پۇل تاپىدىغانغا دەسمايە قىلدىم، ھەي، خۇي دېگەن ئۆزگەرمەيدىغان نېمىكەن، خوتۇن ئىككى قېتىم يامانلاپ، بىر قېتىم ئاجرى-

شىپ بولدى. نېمە ئامال دەيسەن؟ ھەر ھالدا ھازىر
ئەھۋالىم ياخشى.

— خوتۇن بىلەن يارىشىپ قالغىنىڭ بەك ئوبـ
دان بوپتۇ، لېكىن، پۇل توغرىسىدىكى ئىشلىرىڭسەل
ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق؟!

— خەق نېمە دېسە مەيلى، لېكىن، مەن بۇنى
لاۋزىلىق ياكى بىچارىلىقتىن بولغان ئىش دەپ قارـ
مايمەن. تۇرمۇش دېگەن شۇ. سەن شۇنداق قىلمىساڭ
تۇرمۇش مەجبۇرلايدۇ ياكى خاراب قىلىدۇ.
ئاداش، ھازىرقى زاماندا پۇل بولمىسا بولمايدىكەن،
پۇلۇڭ يوق— جېنىڭ يوق، نېمە دېگەن بىلەن، ھەممىـ
گە پۇل لازىم بولىدىكەن، قارا، پۇل بولمىسا، ياخشى
تۇرمۇش كەچۈرەلمەيسەن، شۇنداق ئەمەسمۇ؟! ئىشـ
لەتسەم ئۆز خوتۇنۇمنىڭ پۇلىنى ئىشلەتتىم، پۇلى
بولغىنى ئۈچۈن خوتۇنۇنى ئېلىپ چىقتىم دېيىشكە تىـ
لىم كۆيىدۇ، بەلكىم، يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا،
ئۇنىڭ پۇلى ئۇنى ئېلىپ چىقىشىمغا، ئۆي تۇتۇپ قېـ
لىشىمىزغا ۋاسىتىمۇ بولغاندۇ. يەنە نېمە دەي، سەن
قانداق چۈشەنسەڭ مەيلى، باشقىلارمۇ ئاز گەپ تاپـ
مىدى، لېكىن، كىم پايدا ئالدى؟ ئىت قاۋايدۇ، ھاـ
يان قەلەندەرنىڭ! شۇنداق جاھان بۇ!؟

— نېمانچە قاينايسەن؟ مەن راستىنلا سېنى خاـ
تا چۈشىنىپ قالغاندەك؟ لېكىن، مەن بەك ھەيران،
بەزىلەر پۇلنى شۇنداق كۆپ تاپالايدۇ، بەزىلەردە ئۇنـ
داق كوزىر يوق، ئەمەلىيەتتە بولسا، ئاشۇنداق كۆپ
پۇل تاپقان، كۆپ پۇلى بارلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئاـ

دەم، بىزگە ئوخشاش خىزمەتچى، ئەپسۇسكى، ئۇلاردىن پەرقىمىز يوق تۇرۇپ، بىز شۇ پۇلنى نېمىشقا تاپالمايمىز؟ پۇلىمىز يوق ياكى بولسىمۇ، ئاران - ئاران تۇرمۇشىمىزنى قامدايمىز،- دېدىم مەن،- مەسىلەن، مەن ۋە مېنىڭ ئائىلەمگە ئوخشاش! شۇنداقمۇ غەلىتىلىك باركى، نەدىكى ئادەملەرگە خۇدا بېرىدۇ، توۋا! دەيمەن، ئالايلۇق، سېنىڭ خوتۇنۇڭ پۇل تاپالاپتۇ، قانداق تاپىدىغىنىنى بىلەمسەن؟ ئىش ھەققى بەك يۇقىرىمۇ ياكى ئاتا - ئانىسى قۇرۇمساق بايمۇ؟

— بۇنى سوراپ قالدىڭ،- دېدى ئۇ،- سەندىن يوشۇرۇشقا ئامالسىزمەن. خوتۇنۇمنىڭ ئىش ھەققى چاغلىق، ئاتا - ئانىسىمۇ ئاران - ئاران جان باقىدۇ، ئىش ھەققى بىلەن بىر - ئىككى يىل ئىچىدە بىر نەچچە مىڭ يۈەن پۇلنى توپلاپ بولغىلى بولمايدۇ، خۇدا «كەمبەغەلكەنسەن» دەپ تاشلاپمۇ بەرمەيدۇ. پۇل تېپىشتا شارائىتقا، پۇرسەتكە، يوچۇققا قاراپ، يول تۇتسا نەتىجە قازانغىلى بولىدۇ، بۇنىڭدا ئەڭ مۇھىمى ھەر كىم ئۆزىگە باب كېلىدىغان شارائىتنى تاللىشى كېرەك. شارائىت ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى بىلىش پۇل تېپىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق دەستۇرى ھېسابلىنىدۇ. سەن ھېسابات ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولمىغانلىقتىن بۇنى بىلمەيسەن. ھېسابات، پۇل ئىشى دېگەن كارامەت بىر سەھنە! قارىساڭ سىرلىق، جىمجىت، ھەر قانچە چوڭقۇرلىساڭ، تېگىگە يېتىپ بولالمايسەن، يېشىمەن دەپ يېشىپ بولالمايسەن. لېكىن، قانۇنىيىتىنى بىلىۋالساڭ، ئىش باشقىچە بولىدۇ،

پۇل ئۆزلۈكىدىن قولۇڭغا كىرىدۇ. مېنىڭ خوتۇنۇم-
نىڭ پۇل تېپىش يولى بەك ئاددىي، ئۇ ھەر يىلى كۈز-
دە پاختا زاۋۇتىغا كىرىپ، بىر - ئىككى ئاي دېھقان-
لار ساتقان پاختىغا پۇل تارقىتىدۇ، ھەر كۈنى ئازدې-
گەندە 100 مىڭ، 150 مىڭ يۈەن پۇل قولىدىن
ئۆتىدۇ. مانا مۇشۇ پۇل ئۇنىڭغا پۇل تۇغۇپ بېرىدۇ،
يالغۇز ئۇنىڭغىلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ پۇل تۇغۇپ
بېرىدۇ، چۈنكى ئاشۇنداق پۇل تارقى-
تىدىغانلاردىن يەنە بىر قانچىسى بار.
سېنىڭ ھېلىقى تۇغقىنىڭنىڭ قوشنىسىنىڭ كىچىك ئوغ-
لىمۇ مېنىڭ خوتۇنۇم بىلەن بىللە ئىشلەيدۇ. ئۇمۇ
ئوخشاشلا پۇل تارقىتىدۇ؛ ئۇ سالغان ئۆيلەرنى كۆر-
گەنسەن؟ بۇ ئۆيلەر مانا شۇ پۇل تۇغقان پۇلدىن پۈت-
كەن. پۇل قانداق پۇل تۇغىدۇ دېيىشىڭ مۇمكىن. بۇ-
نىڭغا جاۋاب بەك ئاددى. سەن بىلىسەن، دېھقان دې-
گەن كارامەت ساددا، كەڭ قورساق، ياۋاش كېلىدىكەن.
تۇرۇپ ئۇلارغا ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ، ئۇلار پاخ-
تا زاۋۇتىغا ئېلىپ كەلگەن پاختىنى ساتالماي ئەتى-
گەندىن-كەچكىچە ئولتۇرۇپ زېرىكىدۇ، كۈن قايرىل-
غاندا بىر ئامالλارنى قىلىپ پىرىيومچىلارنى پاختى-
لىرىنىڭ قېشىغا باشلاپ كېلىدۇ ۋە قولىغا خەت ئېلىپ
ھاپىلا - شاپىلا ساتىدۇ، پۇلنى ئېلىپ ئاچ قورساققا
لۆجە لەگمەندىن بىر چىنە يېۋېلىشقا ئالدىرايدۇ. پۇل
بېرىلىدىغان ئورۇندا ھەر قانداق دېھقانغا پارچە پۇل
بېرىشكە توغرا كېلىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ساتقان پاخ-
تىسى پۈتۈن پۇلغا دەل توغرىلانمايدۇ. پۇل تارقىتى-

دىغانلار بانكىدىن پارچە پۇل ئالغىلى ئۇنىماي، ساپلا پۈتۈن پۇل ئېلىپ چىقىدۇ، ئۇلار دۇنىداق قىلىشنىڭ پايدىسىنى بەك بىلىدۇ. پاختا ساتقان دېھقانغا پار-چە پۇل بېرىشكە توغرا كەلگەندە «سىزگە يەنە مانچە مو، مانچە پۇڭ بەرسەم بولاتتى. لېكىن پارچە پۇل يوق بولۇپ قالدى، پارچىلاپ كېلىپ ئالامسىز ياكى پارچە پۇل چۈشكەندە ئالامسىز دەيدۇ» بۇمۇ تېخى خۇشى تۇ-تۇپ قالسا دەيدىغان گېپى، بولمىسا كارى يوق؛ ھې-لىقى بىچارە دېھقان بولسا «ۋاي بولدى» دەپ پۇلنى ۋاقتىدا ئالغانغا خۇش بولۇپ كېتىدۇ، دېھقانلارمۇ بۇنداق پارچە پۇلنى بەرمەۋەرگەندىن كېيىن گەپ قىلماسلىقا كۆنۈپ كەتكەن. شۇنداق قىلىپ پارچە پۇل، پۇل تارقاتقۇچىدا قېلىۋېرىدۇ، ئۇ جۇغلىنىپ - جۇغلىنىپ بىر مۇنچە ئاقچىغا ئايلىنىدۇ. مەسىلەن، بىر كۈندە مەلۇم كاسسىر 100 مىڭ يۈەن تارقاتتى دې-سەك ئوتتۇرا ھېساب بىلەن بىر يۈەندە بىر پۇڭدىن قالسا 1000 يۈەن، ئىككى پۇڭدىن قالسا 2000 يۈەن دېگەن گەپ. ئۇ بىر ئاي پۇل تارقاتسا پۇڭلار جۇغ-لىنىپ قانچە پۇل بولار؟! بۇ ئاز گەپ ئەمەس، ھېلى-قىدەك ھەشىمەتلىك ئۆي، ماڭا ئەسقاتقاندەك پۇللار ئا-شۇنداق پارچە پۇللارنىڭ كارامىتىدىن ھاسىل بول-غان، كۆزگە ئىلمىغان پارچە پۇللار ئەمەلىيەتتە پۇل-نىڭ غوجى ئاكىسى جۇمۇ!

دوستۇمنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭ-لۈمدىكى تۈگۈنلەر يېشىلگەندەك بولدى. ھەي «پارچە پۇل» ئەجەب كارامىتىڭ بار ئىكەن! ئەپسۇسكى، بۇ-نى زور كۆپچىلىك كىشىلەر بىلمەيدۇ - دە!

ئىشلەمچىدىن تىلەمچى باي

مەن دوختۇرخانىدا داۋالىنىپ ياتقان مەزگىلدە ھەر كۈنى بىر نەچچە تىلەمچى تىلەپ كىرەتتى، ئۇلار بىز كېسەللەر بەرگەن سەدىقىلەرنىڭ بەدىلىگە گۇناھلىرىمىزنى خۇدادىن تىلەپ، پۈتكۈل ئاغرىق - ئازابلىرىمىزنى بىراقلا كۆتۈرۈۋېتىدىغانىدەك دۇئا قىلاتتى، ئۇلار يادقا ئېلىۋالغان چىرايلىق سۆزلەر، يەنە كېلىپ ھەر قانداق ئادەم ئاڭلىسا دىلى سىمابتەك ئېرىپ كېتىدىغان گەپلەر بىمارلارنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، تېتىكلەشتۈرەتتى. تىلەمچىلەرنىڭ مۇلايىم-بىچارىلىقى، نامراتلىقتا مانا مەن ئىسپات دېگەنىدەك كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان جۇل - جۇل كىيىم - كېچەكلىرى ئادەمدە بىر خىل ئىچ ئاغرىتىش، ھېسداشلىق تۇيغۇسىنى قوزغايتتى؛ مەينەت، بەتبەشىرە تۈرقى ئېچىرقاپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرى ئادەمنى سەسكەندۈرەتتى؛ ئۇلار كۆرۈنۈشتە بىچارە، ئەمەلىيەتتە بولسا ياۋۇز، مەككار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھېلىقى يالغان-ياۋىداق گەپ-سۆزلىرى، تەلەپ-ئىلتىجالىرى، ساددا، ئاقكۆڭۈل كىشىلەرنى ئاسانلا ئالداپ قوياتتى. ئەمما، ئۇلارنى چۈشىنىدىغان كىشىلەر بولسا ئاسانلىقچە ئىشەنمەيتتى، ساختىلىقى ئېنىق چىقىپ تۇرىدىغان بۇ «بىچارە» لەرنىڭ ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، ئۇلار سەدىقە بەرگۈچىلەردىن ئاز بەرسىمۇ پۇل بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالاتتى. ئاش - نان، مېۋە - چېۋە، ھەتتا قەنت - گېزەك-

لەرنىمۇ ئالغىلى ئۇنىمايتتى. پەقەت ئايرىملىرىلا ئىلاجىسىز، خۇش ياقماي، نارازى بولۇپ تۇرۇپ ئالاتتى... شۇڭا، بىمارلار ئىچىدىكى ۋىجدانىي قاينايدىغان كىشى-لەر بېچارىلىقنى ئۆزىگە نىقاب قىلىپ، ساختىپەز-لىكنى يوشۇرۇۋالغان ئاشۇ تىلەمچىلەردىن بىر قان-چىسىغا تەربىيە، نەسىھەت قىلدى. تىلەمچىلەرنىڭ بەزىلىرى قايىل بولغان بولسىمۇ ئەمما ئەمەل قىل-مىدى، بىر قىسىملىرى بولسا دەرھال قارشى چىقتى، ھەتتا ئەپسانە تىللار بىلەن قورقۇتۇپ تىللاپ، جې-دەل قوزغاشقا ئۇرۇندى. ئۇنداقلارنىڭ خورىكىنىڭ يوغانلىقىنى كۆرۈپ، پوپوزىسىنى ئاڭلايدىغان بول-سىڭىز، ھەيرانە - ھەس قالغان بولاتتىڭىز. مەن شۇن-داق ھېسسىياتقا كەلدىمكى، ئىنسان تائىپى-سىنىڭ تىلەمچى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قالدىم. بۇ خىل كىشىلەرنىڭ ماھىيىتى ئاشكارىلاندى، ئۇلار يا-سالما بېچارە، ھەقىقىي يالماۋۇزلار ئىكەن. چۈنكى، ئۇنداق چاغدا ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىدىكى باشتىكى بېچارىلىقى يوقىلاتتى، مۇلايىملىقىنىڭ ئورنىنى بىر-دىنلا ئاتىكاچىلىق ئىگىلەيتتى... ئەييۇھانناس دېگۈ-دەك بىر ئىش روي بېرەتتى، نەقمەيداندا ھازىر كى-شىلەر «تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك» ھالەتنى كۆرەتتى.

بارا - بارا تىلەمچىلەرنىڭ بۇ خىل ماھىيىتى-نى چۈشەنگەن بىر مۇنچە كىشىلەر تەكرار - تەكرار كىرىپ تىلەيدىغان ئاشۇ تىلەمچىلەرگە ئۆچ بولۇپ كەتتى. ھەتتا قوغلاپ چىقىرىدىغان ھالغا يەتتى. لې-

كەن. ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنامىدىغان دەيسىز! چۈنكى ئۇ-
لار نەچچە يىلدىن بۇيان، بۇ يەرگە ئۆز ئۆيىدەك كە-
رىپ - چىقىپ ئادەتلىنىپ كەتكەن. بۇ يەر ئۇلارغا
ھەر كۈنى مېھنەتسىز ئاش - ئوزۇق بېرىدىغان «تۆ-
مۈر تاۋاق» قا ئوخشاپ قالغان. شۇڭا سۈر - توقاي
قىلىشلارمۇ ئانچە كار قىلمايدۇ، ئۇلار بۇنى ئېغىر
ئېلىپمۇ كەتمەيدۇ، بەزى دوختۇرلار ئېيتقاندەك ئۇلار
ھەتتا بۇ يەرنىڭ ئىگىلىرى، خوجايىنلىرى! شۇڭا، ئۆز-
لىرىگە ياخشى نىيەتتە نەسىھەت قىلغۇچى ۋە تەنبىھ
بەرگۈچىلەرنى كۆزگە ئىلمايدۇ، ئاچچىقى كەلسە ئا-
لانىڭ ۋە پىر - ئۇستازلىرىنىڭ نامى بىلەن بالا-
قازا چىللاپ قارغايدۇ. بەزىلىرى تېخى مۇشت كۆتۈرۈپ،
بىمارلارنى ئۇرىدۇ، «مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك»
دېگەن شۇ - دە!

بۇ خىل تىلەمچىلەر يالغۇز دوختۇرخانىدىلا «تا-
پاۋەت» قىلىش بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ، ئۇلار
كوچا، بىكەت ۋە باشقا جامائەت سورۇنلىرىنىڭ ھەم-
مىسىدە دېگۈدەك بار بولۇپ، نومۇسچان كىشىلەرنى
بەكلا بىلىدۇ، بىر قىز بىلەن بىر ئوغۇل بىللە مېڭىپ
قالدىمۇ، بولدى، ئاچ بۆرىدەك ئېتىلىپ ئالدىغا با-
رىدۇ، بىرسى بەرسىمۇ قانائەت قىلماي ھەر ئىككى-
سىدىن ئېلىشنى قولغا كەلتۈرىدۇ، تېخى بەرمىسە مازاق
قىلىپ يامان سۆزلەر بىلەن تىللاپ يەرمۇيەر قىلىۋېتىدۇ:
ھازىر بۇ يەردە «سەدىقە» بەرگۈچى بىردەمدىن كېيىن
يەنە بىر يەردە ئاشۇ تىلەمچىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ
ئىزاھات بەرسە زەربە يەيدۇ. ھالبۇكى، تىلەمچىنى

ئۇرغىلى، تىللىغىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولۇپ قال-
دىمۇ، كىشىلەر يەنە تىلەمچىنى ئاقلايدۇ، دېمەك، ئۇ
قول ئۇزاتقانىكەن، بەرمەي قۇتۇلۇش تەس. ئەلۋەت-
تە، كېسەللەر بىلەن ساقلارنىڭ ھېسسىياتىدا نۇرغۇن
پەرق بار. كېسەللەرنىڭ خىيالىدا شۇنداق بىر خىل
مۇرەككەپ تۇيغۇ باركى، دوختۇرخانىدا ياتقانلارنىڭ
ھەممىسى ئىنجاتلىققا ۋە ئاسايىشلىققا ئىگە بولۇشقا
تەشنا. شۇڭا تىلەمچىلەرنىڭ دىلىنى ئېرىتىدىغان
سۆزلىرى ئۇلارنى سۆيۈندۈرۈپ تەن سەھەتلىك باغ-
چىسىدا سەيلە قىلدۇرماي قالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋال-
دا ئۇلار تىلەمچىدىن نېمىسىنى ئايىسۇن! ئەمما سىرت-
تىكىلەرنىڭ ھېس-تۇيغۇسى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ،
ئۇلارنىڭ بەزىلىرى مەجبۇرىي بېرىدۇ؛ بەزىلىرى نو-
مۇس قىلىپ ياكى «ساۋاب» تېپىش مۇددىئاسىدا
بېرىدۇ.

ھازىرقى تىلەمچىلەرنىڭ خۇيىنى ۋە پائالىيەت
ئەھۋالىنى بىر «ئىسلاھات» دېيىشكە بولىدۇ. ئۇلار
ئەينى يىللاردا ئۆيمۇ-ئۆي يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىپ،
نان، ئاشلىق، كىيىم-كېچەك يىغىپ تىرىكچىلىك
قىلاتتى، تاپقانلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى سېتىپ پۇلغا
ئايلاندۇراتتى. ئۇلارنىڭ يەنە بىر بۆلىكى دوقمۇش-
دوقمۇشتا ئولتۇرۇپ تىلەيتتى، مانا ھازىر بۇ ئەھۋال
پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. ئۇلار ئۆي ئارىلاپ يۈرمەيدۇ،
نان، ئاشلىق، ئەسكى كىيىم-كېچەكلەرنى كۆتۈرۈپ
ئاۋارە بولمايدۇ، دوختۇرخانىدا، بېكەتلەردە ۋە كو-
چىدا نەقپۇل بار، ئاۋۋالقىدەك جاپا تارتمايمۇ ھەر

كۈنى نەچچە ئون يۈەنگە ئىشلەيدۇ.
بىر كۈنى قوشنا ياتاقتا كېسەل بېقىۋاتقان كە-
شىلەر «هاجىم» دەپ چاقىرىدىغان، تەقۋادار بىر كى-
شى بوي-بەستى قاۋۇل، تىمەن هەم ياش بىر تىلەمچىگە
تەربىيە - نەسىھەت قىلدى:
— هەي بالام، سەن بەكلا ساغلام ئىكەنسەن، بۇن-
داق تۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلساڭ راۋا بولمايدۇ، -
دېدى ئۇ، - ئەپسۇس، بۇ يامان يولغا كىرىپ قاپسەن،
تىلىسەڭمۇ تىلە، لېكىن سەندە ئىنساپ، ديانەت،
شەرىئەت قىبلىنامىسى بولسۇن، تىلەمچىلىك پەقەت
جاننى ساقلاشقا چارىسىز قالغاندا قىلىنىدىغان بىر
ئىش، ئۇنى پۇل، مال توپلاشنىڭ ۋاستىسىغا ئايلان-
دۇرۇۋېلىش بەك ئېغىر گۇناھ بولىدۇ. تىلىگەن نەر-
سەڭ، پەقەت بىر ياكى بىر قانچە كۈنگە يەتسە كۇپا-
يە. تىلىمەي جان باقالىغۇدەك بولغاندىن كېيىن ئۇ-
نى تاشلىماق ۋاجىپتۇر. تىلەپ تاپقان هەر قانداق
هاجىتىڭدىن ئارتۇق دەپى - دۇنيا هارام. سېنىڭ جىس-
مانىيىتىڭ بەك ساغلام ئىكەن، ساغلام تۇرۇپ، هالال
ئىش - ئەمگەك بىلەن جان باقالىغۇدەك ئىمكانىڭ تۇرۇپ
تىلەمچىلىك قىلساڭ، تاپقان - تەرگىنىڭ هارامغا
تەۋە بولىدۇ. مەن دەيمەن، بالام، بۇ يولدىن يان،
باشقا ئىش قىل. ئىشلەپ تاپقان پۇل بەرىكەتلىك بو-
لىدۇ، ئەل ئالدىدا يۈزۈڭ يورۇق، ئىناۋىتىڭ چوڭ بو-
لىدۇ، سىلەردەك بالىلارغا بەك ئېچىنىمەن، قارا، با-
لام، سىلەر يامان ئىللەتكە كۆنۈپ قاپسىلەر، شۇنداق
بىجىرىم تۇرۇپ تىلەيسىلەر، نەزەرىڭلار ئۈستۈن، پۇل

بېرىشنى تەلەپ قىلىشسىلەر، تىلىگەندە تېخى ئاش-
نان بەرسە ياراتمايسىلەر، ھەتتا ئالغىلى ئۇنىمايسىلەر.
تېگىدىن ئالغاندا، ھەممىسى پۇلغا كېلىدۇ، دېمەك،
سىلەرنىڭ قورسىقىڭلار توق، يالىڭاچ قالغان ئىش
يوق. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە دەپ تىلەيسىلەر،
تىلەمچىلىك قىلىشقا نېمە ھەددىڭلار!...

— قويە ئۇنداق قۇرۇق گەپنى، ۋەي ئاكا، ماڭا تەلىم بېرىدىمەن دېگۈچە نېنىڭنى يە!- تىلەمچى ناھايىتىمۇ قوپال تەگدى.

ئۇ ۋارقىراپ-جارقىراپ كارىدورنى بېشىغا كىيىدى، بىر قىسىم كىشىلەر توستى، دوختۇرلارمۇ ئارىلاشتى، بىراق، ئۇ گەپ ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ھېلىقى موىسىپىت كىشى گەپ قىلىپ تاشلىغانىغا بۇرنى-قۇلىقىغىچە تويدى، بىز بىر قانچە يىلەن ۋە دوختۇرخانىنىڭ قوغداش خادىملىرى تىلەمچىنى ئاران چىقىرىۋەتتۇق. لېكىن، ئۇ ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا يەنە بىمالال كىرىپ، ھېلىقى نەسىھەتگۇي ھاجى كىشى بىلەن جېدەل قىلماقچىدەك قەستەن سۈركىلىپ تۇردى، ئۇ ھامان پۇرسەت تېپىپ ئاشۇ ھاجىمنى بىر نېمە قىلىپ قويىدىغاندەك ئەلپازدا ئىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى باشقىلارنىمۇ جىلە قىلىپ، غەزىپىنى قوزغىدى. «بۇ خىل خولىگەرلىكنى قىلالىغان تىلەمچىنىڭ چوقۇم بىر چوڭ ئىشەنچىسى بار» دەپ ئويلىدىم مەن، بۇ خىيالىمنى بىلگەندەك ياتاقداشىم مۇنداق دېدى:

— ئاڭلىسام، بۇ تىلەمچىنىڭ پۇلى كۆپمىش.

ئۇنى ئاشۇ پۇل نوچى قىلىۋاتقان گەپ، بولمىسا، تەر-
بىيە قىلغان ئادەمگە گەدەنكەشلىك، نوچىلىق قىلا-
لامتى؟ بۇ ھەم دۆتلۈك، ئەخلاقسىزلىقنىڭ ھەم تەكەب-
بۇر، ئاتىكاچىلىقنىڭ ئىپادىسى. ئۇ دۆت بولغىنى
ئۈچۈن تىلەمچىلىكنى تاللاپ، ئار - نومۇسنى ئۇنتۇپ،
ئەخلاقتىن چەتنەپ كەتكەن؛ تەكەببۇر بولغىنى ئۈچۈن
پۇلنى تەڭداشسىز نەرسىگە ئوخشىتىپ، مۇتتەھەم، خو-
لىگەرگە ئايلانغان. ئۇلارنىڭ روھى ئۆلگەن، غۇرۇرى
تۈگىگەن بولۇپ، غەپلەت قەلبىنى ناپۇت قىلغان. مەۋ-
قە، نىشان، ۋىجدان دېگەنلەر ئۇلارنى مەڭگۈلۈك تاشلاپ
كەتكەن. ھايات ئەقىدىسىدىن ئايرىلغان بۇنداق ئا-
دەملەردىن نېمە كۈتۈش مۇمكىن... بۇنداقلاردىن ئاشۇن-
داق ئەبگارلىق، ئىپلاسلىق چىقىدۇكى، ئىجاتلىق،
ياخشىلىققا تەۋە نەرسىدىن سۆز ئېچىش نادانلىق بو-
لىدۇ، خالاس. ئادەمدە ئىنسانغا خاس روھ بولمايدى-
كەن، ۋۇجۇدىنى ھورۇنلۇق، مەھكۇملۇق ئىگىلەيدۇ،
مەۋقە بولمايدىكەن، ئىشەنچ، جاسارەتكە ئورۇن تەگ-
مەيدۇ، ئاخىرىدا ئاشۇنداق ئىپلاسلىققا پېتىپ، كې-
رەكسىز مەخلۇققا ئايلىنىدۇ، ھازىر بىزدە جان بې-
قىش، ھارام پۇل تېپىش يولىغا كىرىۋالغان تىلەم-
چىلەر كۆپ، ئۇلار ئارىسىدا كاتتا بايلارمۇ بار. مەن
بىر قېتىم خىزمەت بىلەن يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ بىر يې-
زىسىغا باردىم. يولدا ماشىنىدىن كاشىلا چىقىپ چۆل-
دە قالدۇق. كەچ كىردى، يېقىن ئەتراپتا مەھەللە كۆ-
رۈنمەيتتى. بىز ئۈچ ئادەم بىرەر كىلومېتىرچە يول يۈ-
رۈپ جاڭگال ئارىسىدىكى بىر كۆچمە ئۆيگە يېتىپ بار-

دۇق، بۇ يەردە بىر قانچە ئائىلە بار ئىكەن: قارىساق ئۆيلەر بىرسىدىن - بىرسى ئېسىل، بىرسىدىن - بىرسى كاتتا، ھەيران قالدۇق. بىزنى بىر ئائىلىلىك قىزغىن كۈتىۋالدى. مەن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا قىزىقىپ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى سورىدىم. ئۇلار تىلەمچىلەر ئىكەن، تىلەمچىلىك توغرىسىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەپ بەردى... مەن «تىلەمچىلىكمۇ بىر سەنئەت، كارامەت زور بايلىق يارىتىدىغان كەسىپ ئىكەن» دەپ ئويلاپ قالدىم. ئۇلار ئىلگىرى ئۇلاغ ترانسپورتى بىلەن يول يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلغانىكەن، ھازىر ئاپتوموبىل-تراكتور بىلەن يول يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىدىكەن. كۆپچاغلاردا، بىر قانچە ئون ئادەم بىر ئاپتوموبىل ياكى تراكتور بىلەن يولغا چىقىپ، كېچىسى مەلۇم يۇرتقا بارىدىكەن - دە، چەتجاڭگال، ئادەم بارمايدىغان يەرگە نەرسە - كېرەكلىرىنى چۈشۈرۈپ ماكانلىشىدىكەن، ئاندىن كۈندۈزى جۇل - جۇل، جەندە كىيىملىرىنى كىيىپ مەھەللىمۇمەھەللە بۆلۈنۈپ تىلەمچىلىك قىلىدىكەن، كەچتە ھېلىقى يەرگە جەم بولىدىكەن...

بىر قانچە يىلدىن بۇيان، بىزدە تىلەمچىلەر كۆپىيىپ كەتتى، كىشىلەرنىڭ باغرى يۇمشاقلىشىپ كەتتىمۇ - قانداق، ئۇلار تىلىسىلا پۇل بېرىدۇ، ھەتتا خېلى - خېلى نەرسىلەرنىمۇ ئايىمايدۇ. يۈزەكى نۇقتىدىن بۇ كىشىلىرىمىزنىڭ ئاقكۆڭۈل، كۆيۈمچانلىقىنى كۆرسەتسىمۇ، ماھىيەتتە ئۆز قېرىنداشلىرىنى نابۇت قىلغانلىقىدۇر. بۇ يەردە بىر ئىش ئېسىمگە كې-

لىۋاتىدۇ، ئۇن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئاتۇشقا بې-
رىپ، گەزمال بازىرى ئاغزىدىكى دوقمۇشتا ئەنجۈر
يەۋاتساق، تىلەمچى كەلدى. ئەنجۈر سېتىۋاتقانلار-
دىن بىرەيلەن ئۇنىڭ ئىسمىنى، نەدىن ئىكەنلىكىنى،
نېمە سەۋەبتىن تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى... بىر-
بىرلەپ سورىدى. تىلەمچىنىڭ گەپلىرى تازا يېتەر-
لىك جاۋاب بولالمايتتى. شۇڭا، سورىغۇچى دەرھال
رەددىيە بېرىپ: «سەن ئۆزۈڭنى ئاتۇشلۇق دەپ بىزنىڭ
شەنىمىزگە داغ كەلتۈردۈڭ، ئاتۇشتا تىلەمچى يوق...»
دېگەندەك گەپلەر بىلەن تىللاپ، گەجگىسىدىن ئىتتى-
رىپ، ھېچ نەرسە بەرمەي قوغلىۋەتتى. تىلەمچى، دې-
ۋانىلارنى ھەممە ئادەم شۇنداق بىر خىل روھ بىلەن
قوغلاشقا جۈرئەت قىلسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى-ھە؟!

تىلەمچىلەر جەمئىيەتنىڭ چۈپرەندە، ئەڭ نومۇس-
سىز قاتلىمى بولۇپ، تەييارغا ھەييار تۇلۇم چاش-
قانلاردۇر. ئۇلار يۇرتمۇ يۇرت يۈرۈپ پەسكەش قىلىق-
لارنى تارقىتىدۇ. بىر قانچىسى بىر يەرگە جەم بولسا
زەھەرلىك چېكىملىك چېكىدۇ، قىمار ئوينايدۇ، پا-
ھىشىۋازلىق، دەللاللىق قىلىدۇ؛ ئاجايىپ نەيرەڭلەر-
نى ئويلاپ تاپىدۇ، نۇرغۇن ئانىلار بالىلارنى تىلەمە-
چى قىلىپ يېتىشتۈرۈپ، جەمئىيەتنىڭ داشقاللىرىنى
كۆپەيتىدۇ. ئالايلۇق، قەشقەر شەھىرىنىڭ كوچىلىرىدا
توكۇر، كۆزى كۆرمەس، دومچەك بولىۋالغان، ئۆتۈپ
كېتىۋاتقانلار پۇل بەرمىسە پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ ماگ-
غۇزمايدىغان بالىلار بۇنىڭ دەلىلى بولالايدۇ. ئۇلار
يازدا بىرەر ئەزايىنى «ناكا» قىلىپ، ھېسداشلىق

قوزغاپ پۇل تاپسا، قىشتا كىيىم - كېچەكلىرىنى يې-
لىك قىلىۋېلىپ پۇل تاپىدۇ. باغرى يۇمشاق، كۆز
ئالدىنىلا كۆرىدىغان نادان كىشىلىرىمىز ئۇلارنىڭ
نالە - پەريادلىرىدىن ئېرىپ، يانچۇقلىرىنى كولايدۇ-
دە، قولىغا قانچىلىك پارچە پۇل چىقسا سېخىيلىق بىلەن
بېرىپ «ساۋاب» تاپىدۇ. ئۇنىڭ ساۋابى بولمايدىغان-
لىقىنى ھېس قىلمايدۇ . ئۇلارغا تېگىشلىك تەربىيە -
نەسىھەت قىلىپ، توغرا يولغا سېلىشنى خىيالىغا كەل-
تۈرمەيدۇ.

ئەمما، پۇل بېرىشكە تېگىشلىك، بەرسە ئەرزىي-
دىغان دىۋانىلارمۇ بار. مەن ئالدىدىن ئۆتسەملا ھە-
مىشە پۇل بېرىدىغان بىر «دىۋانە» بار. ئۇ ھەقىقىي
مېيىپ، شۇڭا، ئىچ ئاغرىتىمەن، چىن قەلبىمدىن پۇل
سەدىقە قىلىمەن. ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك قەش-
قەر شەھىرىنىڭ كوچىسىدا بار، ئاسسەن، ھېيتگاھ
جامەسى بىلەن يامۇل ئالدىدىكى كۆكتات بازىرى
ئارىلىقىدا «تاپاۋەت» قىلىدۇ. 50 ياشلاردىن ئاشقان
ئورۇق، ئورا كۆز، يۈزى ئۇزۇنچاق بۇ ئادەمنىڭ ئىك-
كى پۇتى پالەچ (يىغىلىپ قالغان)، كاسىسى بىلەن
ئىككى پۇتىنىڭ ئالىقانلىرى بىر تەكشىلىك ئۈستىگە
مەركەزلەشكەن بولۇپ، بېشى ئىككى تىزى ئارىلىقىدا
قىسىلىپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ؛ تىزىنىڭ ئۈستى قور-
ساققا، ئاستى ئارقا تەرىپىگە چاپلىشىپ قالغاچقا،
قوللىرىغا تايىنىپ ئۆمىلەپ دېگۈدەك ماڭىدۇ، گاھى-
دا قوللىرىغا ئەسكى - تۈسكى سۇلياۋ ياكى قەغەز پار-
چىسىنى يۆگىۋالىدۇ؛ گاھىدا ياغاچتىن ياسالغان ئىك-

كى دانە دىيەنچۈككە تايىنىپ يول يۈرىدۇ؛ ئۇنىڭ
بەدەن كۆرۈنۈشى ۋە روھىي ھالىتىنى تەسۋىرلەش بى-
جىرىم ئادەملەر ئۈچۈن شۇنداق ئازابلىق! خۇدا ئۇنى
ئاشۇنداق مۇشەققەتلىك، ئېچىنارلىق ياشاشقا يا-
راتقان بولغىيمىدى؟

مېنىڭچە ئۇ تىلەمچى ئەمەس، مەن، ھازىرغىچە
ئۇنىڭ بىرەر ئادەمگە قول تەڭلەپ بىر نەرسە تەلەپ
قىلغىنىنى كۆرگىنىم يوق، پەقەت ناھايىتى بىچارە،
ئازابلىق، مۈڭلۈك تۇرقى ئادەمنىڭ ئېچىنى ئاغرى-
تىدۇ، يەر تېگىدىن شۇنداق قارايدىغان بولسا، ئا-
دەمنىڭ قەلبى شۇررىدە ئېرىپ كېتىدۇ؛ ئۇنىڭ كۆزى
ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان زىمىستان قىشىنىڭ تونقاراڭ-
غۇسىدىكى جىن چىراغتەك پىلدىرلايدۇ. مانا مۇشۇ ھا-
لەت سازا قىلىپ، قول تەڭلەشتىن نەچچە ھەسسە ئار-
تۇق ھېسداشلىق ۋە ئىچ ئاغرىتىش تۇيغۇسى قوزغاي-
دۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، كىشىلەر ئۇنىڭغا
پۇل بەرمەي ئۆتمەيدۇ. ئۇ، سەدىقە پۇلنى دەرھال
يانچۇقىغا سالىدۇ، باشقا تىلەمچىلەرگە ئوخشاش، چۈش-
كەن پۇلنى ئالدىغا دۆۋىلەپ، باشقىلار بەردى، سەنمۇ
بەر دېگەندەك، كۆز - كۆز قىلمايدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق
قىلىشىنىڭ تۆۋەندىكىدەك سەۋەبلىرى بولۇشى مۇمكىن:
(1) ئوغرىلارنىڭ پۇلنى ئېلىپ قېچىشىدىن ساقلىنىش
ئۈچۈن، چۈنكى، ئۇ ئورنىدىن تۇرالمىغاچقا، ئوغرى-
نىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىسا قوغلىيالمايدۇ؛ (2) پۇلغا
ھەددىدىن زىيادە ئامراق بولسا كېرەك. چۈنكى، ئاچ-
كۆز كىشىلەر پۇلنى يوشۇرىدۇ. (3) سەدىقە بەرگۈچى-

لەرنى ئالداش ئۆيى يوق دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئالدىدا پۇل بولمىسا، كىشىلەرنىڭ دەرھال ھېسداشلىقى قوزغىلىدۇ. كۆپ ھاللاردا باشقا تىلەمچىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدىن ئورۇن ئىگىلەپ ئولتۇرۇپ، دۆۋە - دۆۋە پۇل يىغىۋالىدۇ.

مەن ئۇنى كۆرگەن ھامان قولۇم يانچۇققا كىرىپ بولىدۇ، قانچىلىك پارچە پۇل بولسا، ئايىماي بېرىپ ئۆتىمەن. تېخى پۇل بەرگىنىمنى ئاز دەپ، قۇربىتىم يەتسە ئۇنى جىسمانىي مۇشكۇلچىلىكتىن قۇتۇلدۇرغۇم، بارلىق ئازابلاردىن ئادا - جۇدا قىلىپ، پاراۋان ھايات راھىتىدىن بەھرىمەن ئالدۇرغۇم كېلىدۇ، ئەمما، ئۇ مېنىڭ تولىمۇ ساددا قارىشىم خالاس.

بۇ خىل قاراش ۋە ئېزگۈ خىيال كۆڭلۈمدە بىر تۈگۈن بولۇپ قالدى، دوختۇرخانىدا يۈز بەرگەن ھېلىقى جېدەل - ماجىرادىن كېيىن، كېسەللەر تىلەمچى دېۋانىلار ھەققىدە مۇھاكىمە، تالاش - تارتىش قىلدۇق. مۇھىمى، سەدىقىنى كىمگە، قانداق بېرىش، دېۋانىلار قانداق ئەھۋالدا تىلىسە دۇرۇس بولىدىغانلىقى توغرىسىدا قاراشلىرىمىز ئاساسەن بىر يەردىن چىقتى. مەن مىسال قىلىپ ھېلىقى مېيىپ ئادەمنى تىلغا ئالدىم ۋە ئۇنىڭغا سەدىقە بەرسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. بىراق، ياتاقدىشىم دەرھال ئېتىراز بىلدۈردى:

— ئۇنىڭغا بېرىشمۇ تازا دۇرۇس ئەمەس، - دېدى ئۇ، - چۈنكى ئۇ تىلىسە راۋا بولىدىغان ھالەتتىن ئۆتۈپ كەتكەن، ئۇنىڭ ھازىر 40 مىڭ يۈەن نەقپۇلى بار.

— نېمە؟ ئۇنداق ئەمەستۇ!؟

— راست، مەن تولۇق بىلىمەن، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر يۇرتلۇق، ئۆيى ئوغۇساقتا؛ كېرەككە كەلگەن تۆت ئوغلى بار، ئۇلارنىڭ ھەممىسى باي، لېكىن، بۇ ئادەم تىلىمىسە ئۇنىمايدۇ، ئوغۇللىرى ئۇنىڭ تىلەمچىلىك قىلىشىنى، شەھەرگە كىرىشىنى توسسىمۇ ئۇنىمايدۇ، قارغاپ-تىللاپ شەھەرگە قېچىپ كىرىد-ۋالىدۇ. ئوغۇللىرى نومۇس قىلىپ، گاھىدا ئۆيگە سولاپ قويۇپ باقىدۇ. بۇ ئادەم ئوغۇللىرىغا شۇنداق ئۆچ بولغاچقا، تاپقان پۇللىرىنى ئۇلارغا بەرمەيدۇ، كۈنلىكى تىلەپ تاپقان پۇللارنى ئوردا ئالدىدىكى بىر يەككە تىجارەتچىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۆيىگە كېتىدۇ. ئۆتكەندە بىرسى ھېلىقى تىجارەتچى بىلەن سۆزلىشىپ، ھېلىقى تىلەمچى كىشىنىڭ 38 مىڭ يۈەن نەقپۇلى بار-لىقىنى ئۇقۇپتۇ. مەن دەسلەپتە ئىشەنمەيتتىم، لې-كىن ئۇنىڭ بىر موچەن دەسمىي سالماي، ھەر كۈنى كىرىملا قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەقىقەتەن شۇنچە كۆپ پۇلى بارلىقىغا ئىشەندىم. مەنمۇ بىكارچىلىقتا ھېلىقى تىلەمچىنىڭ ئىشلىرىنى كۆزەتكەن ۋە پارچە پۇلنى پۈتۈنلەپ «خەزىنىچى» تى-جارەتچىگە ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى بىر قانچە قېتىم كۆر-گەنىدىم.

— مەنمۇ ئىلگىرى تىلەمچىلەرنىڭ ئىشلىرى ۋە توپلىغان پۇللىرى ھەققىدە نۇرغۇن پاراڭلارنى ئاڭلى-غان. ئەمما، ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇنچىۋالا ئەمەستۇ دەپتىكەنمەن. دەرۋەقە، كۈنلىكى نەچچە ئون، نەچچە يۈز،

ھەتتا مىڭلاپ ئادەم 5 ـ 10 پۇڭدىن بەرسە، بۇ پۇللار پەقەت خەجلەنمىسە خېلى بىر ئىش بولغۇدەك. مەن تو-لىمۇ يۈزەكى ئويلاپتىمەن. «تاما ـ تاما كۆل بولار» دېگەن شۇ-دە! پارچە پۇل دەپ كۆزگە ئىلمىغان بىلەن ئۇمۇ توپلىنىۋەرسە، «ئون مىڭ»لار ھاسىل بولىدىغان-لىقى راست!

— بۇ گېپىڭىز جايىدا، مۇبادا تىلەمچىلەرنىڭ بىر كۈنلۈك «غەلىمى»نى سانىغان جايغا بېرىپ قالى-سىڭىز، ئۇلارنى راستىنلا بۇلاڭچى ئىكەن دەپ قالىسىز. ئاخشاملىرى قىلغان باراۋەتلىرى، ئەيش ـ ئىشرەتلىرىنى كۆرىدىغان بولسىڭىز، تىلەم-چىلەر توغرىسىدىكى گەپلەرگە شۈبھىلەنمىگەن بولات-تىڭىز... بىزمۇ تازا ئەخمەق خەق، دېۋانە ـ تىلەمچى-لەر نېمە ئىش قىلىپ بەرگىنى ئۈچۈن پۇل بېرىمىز؟ ياكى ئۇلار چەت ئەللەردىكىدەك ساز چېلىپ كۆڭۈل ئا-چىدىغان بىرەر ئىشنى، پايدىلىق گەپنى قىلىپ بەر-مىسە! ماقۇل، سىز دېگەندەك، مېيىپلارغا پۇل بېرىش-كە كۆپچىلىك ئادەم رازى. بۇ ئىنسانپەرۋەرلىك بو-لىدۇ، لېكىن، ئۇلارمۇ ئۆزىنى سوراپ، بىزنى ئەخمەق قىلماسلىقى، تاپقانلىرى يېتەرلىك بولغان ئەھۋالدا ۋىجدان بىلەن ياشىنى بىلىشى كېرەك ئىدى. ئەپ-سۇسكى...

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتۈپ، مەن دوختۇر-خانىدىن چىقتىم. بىر يەكشەنبە كۈنى يېڭىسارلىق بىر ئاغىنەم يوقلاپ كەلدى، تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىدە ئىشلەيدىغان يەنە بىر دوستۇممۇ كەپتۇ. بىز بىللە

بازار ئايلاندۇق ، ھېيتگاھ يەر ئاستى سودا سارىيىنى كۆرۈپ ئۆيگە قايتىپ كېلىۋېتىپ ، ھېلىقى مېيىپ تىلەمچىنى ئۇچرىتىپ قالدۇق . مېنىڭ كۆز ئالدىمغا دوختۇرخانىدا بولۇنغان تالاش - تارتىش كەلدى . شۇندىقتىمۇ ، كۆنۈپ قالغان كۆڭۈل ئۇنىمىسا كېرەك ، ئۇنىڭغا يەنە پۇل بەردىم . ئىككى دوستۇممۇ قاراپ تۇرمىدى . يولدا كېتىۋېتىپ مېيىپ تىلەمچىنىڭ نۇرغۇن پۇلى بارلىقىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بەردىم .

يېڭىسارلىق دوستۇم مۇنداق دېدى :

— بۇنىسى راست ، يېڭىساردا ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا بىر دىۋانە ئۆلۈپ كەتتى ، ئۇنىڭ يېنىدىن چىققان پارچە - پۇرات پۇل 42 مىڭ يۈەندىن ئاشىدۇ. ھەممە ئادەم ھەيران قالدى. ئۇ بىر تۇل ئايال ئىدى، ھېلىقى پۇللارنى پاخال، پاختا ئورنىدا كاك ئۇستىگە، يوتقان - كۆرپىگە ، چاپان - چارىسىنىڭ قېتىغا سالغانىكەن ، ھەممىسى بىر پۈكدىن بىر موچەنگىچە پۇل ئىكەن . كىيىگەن كىيىملىرىگە قارىغىلى بولمايتتى ، تاماقنىمۇ تىلەپ يەيتتى ... ئۇنىڭ بۇنچىۋالا پۇلى بارلىقىغا ھېچ كىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى؛ ئەچىمدە ، جاپا بىلەن تاپقان پۇلنى خەجلەشنى بىلمەسە ، تارتقان جاپاسى ۋە جېنىغا ۋاي دېسە بولىدىكەن دەپ قالدىم ... «قەشقەر گېزىتى» گە بىر تۇل ئايالنىڭ 20 نەچچە مىڭ يۈەن پۇلنى مەكتەپكە بەرگەنلىكى تەشۋىق قىلىنىدى ، ئۇمۇ تىلەمچى ئىدى . گېزىتتە بۇ تەرىپى ئېنىق دېيىلمەپتۇ ، ئۇنىسى مەرىپەتپەرۋەر دىۋانە دېسە بولىدۇ . بۇ ھەقىقەتەن تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش ...

يەنە بىر دوستۇمىمۇ قوشۇمچە قىلدى :

— بىزنىڭ مەكتەپتە بىرسىنىڭ تىلەمچى تۇغـ
قىنى بار ئىكەن ، - دېدى ئۇ ، - بۇ تىلەمچى ئۆلگەنـ
دىن كېيىن ، مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر سۈرۈشتە قىلىپ
يۈرۈپ ، خىزمەتدىشىمىزنى تاپتى . ئۇلار ئەسلىدە
يىراق تۇغقانلاردىن ئىكەن ، تىلەمچىنىڭ يېنىدىن
37 مىڭ يۈەن پۇل چىقىپتۇ ، قانۇن ئورۇنلىرى ئۇنى
خىزمەتدىشىمىزغا مىراس قىلىپ بەردى ، خىزمەتدىـ
شىمىز تىلەمچىنىڭ ئۆز تۇغقىنى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ
قىلمىغاچ ، باشتا پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى ، كېيىن
باشقىلارنىڭ سۆلھ - سالاسى بىلەن ئالدى . تىلەمـ
چىنىڭ نەقپۇلىدىن باشقا ، بىر نەچچە سەر ئالتۇن
ۋە مەلۇم ساندا تىللاسىمۇ بار ئىكەن . ئاجايىپ
ئىش ، تىلەمچىلەر شۇنچە پۇللارنى تاپىدىكەن، يەنە
قانائەت قىلماي تىلەيدىكەن ، قارىغاندا ، دەسمى
سالماي ئاسان تاپىدىغان پۇل بولغاچقا ، تاپقانسېـ
رى ئاچكۆزلىشىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ .

شۇنداق ، دىۋانىلار شاھلاردەك ئەركىن ، ئۇلارـ
غا سوتمۇ يوق ، تاپاۋىتىدىن باجمۇ ئالمايدۇ . ئەمـ
ما قىلغان « ئەجرى » نىڭ ئاقىۋىتى چاشقاننىڭ
تىنىم تاپماي يىغقىنىنى پاقا ئوسۇرۇپ يېتىپ يەپتۇ
دېگەندەك بولىدۇ .

«كوڭكا چاشقىنى» پۇل قايغۇسىدا

مەن بىرگە ياشايدىغاندەكلا تونۇيدىغان
بىر ئادەم بار . ئۇ ، ئاپتوبۇسنىڭ بېلەت

تەكشۈرگۈچىسى. ئۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق ئىلىم - بې-
رىم مۇناسىۋىتىم يوق، سىرداشمۇ ئەمەسمەن. شۇنچە
يىللاردىن بۇيان، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا بىر يولۇچى.
دېمەك، ئۇ مېنى شۇنچىلىكلا تونۇيدۇ ۋە چۈشىنىدۇ.
ئەمەلىيەتتە ئۇ مېنى تونۇمايدۇ، سەۋەبى، ئۇنىڭ
ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان ئادەملىرى شۇنداق كۆپ، مې-
نىڭچە، ئۇ پۇلدىن باشقىسىغا ئانچە قىزىقمىسا كې-
رەك! مەنمۇ ئۇنىڭ ئىسمى - فامىلىسى، مىللىتى، ئىج-
تىمائىي مۇناسىۋەت دائىرىسى دېگەندەك تەرەپلىرى
ھەققىدە ھېچنېمە ئۇقمايمەن، پەقەت پاساژىرلار باش
بىكىتىنىڭ بېلەت تەكشۈرگۈچىسى، نۆۋەتچى ئاپتو-
بۇسلارغا ئادەم چىقىرىپ، نەرسە - كېرەك بېسىپ بەر-
گۈچىسى ئىكەنلىكىنىلا بىلىمەن. ئەپسۇسلىنارلىقى،
يولۇچى سۈپىتىدە ئۇنىڭ بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇر-
ساممۇ شۇنچىلىكلا تونۇيدىغانلىقىمدۇر. مۇخبىرلىق
ۋەزىپەم مېنى ھەمىشە ناھىيىلەرگە بېرىپ جەمئىيەت
بىلەن ئۇچرىشىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇ جەرياندا مەن
ئاپتوبۇس بىلەن يول يۈرىمەن. ئۇنىڭدىن باشقا،
ئاتا - ئانام ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلارنى يوقلاش ئۈچۈن
يۇرتقا بارغاندىمۇ ئائىلە بويىچە ئاپتوبۇسقا چىقى-
مىز. كۆپ ھاللاردا، مەن ئولتۇرماقچى بولغان يولۇ-
چىلار ئاپتوبۇستا ئاشۇ ياپما قاپاق، دورداي كال-
پۇك، ئاق سېرىق، يۈزى ئۇزۇنچاق ئادەم پەيدا بولى-
دۇ - دە، بېلەت تەكشۈرۈشكە باشلايدۇ. قارىماققا ئۇ،
كىشىگە ئىنتايىن ئاكتىپ، ئەستايىدىل ئىشلەيدىغان
ئادەمدەك تۇيغۇ بېرىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئىشتىكى تەشەب-

بۇسكارلىقىنى، باشقا ئاپتوبۇسلارنىڭ بىلەت تەكشۈر-
گۈچىلىكىنىمۇ تالىشىدىغانلىقىنى كۆپ قېتىم ئاڭلى-
غان ۋە كۆرگەنىدىم. ئۇ، بىر ئاپتوبۇسنى يولغا سېلىپ
بولۇپلا، بىلەت تەكشۈرگۈچىسى بېكى-
تىلمىگەن يەنە بىر ئاپتوبۇسقا؛ ئۇنى يولغا
سېلىپ بولۇپ، يەنە بىر ئاپتوبۇسقا چىقىپ ئىشلەيتى-
تى، نۇرغۇن يولۇچىلارنىڭ نەزەرىدە ئۇ بىكەتنىڭ ئا-
ساسلىق ئادىمى بولسا كېرەك دېگەن قاراش شەكىللى-
نىپ قالغان بولۇپ، ساددا، بىر ئىشقا ئۆزە قارايدى-
غان دېھقان يولۇچىلار شۇ خىل قاراش تۈپەيلى كۆڭ-
لىدە ئۇنى چوڭ سانايتتى: مەن خىزمىتىمنىڭ خاراك-
تېرىگە ئاساسەن، گاھىدا ئۇنىڭ ئاپتوبۇس بىلەن
مېڭىپ تىجارەت قىلىدىغان، شەھەردىن مال يۆتكەپ
تۇرىدىغان كىشىلەردىن دائىملىق چوپقەتلىرى بار-
لىقىنى ئاڭلاپ قالاتتىم، ھېلىقى چوپقەتلەر ئۇنى ئا-
لاھىدە بىر خىل خۇشامەت بىلەن تىلغا ئېلىشاتتى،
ئاپتوبۇس ئۈستىگە باسىدىغان يۈكلىرى ئۈچۈن ھەق-
نى ئازراق ئېلىشنى تىلەيتتى. مۇمكىن بولسا جىڭغا
سالماي، ئۇنىڭ ئاغزىدىن قانچە پۇلنىڭ گېپى چىق-
سا ئىنجىقلاشماي بېرەتتى، تالون كەسمىسىمۇ ماقۇل
دەيتتى. ئۇ، پۇلنى يانچۇقىغا سېلىپ، شوپۇرغا دەپ
قوياتتى ياكى ئازراق قىسمىنى بېرىپ ئىشنى توغرى-
لايتتى. چۈنكى، شوپۇرغىمۇ پۇل لازىم، ھۆكۈمەتنىڭ
ماشىنىسى ئۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ماڭمىسا بولمايدۇ! تۈۋا
دېگۈدەك ئىش، خۇشامەت بىلەن ئۆزىنى خار قىلغانى-
دىن كۆرە، جىڭلىتىپ قانچىلىك كەلسە، بەلگىلىمە

بۇيىچە ھەق تۆلىسە، شۇ كىشى مەغرۇر، مەردانە بولـ
ماسمۇ؟ يانچۇقى ئۈچۈن پايپېتەك بولۇۋاتقان بىر ئا-
دەم يەنە بىر ئادەمگە قانچىلىك مەنپەئەت يەتكۈزەر؟!
تېخى ھېلىقى تەكشۈرگۈچىنىڭ «ئاداش، ئەسلىدە جىڭـ
غا سالسا، مېلىڭلار 60 - 70 يۈەنلىك كېلەتتى، مەن
يېرىمىنى ئالدىم جۇمۇ!» دەپ چوڭ پايدا يەتكۈزگەنـ
دەك تەلەپپۇزدا ئۆزىنى كۆرسىتىشىچۇ! بۇنىڭغا ئا-
دەمنىڭ ۋىجدانىي تۇيغۇسى، ئوغىسى قاتتىق قاينايدۇ،
ئەمەلىيەتتە «يېرىمى ھەق ئالدىم» دېگەن ئاشۇ مالنى
جىڭغا سالسا، تەكشۈرگۈچىگە بەرگەن پۇلنىڭ يېرىمـ
مۇ كەتمەيدىغانلىقى ئېنىق. بۇنداق ئەھۋال چەتئەلـ
لىكلەردە ئۇچرىمايدۇ. ئۇلاردا ئەمەلىيەت، ھەقىقەتـ
كە بولغان چۈشەنچە چوڭقۇر، ئەقىدە كۈچلۈك بولسا
كېرەك. ئەپسۇسلىنارلىق يەنە بىر ئىش، بەزى چوپـ
قەتلەر يۇرتىدىن كەلگەندە، بېلەت تەكشۈرگۈچىگە
يەل - يېمىش، قوغۇن - تاۋۇز، سەي - كۆكتاتلارنى
ئالغاچ كېلىدىكەن، ئايرىملىرى بازارغا ئاپىرىپ ئۇ-
نى مەخسۇس مېھمان قىلىدىكەن، سوۋغا - سالام ئېـ
لىپ بېرىدىكەن، بۇلار پايدا - زىيان مۇناسىۋىتىدىـ
كى «قەدىر - قىممەت» بولۇپ، دوستلۇقنىڭ قەدىر -
قىممەت قاتارىغا كىرمەيدۇ.

مەلۇم بىرەيلەن ئېيتقاندەك، بۇنداق مۇناسىـ
ۋەتتە چوپقەتلەرنىڭ ئالىدىغان پايدىسى ئىنتايىن ئاز.
ئاشۇنداق «غەلىۋى-شەلىۋى» لەر ئۈچۈن كەتكەن چىقىمنى
ھېسابلىغاندا ئۇلارنىڭ ئالىدىغان پايدىسىدىن تارتىدىـ
غان زىيىنى نەچچە ھەسسە كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ

ھەر ئىككىلىسى پايدا تەمەسىدا بولۇپ، بىر - بىر-
سىنى شۇلۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. تولا چاغلاردا ئۇلار
بۇنى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت دائىرىسىگە كىرگۈزۈ-
ۋالىدۇ. ئەمەلىيەتتە، مەقسەت، مەزمۇن، شەكىل باش-
قا بولۇپ، ئۇلارنى ئۆزلىرى بىلمىدىغان بىر خىل كۈچ،
ئىمتىياز، پايدا-مەنپەئەت ئاشۇنداق باغلاپ، چىبىكى
روشەن چوپقەتلەرگە ئايلاندۇرۇپقويغان، چوپقەتلىك
مۇناسىۋىتىمۇ كۆرۈنۈشتىكىدەك ياخشى مۇلازىمەت ۋە
توغرا پوزىتسىيىدىن شەكىللەنگەن ئەمەس؛ بىلەت
تەكشۈرگۈچىنىڭ «چوپقەتلەر» دىن باشقىمۇ پايدا ئې-
لىش ئۇسۇلى بار. ئۇمۇ خۇددى دوختۇرخانىنىڭ ھې-
لىقى نومۇر ساتقۇچىسى، ئىگىلىك باشقۇرۇش پونكى-
تىنىڭ پۇل تارقاتقۇچىسى ۋە كوچا تىلەمچىسىگە ئوخ-
شاش پارچە پۇل مەستانىسى. ئۇ پۇلغا كۆنۈپ كەت-
كەن بولۇپ، مانا بۇ تىنىم تاپماسلىقىنىڭ ھەقىقىي
ماھىيىتى. نەپسانىيەت ئۇنىڭغا ھەممىنى قىلىشنى
ئۆگەتكەن. ئۇ رەھبەرلىكنىڭ ئاغزىدا تىنىم تاپماي
ئىشلەيدىغان، ھېرىپ - چارچاشنى بىلمەيدىغان خا-
دىم، ھەر يىلى ئىلغار خىزمەتچى، ئىلغار بىلەت تەك-
شۈرگۈچى بولۇپ باھالىنىپ شەرەپسەھىنىسىنىڭ باش
تەرىپىگە ئىسمى، رەسىمى چىقىدۇ. ئاڭلىسام ئۇنىڭ
ئايرىم خىزمەتداشلىرى: «نېمانچە جان قىينايسەن،
ئۆزۈڭگە تەقسىم قىلىنغان ئىشلارنىلا قىلساڭ بولماس-
مۇ؟» دەپتىكەن، ئۇ دەرھال يالغان ئاكتىپلىق قىلىپ:
«ئاتا يىمن ئىشلىگەندىن كېيىن، بېرىلىپ ئىشلەش كې-
رەك، قانچىلىك ئېغىر ئىش ئىدى بۇ» دەپ جاۋاب بې-

رىپتۇ. مەلۇمكى، شۇنداق دېگۈچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇ-
نىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق «جان قىينايدىغان» لىقىنى
ئوبدان بىلىدۇ، ئۇلارنىڭمۇ ئاشۇنىڭغا ئوخشاش تالى-
شىپ ئىشلىگۈسى بار. ئەمما، ئۇلار ئۆز مەجبۇرىيىتى-
نى ئادا قىلىپ، نانىنى ھالال يېيىشنى ئارزۇ قىلىدۇ،
ئۇلارنىڭ «قەھرىمان» ىمىزغا قارىتا نۇرغۇن قورساق
كۆپۈكى بار، لېكىن دېمەيدۇ، ئەسلىدە ئۇنىڭغا بېلەت
سېتىۋالغۇچى ھەقدارلارنىڭ گەپ قىلغىنىنى تۈزۈك. ئۇ-
لار گەپ قىلمىسا، باشقا گەپ قىلغۇچىلار يالغۇز قېلىپ
ئوڭايسىز ھالغا چۈشىدۇ، تۆھمەتچىگە ئايلىنىدۇ. ئۇ-
لارنىڭ خىزمەت تەرتىپىدە يولۇچىلارنى قاقتى - سوق-
تى قىلىش قاتتىق چەكلەنگەن بولسىمۇ، ھەقدارلار
مەلۇم قىلمىسا، باشلىقمۇ ۋە باشقا بىر كىملەرمۇ ئۇ-
نى ھەمىشە نازارەت قىلىپ تۇرالمايدۇ. شۇنداق ئى-
كەن، يولۇچىلارنىڭ ئاجىزلىقىدىن پۇرسەتپەرەسلەر
پايدىلانماي قالامدۇ؟! بۇنداق جايدا رەھبەرلەرنىڭ
كۆرۈدىغىنى، ئاڭلايدىغىنى بايىقىدەك سىلىق ھەرى-
كەت، چىرايلىق گەپ. ئۇنىڭ ھېلىقى گېپى چىن بول-
سا ئىدى، ئالىيجاناب روھنىڭ نامايەندىسى بولات-
تى. ھالبۇكى، ھازىرقى ۋاقىتتا يەنىلا ساختا بولسى-
مۇ ياغلىما گەپ رەھبەرلەرنىڭ قۇلىقىغا بەكرەك يا-
قىدۇ؛ شۇڭا، ئۇ گاھىدا گالۋاڭلىق، نادانلىق قىلىپ
پەيدا قىلغان جېدەل - ماجىرالارنى، سەۋەنلىك گەرچە
ئۇنىڭدا بولسىمۇ، قىسمەنلىك دەپ سالىۋات قىلىۋې-
تىدۇ، ئۇنىڭ چۆنتەك تومىلايدىغان قىلىقلىرىنى ئۇن-
تىنىسىز، بۇسىنى چىقارماي يوققا چىقىرىۋېتىدۇ. بۇ

ئارقىلىق ئۇنىڭ «تەشەببۇسكارلىق»نى قوغداپ قالىدۇ، پەقەت بولمىغاندا ئۇنى بىرەر ئىشقا «باشچى» قىلىپ قويۇشنى ئويلىشىدۇ... بۇ كىمنىڭ ئىشى بولسا مەيلى. ئەسلى گەپكە كەلسەم، مەن ئۇنى شۇنچىلىكلا تونۇيمەن، ئۇنىڭ تەرجىمھالىغا مۇناسىۋەتلىك يەنە نۇرغۇن تەرەپلەردىن خەۋەر تاپالمىغان بولۇشۇم مۇمكىن. تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ كولىساق سېسىقى چىقامدۇ ياكى خۇش بۇيىمۇ، بۇنىسى نامەلۇم! مېنىڭچە، بۇ يەردە ئۇنداق قىلىش ھاجەت بولمىسا كېرەك.

شۇنداق بىر ئىش زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ، شۇ كۈنى يېڭىسارغا بېرىش زۆرۈرىيىتى بىلەن بېكەتكە كىردىم. ئاپتوبۇس خېلى بىر كەمدە ئاران تولدى. بېلەت سېتىش ئورنىدىن بېلەت ئېلىپ كېلەي دېسەم ھەمسەپەرلىرىم: «بېلەت تەكشۈرگۈچىگە پۇل بەرسەك بولىدۇ، بېلەت ئېلىپ كەلسە يىرتقىلى ئۇنىماي ئاۋارە قىلىدۇ، پۇل بەرسەك تېزلا يولغا سالىدۇ» دېيىشتى. ئىلگىرى بۇنداق ئىشلار ناھايىتى ئاز كۆرۈلەتتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ھەممىلا ئاپتوبۇستا دېگۈدەك يولۇچىلار بېلەت ئالماي ئورۇندۇق ئىگىلەپ بولۇپ، بېلەت تەكشۈرگۈچىگە پۇل بېرىدىغان، بېلەت تەكشۈرگۈچى بېلەت رەسمىيىتىنى ئۆزى ئۆتەپ يولغا سالىدىغان ئىش ئومۇملىشىشقا يۈزلەنگەنىدى. مەن بۇنى شەخسلەر ئىگىلىكىدىكى ئاپتوبۇسلارنىڭ شوپۇرلىرى بېلەت سېتىش مۇلازىمەت ھەققىنى بېكەتنىڭ ئېلىشى، كىرا پۇلىنى ۋاقتىدا ئالالماسلىقى تۈپەيلىدىن نەقپۇلغا ئادەم سېلىشقا خۇشتار بولۇپ كەتكەنلىكىدىن

كېلىپ چىققان ئىش بولسا كېرەك دەپ قارايمەن. هالبۇكى، بېلەت تەكشۈرگۈچىلەرمۇ ئۇلارغا ماسلىشاتتى، بۇ جەھەتتە ئورتاق ھەمكارلىشىپ تىل بىرىكتۈرۈۋالغانىدى... مەن ھەممە يەرلىرىمنىڭ گېپىگە ئاساسەن، پۇل تۆلەشكە ماقۇل بولدۇم. بىرچاغدا، قولۇمدىكى كىتابتىن بېشىمنى كۆتۈرسەم مەن تونۇيدىغان ھېلىقى بېلەت تەكشۈرگۈچى ئاپتوبۇسنىڭ ئارقا تەرىپىدىن باشلاپ، بېلەت تەكشۈرۈپ، بېلىتى يوقلاردىن پۇل ئېلىشقا باشلاپتۇ، ئۇ مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا كەلگەندە:

— بېلەت قېنى؟! — دەپ سورىدى.

مەن ئىككى يۈەنلىك پۇلدىن ئىككىنى تەڭلىدىم. ئۇ گەپ قىلماي ئالدى، يان تەرىپىمدە ئولتۇرغان بىر بالا بىر تۇتام پارچە پۇلنى تەڭلىۋىدى، ئۇ تەرىنى تۈرۈپ:

— ۋاييەي، نېمانداق پارچە پۇل بۇ؟! پۈتۈن پۇل يوقما؟! بۇ نەچچە پۇل؟ — دېدى.

— ئوتتۇز يەتتە يېرىم موچەن.

— پۇلۇڭ يەتمەيدىكەن! تۆت كوي بېرە، تۆت كوي!

— ھەممىسى شۇ، مەندە ئەمدى پۇل يوق! — بالا ئىلتىجا بىلەن تەلمۈردى.

— تۇتە پۇلۇڭنى، چۈشۈپ كەت. باشقا ئادەم چىقىدۇ، چۈشە تېز!

تەكشۈرگۈچى بالىنى چۈشۈپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى، بالا ھەر قانچە يالۋۇرسىمۇ، ئۇ پىسەنتىگە ئالمىدى، مەن بالىنىڭ راستىنلا پۇلى يوقلۇقىنى بىل-

دىم . ئەسلىدە ئۇ يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ توپلۇق يېزىسىدىن بولۇپ ، ۋىلايەتلىك كىنو - فىلىم تارقىتىش - قويۇش شىركىتىنىڭ يېنىدا ناۋايلىق ھۈنەرىنى ئۆگىنىدىكەن ، ئۇستىسى ئۈچ كۈنىنىڭ ئالدىدا ، ناۋايخانىدىن چىقىپ كېتىپ كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن شاگىرتلار ناۋايخانىنى ئاچالماي ئاچ قاپتۇ . شۇڭا ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەتمەكچى بولغانىكەن . بالا نامرات چىراي ، كىيىملىرى توپا - تەرەت ئىدى. مېنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلغۇم كەلدى - دە ، بېلەت تەكشۈرگۈچىگە :

— بۇ بالىنىڭ پۇلىنى ئالسىلا ، مەن بەرگەن تۆت يۈەندىن ئاشىدىغان ئىككى موچەننى بۇ بالىنىڭ كەلمىگەن پۇلىغا ھېساب قىلسىلا ، - دېدىم.

بېلەت تەكشۈرگۈچى ماڭا چەكچىيىپ قارىدى ، ياپما قاپاقلىرىدىن مۈز تۆكۈلىدىغانىدەك ، سارغۇچ يۈزى ئېسىلدى .

— بولمايدۇ ، ساڭا پۇل يانمايدۇ ؟ !

— نېمىشقا يانمايدۇ؟ بېلەت ئۈچ يۈەن 80 پۇڭ، ئىككى موچەن ئاشىدۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ بالىغا بەش پۇڭ قوشۇپ قويسىلا يەنە 15 پۇڭ ئاشىدۇ ...

— بىلىمەن ، بۇ بالىغا ياردەم قىلغۇڭ بولسا ، تۆت كوي بەر ، بولمىسا ، سەنمۇ چۈشۈپ كېتە !

— نېمە دەيدۇ بۇ ، نېمانداق كاج ئادەم سىلە؟ گېپىمنى چۈشىنىۋاتامىلا ياكى ...

— ساڭا پۇل يانمايدۇ دېدىمغۇ، يانىدۇ دېسەڭ، تۈتە تۆت كوياڭنى ، بېلەت ئېلىپ كېلىپ ماشىنىغا چىق !

زەردەم قايناپ، شۇنداق ئاچچىقىم كەلدىكى، ئۆزۈمنى ئاران - ئاران بېسىۋالدىم. نېمانداق تەتۈرلۈك بۇ!؟ مەن يەنە گەپ قىلماي دېگىنىچە ئارقا تەرەپتىن بىرسى:

— كاج تالاشمىغا، ئۇكام، ئىككى موچەن دېگەن ئۇ يەردە قويسا، بۇ يەردە يوق نەرسە. ئىككى موچەننى دەپ ئاۋارە بولۇپ، ماشىنىدىن چۈشۈپ بېلەت ئېلىپ چىققىچە، مۇشۇلار ئۆزلىرى نېمە ئىش قىلسا قىلمامدۇ، بىزنى تېزراق يولغا سېلىپ قويسا بولدى ئەمەسمۇ؟ - دېدى.

— مېنىڭ ئىككى موچەنگە چىدىمىغان يېرىم يوق، ئاكا! بۇ يولسىزلىق بىلەن بوزەك قىلىۋاتىدۇ. جاھاننىڭ ئىگىسى بار، بۇنداقلار دېگىنىم ھېساب دېسە بولماس.

— ھەي، ئۇكام، ھازىر بىكارغا كىم ئىشلەيدۇ، ئۇنىڭغا ھەر بىر ئادەمدىن ئىككى موچەندىن پۇل قالمىسا، بېلەت كەستۈرۈپ، يولغا سېلىپ قويامدۇ؟

— ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ، بۇ ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى تۇرسا، - دېدىم مەن پرىنسىپىنى دەستەك قىلىپ، - بۇ ئاداش يا بېلەت تەكشۈرۈشكە تۇرسۇن، يا بېلەت سېتىشقا! مۇشۇنداق يولسىزلىق بىلەن باشقىلاردىن پۇل ئۈندۈرۈۋالسەن دېسە، شەرمەندىلىك بولمامدۇ؟! ئەسلىدە، بېلەت سېتىش بۇنىڭ ئىشى ئەمەس، مەن تېخى بېلەتنى خالىس ئەپچىقىپ بېرىدىغان ياكى پۇلنى شوپۇرغا ئۆتكۈزۈپ يولۇچىلارنى يولغا سالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپتىمەن.

— ھەي، ئۇكام، سىز نەدە، جاھان نەدە؟ بۇنداق غوجاملارغا شەرمەندىلىكمۇ، نومۇسمۇ بەربىر، پۇلغا تۇرغان خەق بۇ، ھازىر ياخشى ئىشنى بىكارغا قىلىدىغان ئۇ چاغلاردىكى لېپى فېلىڭ قالمىدى!

«تەكشۈرگۈچى» ئىشنىڭ چىڭىغا چىقىپ قالدىغانلىقىنى پەملىدى بولغاي، مەندىن ئالغان تۆت يۈەننى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ:

— بېلەت ئال، بولمىسا چۈشۈپ كەت! - دېدى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى شۇنداق قوپال ئىدىكى، غەزەپتىن تىترەپ كەتتىم، قولۇمدا بېلەت بولۇپ قالدىغان بولسا، نېمە كۆرسەممۇ ئېڭەككە ئىككىنى سالار ئىدىم! ئەپسۇس، ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ، ھېلىقى بالا بىلەن ئىككىمىزگە بېلەت ئېلىش ئۈچۈن ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كەتتىم، بېلەتنى ئېلىپ چىقسام، ئىككى ئادەمدىن 10 يۈەن ئېلىپ، بالىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ئىككىمىزنىڭ ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ بوپتۇ.

— ئورۇن تۈگىدى، كېيىن ماڭىدىغان ماشىنىغا چىق! - دېدى بېلەت تەكشۈرگۈچى قولۇمدىكى بېلەتكە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ.

— ئۇنداق بولسا، - دېدىم مەن دەرغەزەپ ئىچىدىكى نەپرىتىمنى زورىغا بېسىۋېلىپ، - يۈر، ئىككىمىز باشلىقىڭىزنىڭ ئالدىغا بارىمىز، سېنىڭ توغرىمۇ، مېنىڭ توغرىمۇ؟ ئايرىيمىز، ئاندىن بۇ ماشىنىنى ماڭغۇزىسەن، بولمىسا مەن ماڭمىسام ماڭمايمەنكى، سەن بىلەن ئۇبدان ھېساب - كىتاب قىلىشىمەن...

— سەن كىرسەڭ كىرىۋەر، مەن كىرمەيمەن، ھازىر

باشلىقمۇ يوق.

— خام خىيال قىلما، سېنى سۆرەپ بولسىمۇ ئەكىرىمەن!

بىز خېلى دەتالاش قىلدۇق، ئۇنىڭ ئاپتوبۇستىكى تونۇش - چوپقەتلىرى مېنى ئەيىبلىدى: «تەڭ بولماڭ، كېيىن بېرىڭ...»، «چىدىماس ئېمىكەن بۇ، كارىلىرى بولمىسۇن، ئۇستام، قاقشاپ توختاپ قالدۇ»، «بىزنى ماڭغىلى قويە، ئاداش» چاپانچىلار شۇنداق دېيىشىپ، ئۇنىڭ نوخۇلىسىنى ئۆستۈرۈپ قويدى. مەن ئۇلارغا چىرايلىق چۈشەنچە بەردىم ۋە نىيىتىمدىن قەتئىي يانمايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇنىڭ بىر نەچچە چۆپقەتلىرى ۋە شوپۇر ئارىدا چۈشۈپ كېلىشتۈرمىچىلىك قىلدى. بېلەت تەكشۈرگۈچى سەل بوشىدى، مەن گېپىمدە چىڭ تۇردۇم. ئاخىرى باشلىقنىڭ ئالدىغا كىرىدىغان بولدۇق.

— بولدۇ، باشلىقنىڭ ئالدىغا كىرەيلى، ماشىنىنىڭ ۋاقتىدا مېڭىشىغا توسقۇنلۇق قىلدىڭ، ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى چۈشۈرۈۋېتىمەن، بارلىق زىيانىنى سەن تۆلەيسەن، - دەپ پوپوزا قىلدى بېلەت تەكشۈرگۈچى.

— تۆلەيمەن! - دېدىم مەن.

تۇرۇپلا ئۇ باشلىقنىڭ قېشىغا كىرىدىغان ئىشنى ئارقىغا سۆرەپ تۇردۇۋالدى. بىر قانچە پېشقەدەم يولۇچى ماڭا:

— ئۇكام، بولدى قىلسىلا، بالدۇر كېلىپ ئالغان ئورۇن بولغاندىن كېيىن، سىلىمۇ جايىلىرىغا كى-

لىپ ئۇلتۇرسىلا، كېيىن چىقفانلار ئورۇننى بىكارلاپ بەرسۇن، ئاپتوبۇستا ساقلاپ ئولتۇرغىلىمۇ ئىككى سا-ئەتتىن ئاشتى، باشلىقنىڭ يېنىغا كىرسەڭلار يەنە بىر-رەر سائەت ھايال بولىسىلەر، بىرمۇنچە ئادەم ساقلاپ قالىمىز، ئەسلىدىغۇ بۇ كىشىنىڭ قىلغىنى توغرا ئە-مەس، يول قويايلى، - دېدى.

— مانا مۇشۇنداق ئىشىمىز بولمايدۇ، - دېدىم مەن، - توغرا ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ھەق تە-رەپكە يان باسماي، ئەكسىچە، توغرا قىلغۇچىغا نە-سىھەت قىلىپ، پاسسىپ ھالەتكەچۈشۈرۈپ، تەسلىم قىل-دۇرۇپ بېرىمىز. مۇشۇنداق ئەخمىقانە ئىشىمىز قاچان تۈگەر؟!

— ھەي، ئۇكام، ئەمدى قانداق قىلىمىز، ئۇجا-ھىللىق قىلىۋاتسا...

ئىشلار شۇنداق بولدى، بۇ ئىش مېنى خېلى ئۇ-زاق ۋاقىتلارغىچە ئازابلىدى.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، شۇنداق ئىشتىن يەنە بىرى يۈز بەردى. يازنىڭ ئاخىرقى ئايلىرى ئىدى. يېزاۋاتتىن بىر دوستىمىز قوغۇن سەيلىسى قىلىشقا چاقىردى. بىز سەھەردىلا ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ ئاپتوبۇسقا چىقتۇق. خېلى ئۇزاق ساقلاشقا توغرا كەل-دى، بىر كەمدە ئاپتوبۇس ئادەمگە تولدى، بېلەت تەكشۈرگۈچى چىقتى، قارىسام يەنە ھېلىقى ئاداش ئى-كەن! «ئاھ خۇدا، يەنە تالىشىپ قالمىغىدۇق، ئاپلا، بېلەتنى ئېلىپ چىقىپ ئولتۇرساق بوپتىكەن» دېدىم ئىچىمدە.

— بىلەت، - دېدى ئۇ يېنىمغا كېلىپ.

— بىلەت ئالمىغان، - دېدىم مەن ۋە ئون يۈەن پۇل بېرىپ، ئىككىمىزگە بىلەت بېرىشنى ئەسكەرتتىم. ئۇ بىر يۈەن قايتۇردى. ئەسلىدە بىر يۈەن 60 پۇڭ قايتۇرۇشى كېرەك ئىدى، شۇڭا، ئۇنىڭ قولىغا قارىدىم، خېلى كۆپ پارچە پۇل تۇرسىمۇ قايتۇرماي باشقىلارنىڭ بىلىتىنى تەكشۈرۈش بىلەن بولۇپ كەتتى، مەن 60 پۇڭنى قايتۇرۇشنى ئەسكەرتىپ قويدۇم، ئۇ كۆزۈمەنىڭ ئىچكىرىسىگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ قويدى. كېيىن، ئۇ ئىشىنى تۈگىتىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندا يەنە بىر قېتىم ئېيتتىم.

— پارچە پۇل يوق! - دېدى ئۇ قوپال تەلەپپۇزدا.

— قولۇڭدا تۇرمامدۇ؟

— خەقنىڭ پۇلى بۇ؟! ساڭا نېمىشقا پۇل قايتۇرىدىكەنمەن؟

— بىر بىلەت تۆت يۈەن 20 پۇڭ، ئىككى بىلەت سەككىز يۈەن 40 پۇڭ، مەن ئون يۈەن بەردىم، سەن بىر يۈەن قايتۇرۇپ بەردىڭ، دېمەك يەنە 60 پۇڭ سەندە قالدى. تولا كاجلاشمايلى، ئۆتكەندىمۇ شۇنداق قىلدىڭ، يەنە غىدىڭ-پىدىڭ قىلساڭ، بۇ قېتىم بوش تۇتۇشۇپ قالمايمىز جۇمۇ!

— ئەمىسە بىلەت ئېلىپ چىقماسەن، ئاداش، - دېدى ئۇ بىردىنلا.

— بولىدۇ، پۇلنى بەرگىن ئەمىسە، - دېدىم مەن ئۇنىڭ مۇئامىلىسىنىڭ سەل ياخشىلانغانلىقىنى ھېس قىلىپ.

ئۇ پۇلنى ماڭا بېرىۋاتقاندا ئاپتوبۇستا ئولتۇرغان بىر چاپانچى:

— ھەي، ئۇكا، توققۇز كـوي دېگـەندىن كـېيىن
بەرسەڭمىز بولمامدۇ؟ بىر نەچچە مـوچەن پـۇل نېمىگە
يارايتتى، تالاشمىسىڭىز، بېخىللىق قىلمىسىڭىز نېمە
بولار، بىر - ئىككى موچەندىن بەرگـەن پـۇلىمىزدىن
پايدىلىنىپ تۇرمۇشنى غەملىۋالسـۇن بۇمـۇ! ۋاقتىدا
مېڭىۋالايلى كوررا - كورراڭ قىلماي، - دېدى.

— نېمىشقا بېرىمەن، بىر نەچچە موچەننى؟ سىـ
لە بىر قائىدە تېپىپ بەرسىلە ماڭا، يا مەن ساراڭ،
ئەخمەق بولمىسام، يا ئۇ دېۋانە - تىلەمچى بولمىسا!

— تازىمۇ لى ئۇقمايدىغان بالا ئىكەن بۇ؟...

— ئولتۇرەۋا، ئادەمنىڭ بېزى! سەن قوشۇقسالـ
ماي! - دېدى ئاغىنەم غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بـولۇپ
ھېلىقى چاپانچىغا، - يالاقچىلىق قىلمىسـاڭمۇ بولـ
دۇ، بىز دېيىشىۋاتقان ئىشقا قورساق كۆتۈرۈشۈڭ ھاـ
جەتسىز...

مەن «تەكشۈرگۈچى» دىن پۇلنى ئېلىپ بېلەتسېـ
تىۋېلىپ چىقىپ تاپشۇردۇم. ئاشقان ئالتە موچەنگە
بىر بولاق گازىر ئالدىم.

— تازا گىجىڭ ئاداشلار ئىكەن بۇ ئىككىسى، -
دېدى ئولتۇرغانلاردىن بىرى پەس ئـاۋازدا، - ئازغىـ
نە پۇلنى دەپ، ئاۋارە بولغاننى چۈشلۈقمۇ ئىش يوق،
بۇ كەمگە مېڭىپمۇ بولاتتۇق...

— بىزنى ئۇنچىۋىلا دەپ كـەتمىسىلـە، ئاكا، -
دېدى ئاغىنەم، - سىلىنىڭ پۇللىرى كۆپ بولسا، قانـ
چىلىك بەرسىلە مەيلى، بىز كىشىلەرنىڭ سېخىي بوـ
لۇشىنى تىلەيمىز، لېكىن، بىھۇدە سېخىيلىق قىلساقمۇ
بولمايدۇ، بىزنىڭ سېخىيلىق قىلغۇدەك پـۇلىمىز كۆپ
ئەمـەس، شۇڭـا پـۇلـنى تېـجـەشـلـىك بىلـەن

جايىدا ئىشلەتمىسەك بولمايدۇ. ئالتە موچەنمۇ پۇل، قارىسىلا، ئۇنىڭ نېمە قىلىپ بەرگىنىگە ئالتە موچەن پۇلنى بىكارغا بېرىمىز، بىز بەرمىسەكمۇ، ئىشلىگەن — بىلەت تەكشۈرگىنى ئۈچۈن ھۆكۈمەت ئىش ھەققى بېرىدىغۇ، ئۇلارغا يولۇچىلار بولمىسا ئىش ھەققى نەدىن كېلىدۇ؟ ئۇلارنىڭ جېنى يولۇچىلار، ئۇلارنى خالىغانچە قاقتى - سوقتى قىلسا بولمايدۇ. ئالتە موچەن ئېيتىشقا ئاز پۇل بولسىمۇ، مانا، بەش موچەنگە ماۋۇ بىر بولاق گازىر - پۇرچاقنى ئالدۇق، بىر موچەنگە بىر قاپ گۈگۈت كېلىدۇ؛ ئالتە موچەن بولمىسا، بىر كىم ئاشۇ نەرسىلەرنى بىكارغا بېرەمدۇ؟ ھەممىڭلار خاپا بولدۇڭلار، ئويلاپ باقمامسىلەر، بىز كۆز ئالدىمىزنىلا كۆرسەك بولمايدۇ، بۇ بىزنىڭ يامان ئىللىتىمىز، بىرنى كۆرۈپ، بىرنى كۆرمەيمىز، بايا ئويلانماي ئاۋۇ تەرەپ بولدۇڭلار، مەن پاكىت كۆرسەتسەم، «ھە، ئىش مۇنداقكەن» دەپ، مەن تەرەپكە ئۆتىسىلەر ھەقاچان. مانا بۇ بىزنىڭ ئەڭ قاملاشمىغان خۇيىمىز، يامان ئىللىتىمىز. مۇشۇ تاپتا ماشىنىدا 50 كە يېقىن ئادەم بار. ھەر بىر ئادەم ئۈچ موچەن، سەككىز موچەن، ئالتە موچەن پۇلىمىزنى ئالمىساق، سىلەرچە نەچچە پۇل ئۇنىڭدا قالار؟ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ئادەمدىن ئۈچ موچەندىن تۇتۇپ قالدى دەيلى، ئۇنىڭدا 15 يۈەن قالغان بولىدۇ. ماقۇل، 15 يۈەن قالماي 10 يۈەنمۇ قالسۇن، بىر كۈندە ئون ئاپتوبۇسنى يولغا سالسا، 100 يۈەن ساپ پايدا قالدى دېگەن گەپ. دېسىمىسى يوق، جەبرىسى يوق نەقلا پۇل - دە! شۇنداق بولغاندا ئۇ بىر ئايدا 3000 يۈەن، بىر يىلدا 20 - 30 مىڭ يۈەن پايدا ئالىدۇ. دېمەك،

يولۇچىلارنىڭ شۇنچىۋالا پۇلى بىكاردىنلا ئۇنىڭ يانـ
چۇقىغا چۈشۈپ كەتتى، دېگەن گەپ. پارچە پۇلنىڭ كاـ
رامىتىنى مۇشۇنىڭدىن كۆرسەك بولىدۇ. شۇڭا، بۇنداق
مۇناپىق، ئەخلاقسىز ئادەمگە بىر پۇڭنىمۇ بېرىشكە
بولمايدۇ.

— راست، راست!— دېيىشتى ئاپتوبۇستىكى كىـ
شىلەر غۇلغۇلا قىلىشىپ.

ئاندىن بىر قانچەيلەن ئۈچ موچەن، سەككىز موـ
چەندىن پۇلىنىڭ بېلەت تەكشۈرگۈچىدە قالغانلىقىنى
ئېيتىپ، بېلەت ساتقۇچى كەلگەندە قايتۇرۇۋالماقچى
بولدى. شۇ ئەسنادا شوپۇر قايناپ ـ چىچاڭلاپ كابىنـ
كىغا چىقىپ ئاپتوبۇسنى ئوت ئالدۇرۇپ مېڭىپ كەتـ
تى. بېلەت ساتقۇچى قاياققىدۇر غايىب بولغانىدى.

— بۇنداق ئىش يالغۇز بۇ يەردىلا ئەمەس، پەيـ
زاۋات ناھىيىسىنىڭ ئۆزىدىمۇ بار،— دېدى ۋىلايەتـ
لىك ئاشلىق باشقارمىسىدا ئىشلەيدىغان بىرەيلەن،—
قايسى كۈنى پەيزاۋات بىكەتتىن قەشقەرگە ماڭغاندا،
سەككىز موچەن پۇلۇم بېلەت تەكشۈرگۈچىدە قالدى،
ياندۇرۇپ بېرىشنى ئېيتسام «پارچە پۇل يوق، شوپۇرـ
غا بېرىپ قوياي، شوپۇردىن ئالسىلا» دېدى. مەن راست
ئوخشايدۇ دەپ، مەنزىلگە يەتكەندە، شوپۇرغا دېسەم،
«ياق، ماڭا بەرمىدى، بېلەت تەكشۈرگۈچىنىڭ ئۆزىدىن
ئالسىلا ياخشى بولاتتى» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ھەر
قانداق يەرگە بارماقچى بولسام، ئاپتوبۇسقا بېلەت
ئېلىپ چىقىدىغان بولدۇم. بېلەت ئېلىش شۇنچە تەس
بىر ئىشتەك، ئاپتوبۇسقا چىقىپ بولۇپ پۇل تۆلەشنى
ئاسان چاغلايمىز. قىلغىلى بولىدىغان ئىشنى ئۆزـ
ىمىز قىلماي زىيانغا دەسسەيمىز. مۇشۇنداق ئەخمىقاـ

نە ئىشنى تولا قىلىدىغانلار پەيزاۋات، يېڭىسا ردەك نامرات يۇرتلۇقلاردا كۆپ. ئەسلىدە نامرات بولغاندىن كېيىن، بىر پۇڭنىمۇ تېجەپ خەجلىسە ياخشى بولاتتى، لېكىن، ياڭاياق سۇدىن قورقمىغاندەك، نەدە يوق ئىشلارنى پەيدا قىلىپ ئۆزىنى ئەخمەق قىلىدۇ. نامراتلىق ئەقىلنى توراپ، نادانلىق، قاششاقلىق پاتقاققا تىقىپ گالۋاڭ، دۆت قىلىپ قويىدىغان كۆشەندە ئىكەن. شۇنداق بولمىسا، نېمىشقا ئۆزىچىلا خەققە پۇلنى تاشلاپ بېرىدۇ، بۇنى نوچىلىق، مەردلىك، كەڭ قورساقلىقنىڭ ئىپادىسى دېيىشكە بولامدۇ؟! هازىر مۇشۇ ئاپتوبۇستا بىر نەچچە موچەندىن پۇلى بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قالغانلار قانچە ئادەمبىز؟

مەلۇم بولدىكى 13 يۈەن 30 پۇڭ بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قاپتۇ.

— مانا ئەمەسمۇ،— دېدى ئاغىنەم،— پارچە پۇل دەپ كۆزگە ئىلمىغان بىلەن «تاما - تاما كۆل بولار» دەپ، ئۇنىڭدا شۇنچىۋالا پۇلىمىز قاپتۇ، ئاشۇنداق هارامزادىلەرگە ئۆزىمىز بىلمەيلا، ساددىلىق قىلىپ، هارام بايلىق يارىتىپ بېرىمىز.

كىشىلەر خىيال دېڭىزىغا غەرق بولغاندەك جىمىپ كەتتى.

خاتىمە

پۇل ماددىي هاياتنىڭ ئاساسى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئالماشتۇرۇش ۋاستىلىق رولىنى ئوينايدىغان ئالاھىدە بىر خىل بۇيۇم. ئۇنىڭ پارچىسىمۇ، پۈتۈنىمۇ بەلگىلىك قىممەتكە ئىگە. پۇلنىڭ پۈتۈنى قىممەت جەھەتتىن چوڭ، ئەمما ئىشچام بولىدۇ؛ پارچىسىنىڭ قىممىتى كىچىك، ئەمما مىقدارى كۆپ بولىدۇ. قىممەت ئۆلچىمى جەھەتتىن ئالغاندا هېچقانداق پەرقى

يوق. پۇلنىڭ پۈتۈنىگە — چوڭىغا ئىنتىلىش ئادەملەرنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيىتى.

بىلىش كېرەككى، پۈتۈن پۈل پارچە پۇلدىن ھاسىل بولىدۇ. پۇل پۈتۈن ياكى پارچە بولسۇن، قىممىتى ئۆزگەرمەيدۇ، مىقدارى جەھەتتىن پەرقلەنسىمۇ قىممىتى جەھەتتىن پەرقلەنمەيدۇ، ئەمما، بىز پۇلنىڭ پۈتۈنىنى دەپ پارچىسىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتمەسلىكىمىز، ئۇنىڭ رولىغا سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك.

ئەلۋەتتە، جەمئىيىتىمىزدە يالغۇز بىرلا دوختۇرخانىدا نومۇر ئېلىش ئورنى، بىرلا بىكەتتە بېلەت تەكشۈرگۈچى، بىرلا پاختا زاۋۇتى، بىرلا مېيىپ تىلەمچى بار دەپ قارىساق بولمايدۇ. جەمئىيىتىمىزدە ئاشۇنداق روجەكلەردىن كۆرمىگى بارلىقىنى ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەك. ئالايلۇق، چوتنىڭ ئۇرۇقلىرىنى تاراقلىتىدىغان، ئېلېكترونلۇق ھېسابلاش ماشىنىسىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلىتىپ تۇرىدىغان، كۈن بويى پۇل بىلەن ھەپىلىشىدىغان ھەر قانداق ئورۇندا پارچە پۇل خۇمارلار، پارچە پۇلغا ئىنتىزارلار بار. پارچە پۇلنى كۆزگە ئىلمىغۇچىلارنىڭ ئاجىزلىقى پارچە پۇلغا خۇمارلارنى خۇماردىن چىقىرىدۇ ياكى مەڭگۈلۈك سېزىك قىلىپ قويىدۇ. ھالبۇكى، ھازىر بىز ئېلېكترون دەۋرىگە كىرىۋاتىمىز، كەلگۈسىدە پۇللارنى ئېلېكترونلۇق مېڭە ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىش ئىشقا ئاشىدۇ (خۇددى بېلەت ساتقۇچى يوق ئاپتوبۇسلاردەك)، ئەمما، شۇ دەۋرگە بارغىچە پارچە پۇلنى خارلاشتىن ساقلىنامسىز ياكى ساقلانمامسىز، بۇنىسى ئۆزىڭىزگە باغلىق.

قەشقەر، 1995 - يىل 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

روھىيەت تۈۋرۈكى ۋە پۇل

ئادەمدە تەدرىجىي يېتىلىدىغان نۇرغۇن نەرسە-
لەر بار. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى غۇرۇر-ۋىجدان، ئە-
قىل-پاراسەت، ئەخلاق-پەزىلەت ۋە تالانت،
مېھىر-مۇھەببەت... قاتارلىقلار روھىيەت ئامىللىرى-
نىڭ تۈۋرۈكى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار ئادەمنىڭ جىسما-
نىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، تەرەق-
قىي قىلىدۇ ۋە تاكامۇللىشىدۇ. بۇنداق يېتىلىش ئا-
دەمنىڭ پۈتكۈل روھىي دۇنياسىنىڭ ساغلام، جەسۇر،
پاراسەتلىك، گۈزەل بولۇپ تاۋلىنىش جەريانى ھې-
سابلىنىپ، ئۇنىڭغا ئادەملىك سالاپەت بەخش ئېتى-
دۇ ۋە ھەقىقەت كۆكىدە پەرۋاز قىلىشىدا قانات بو-
لىدۇ. روھىيەت تۈۋرۈكىنىڭ كىشىلەر قەلبىدە يېتى-
لىشى، تاكامۇللىشىشى ئوخشاش بولمايدۇ، بۇ ھال،
ئۇلارنىڭ ھەربىرىدىكى ئوخشاشماسلىقنى كەلتۈرۈپ
چىقىرىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، روھى-
يەت تۈۋرۈكلىرى تەبىئىي يېتىلىشتىن تاشقىرى، سۈن-
ئىي يوسۇندىمۇ يېتىلىدۇ، دېمەك، تۇغما بولمايدىغان
بۇ ئامىللار ئۆز يېتىلىش باسقۇچلىرىدا ئۇنداق ياكى
مۇنداق ئىچكى-تاشقى سەۋەب ۋە ئامىل، دەۋر ئېقىم-
لىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، پۇل-
نى مەركەز قىلغان ماددىي ئامىللارنىڭ تەسىرى ئالا-

ھىدە كۈچلۈك بولىدۇ . شۇنداقتا ، پۇل بىلەن روھىي
تۈۋرۈك ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت زادى قانداق ؟

غۇرۇر ـ ۋىجدان ۋە پۇل

مۇشۇ كۈنلەردە ، كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن « پالا-
نى، پۇل ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتتى ، پوكۈنى پۇل ئۈ-
چۈن جېنىنى سېلىپ بېرىشتىن يانمايدۇ » دېگەندەك
گەپلەرنى تولا ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدۇق . ھالبۇكى،
بۇنداق شىكايەتلەرنىڭ زادى قانچىلىك ئاساسى بار-
لىقىغا بىر نېمە دېيىش تەس. بار دېيىلگەندىمۇ ۋىج-
دان پۇلغا ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان نەرسە ئە-
مەس . ۋىجدان پۇلنى چەتكە قاقمايدۇ ۋە شۇنىڭدەك
ئۇنى ئۆزىگە ماددىي ـ مەنىۋى ئاساسمۇ قىلمايدۇ .
ۋىجدان ، چىن مەنىسىدىن ئالغاندا ، پۇل ئورنىغا
قويغىلى بولىدىغان، پۇل بىلەن ئۆلچەيدىغان ماددىي
نەرسە قاتارىغا كىرمەيدۇ . ئۇ ئىنسان روھىي دۇنيا-
سىنىڭ يىمىرىلمەس قورغىنى بولۇپ ، مەنىۋىيەتنى
ئۆزىگە ئوزۇق قىلىدۇ ؛ ئۇ روھىيەتنىڭ ئەڭ مۇستەھ-
كەم قورالى بولۇپ ، ئادەمنى باشقا ھەر قانداق
مەخلۇقتىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدۇ . ئۇنىڭسىز ئادەم
جېنى بار ، روھى يوق قۇرۇق قاقشالغا ئوخشاپ قالى-
دۇ . شۇنداق ئىكەن ، ۋىجدانىنى پۇلغا سېتىۋالغىلى
ۋە ساتقىلى بولمايدۇ ! ئادەم ئۇنىڭ پاكلىقى بىلەن
گۈزەل ، ساپلىقى بىلەن ئۇلۇغ، يېگانىلىقى بىلەن جا-
سارەتلىك بولىدۇ. جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن ھېلىقىدەك
گەپلەرگە كەلسەك، ئۇ خىل گەپلەر تېگىدىن ئالغاندا،

ۋىجدانىنى ئۆلچەشنىڭ ، كەمسىتىشنىڭ قورالى بو-
لالمايدۇ. ئايرىم كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىدىكى قىسمەن
تەرەپلەر ۋىجداننىڭ ئىپادىسى بولۇشى ناتايىن .
كىشىلەر مەيلى قانداقلىكى بىرەر ھەرىكەت بىلەن
شۇغۇللانسۇن ، ئۇ جەزمەن مەلۇم شەرت - شارائىتنى
ئاساس قىلىدۇ ، شارائىت ، پۇرسەت ئادەمنى ئاشۇن-
داق قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ . بۇ خىل ئەھۋالدا بەزى
ئادەملەرنىڭ ھەرىكىتى « سەزگۈر » كىشىلەرنىڭ ئې-
گىدا ۋىجدانىنى دەپسەندە قىلغاندەك ، ۋىجدانىنى سات-
قاندەك « كۆرۈنۈش » ھاسىل قىلىپ ، سەلبىي تۇيغۇ
شەكىللەندۈرۈپ قويىدۇ ، كىشىلەردە ۋىجداننىڭ يې-
تىلىشى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن ، پۇل چۈشەنچىسى،
ئادىتى ، ۋىجدانىي پائالىيەتلىرى ، ۋىجدانغا تۇت-
قان پوزىتسىيىسى روشەن پەرقلىنىدۇ . بۇنىڭغا ئا-
ساسلىنىپ، بەزىلەر، ۋىجدانىنى ساتتى دەپ قارىسا ،
بەزىلەر ، ساتمىدى دەپ قارايدۇ ، قارىلانغۇچى ئۆزى
بولسا ، ئىشنى ۋىجدان بىلەن قىلغانلىق دەۋاسىدا
چىڭ تۇرىدۇ ۋە ئۆزىنىڭكىنى مۇتلەق توغرىغا چىقى-
رىپ ، ۋىجدانىم شۇنداق قىل دېدى دەپ ھۆكۈم قىلى-
دۇ . ھەر كىمنىڭ ۋىجدانى ئۇنىڭ ھاياتلىق پائالى-
يەتلىرىگە قوماندانلىق قىلىدىغان ، توغرا يولغا
يېتەكلەشكە سەۋەب بولىدىغان ئاساس بولغاچقا ،
نۇرغۇن ھەرىكەتلەرگە قارىتا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەت-
مەي قالمايدۇ . بىراۋنىڭ بىراۋنى ۋىجدانىنى سات-
تى دېيىشى پەقەت شۇ كىشىنىڭ شەخسەن قارىشى ،
ئادىتى نۇقتىسىدىن ئېيتىلغان بولىدۇ . مەسىلەن ،

مەلۇم بىر كىشى پۇلغا « ئۆچ » ، پۇل تېپىشنى بىلە-
مەيدۇ، يەنە بىر كىشى ئۆزىنىڭ ئەكسىچە، پۇلغا توغرا
مۇئامىلە قىلىدۇ ، پۇل تېپىش ، خەجلەش يوللىرىنى
بىلىدۇ ؛ ھالبۇكى، كېيىنكىسىنىڭ نۇرغۇن ھەرىكىتى ،
پۇل تېپىش يولىدىكى پائالىيەتلىرى ئالدىنقىسىنىڭ
(پۇلغا « ئۆچ » كىشىنىڭ) نەزەرىدە ۋىجدان سات-
قانلىق ، ۋىجدانىنى پۇلغىغانلىق دەپ قارىلىشى تۇر-
غان گەپ . ئەمما ، تېگىدىن ئالغاندا ، پۇل تېپىش
بىلەن ۋىجدان سېتىش كېلىپ چىقىشى ئاتايىن. چۈن-
كى ، پۇل تېپىشقىمۇ ۋىجدان قومانداnlıق قىلىدۇ ۋە
پۇل تېپىش ئۇچۇن جاسارەت بەخش ئېتىدۇ . كىشى-
لەرنىڭ قاراش نۇقتىسىدىكى گەپلىرىنى ۋىجدانىنى چۈ-
شەنچىنىڭ ، ئۆلچىمىنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولمايدۇ .
ۋىجدان سېتىش مەسىلىسىگە كەلسەك ، مەلۇم كىشىگە
نىسبەتەن ئۆز قارىشىدا تىكلىگەن ۋىجدان ئۆلچىمى
دەپسەندە قىلىنغاندا ، ئۆزى ۋىجدانىم سېتىلدى دەپ
قارىغاندا ياكى ۋىجدانەن شۇنداق تونۇشقا كەلگەندە
پەيدا بولغان تۇيغۇ شۇ ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ،
ۋىجدانىنىڭ سېتىلغانلىقىنىڭ بەلگىسى ۋە نەتىجى-
سى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ . بۇنداق ئۆلچەمنى باشقى-
لارنىڭ ۋىجدانىغا ئۆلچەم قىلىشقا بولمايدۇ ، ئۇ پەق-
ەت ئۆز ۋىجدانىنى ئۆلچەشكىلا باب كېلىدۇ . مۇشۇن-
داق ئاچچىقچىلىق پەيتكە دۇچ كەلگەندە ، مەردانىلىق
ۋە ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان قەتئىيلىك بىلەن قار-
شى تۇرۇش ۋە ئۆزىنى قوغداش ماھىيەتتە ۋىجدان ،
غۇرۇرىنى قوغدىغانلىق ، ۋىجدانلىق بولغانلىق ھې-

ـسابلىنىدۇ . بۇ يەنە بىر نۇقتىدا، ھەقىقىي ۋىجدان ، مەلۇم بىر ئادەمنىڭ روھىيىتىگە مەنسۇپ ۋىجداندۇر. ھالبۇكى ، ۋىجدان ئادەم روھىيىتىدىكى ئەڭ ئالىي، ئەڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئېلېمېنت دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ .

ۋىجدان بىلەن پۇل ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بەكمۇ مۇرەككەپ بولۇپ ، چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلغاندا ، نۇرغۇن تەرەپلەرگە چېتىلىشى مۇمكىن . مەن بۇ يەردە دەسلەپكى كۆزىتىشلىرىم ئاساسىدا شەكىللەنگەن يۈزەكى چۈشەنچەمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن.

مېنىڭچە ، پۇل تېپىشقا بېرىلىشنىڭ ۋىجدانغا خىلاپ كېلىدىغان ھېچقانداق تەرىپى يوق . ھېلىقى چاغلاردا ھەممە ئىشنىڭ ئۆلچىمى قىلىنغان « سىياسىي — جان » دېگەن ئۇقۇم كاللىمىزدىن تېخى چىقىپ كەتمىگەن ئايرىم كىشىلەر ھېلىھەممۇ پۇل تېپىشقا بېرىلىشنى ۋىجدانىنى بۇلغىغانلىق دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە ، پۇل تېپىشنىڭ سىياسىيغا پايدىسى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشىشتە ماددىي ئاساس بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ . ئاشۇ خىل كىشىلەر ھۆكۈمەت بەرگەن پېنسىيە پۇلىنى ئاز بولۇپ قالدى دەپ زارلىنىدۇ ـ يۇ ، يەنە پۇل تاپقۇچىلارنى ۋىجدانسىزلارغا چىقىرىدۇ . بۇ تولىمۇ بىمەنە قاراش بولۇپ ، ئۇلارچە بولغاندا، « ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش » دەپ مىدىرلىماي يېتىش كېرەكمۇ ؟ ئەجەبا ، ئۆزلىرى نېمىشقا پېنسىيە پۇلىنىڭ « ئاز »

لىقىدىن قاقشايدۇ ؟ ! ئۇنى قىلسا ۋىجدانسىزلىق
بولسا ، بۇنى قىلسا ۋىجدانىنى ساتقان قاتارغا چىقى-
سا ، ئۇنداقتا ، ھەممە ئادەم ۋىجدانىنى يېپىنجا قى-
لىپ ، تەرلىنىپ ياتسۇنمۇ ؟ ھەممە نەرسە ئۆز يولى-
دا بولغىنى تۈزۈك . قاتتىقراق ئېيتساق ، مەجنۇنلار-
چە « ۋىجدانىم بار » دەپ ياتسا ، قورساق يەنىلا ئې-
چىپ بېرىدۇ ! ھايات - ھاياتتەك ، تۇرمۇش - تۇرمۇشتەك
بولمايدۇ ! ئادەم گېپىزى كەلسە ، شەرەپلىك ، ئۇلۇغ
ئىشلار ئۈچۈن مەردلەرچە جانىنى پىدا قىلىش كېرەك .
مانا بۇ ۋىجداننىڭ بۇيرۇقى ، چىن ئىنساننىڭ
ئاخىرقى نىشانى ! ھالبۇكى ، ئەھمىيەتسىز ئىشلار
تۈپەيلى بىھۇدە ئۆلۈشتىن ياشاش ، ھايات قېلىش
ئەلا . قۇتۇلۇپ قېلىش ئىمكانىيىتى بار تۇرۇقلۇق ،
جانىنى سېلىپ بېرىش ۋىجدانلىق ئەرنىڭ ئىشى ئە-
مەس ! ئەلۋەتتە ، بۇ خىل ئەھۋالدا جانىنى ساقلى-
غان ئادەم ۋىجدانلىق ھېسابلىنىدۇ ، مەلۇم ئىمكانى-
يەت - شارائىت بار ئەھۋالدا ئۆلۈۋېلىش ۋىجدانسىز-
لىق سانىلىدۇ . پەقەت ئىلاجسىز قالغاندا تىلەمچى-
لىك قىلىش ئارقىلىق ھاياتىنى ساقلاشمۇ ۋىجدان
جۈملىسىگە كىرىدۇ . تىلەمچىلىك قىلسام ۋىجدانىم
يول قويمايدۇ دەپ ئۆلۈمنى كۈتۈش ۋىجدانسىزلىق
بولىدۇ . ۋىجدان جانلىق مەنىگە ئىگىكى ، ئۆلۈك
ئەكس ئەتتۈرۈلۈشنى ياقتۇرمايدۇ ، بەلكى جانلىق
ئەكس ئەتتۈرۈلگەندىلا ھەقىقىي خۇسۇسىيىتىنى ساق-
لاپ قالالايدۇ ، شۇڭا ، يول تېپىش جەريانىدا ھارام-
خورلۇق قىلمىسىلا ھەر قانداق ھەرىكەت ۋىجدانغا

مۇخالىپ كەلمەيدۇ . ئۇنداقتا ، ھەقىقەت ئالدىدا ، ھەقىقەتنى بۇرمىلاش ۋىجدانغا مۇخالىپمۇ ئەمەسمۇ ؟ دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى مۇمكىن . بۇ مەلۇم چەھەتتىن ئالغاندا ، ۋىجدانغا مۇخالىپ ، ۋىجداننى بۇلغىغان-لىق بولىدۇ . ئەمما ، بۇ يەردە دېيىلمەكچى بولغىنى پۇل بىلەن ۋىجدان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولغان-لىقتىن ، ۋىجدانغا مۇناسىۋەتلىك باشقا ئىشلار ئۈس-تىدە چوڭقۇرلاپ تۇختالمايمىز . گاھىدا كىشىلەر پۇل-نى دەپ ۋىجدانغا ، قانۇنغا مۇخالىپ كېلىدىغان ئىش-لارنى قىلىپ قويىدۇ . لېكىن ، بۇ قىسمەنلىك بولۇپ ، ۋىجدانغا سادىق ئادەم بۇ خىل قىلمىشىنى ئاڭلىق چەكلەيدۇ ، مۇبادا ، بىلىپ - بىلمەي خاتالىق سادىر قىلسا ، ھامان ۋىجداننىڭ تېگىشلىك جازاسىغا ئۇچ-رىماي قالمايدۇ . شۇڭا ، مەيلى كىم بولۇشىدىن قەت-ئىينەزەر ، پۇل تېپىشتا ۋىجداننى بىر تەرەپكە قايى-رىپ قويالمايدۇ .

نۇرغۇن ئەمەلىي پاكىتلار تولۇق ئىسپاتلاپ بەر-دىكى ، غۇرۇر - ۋىجدان پۇلغا قۇماندان بولغاندىلا ، ساپلىق - پاكلىق بىلەن پەرۋاز قىلىپ ، ھالال قان-تەر بەدىلىگە پۇل ياكى ماددىي قىممەت يارىتىشتىن ئى-بارەت ئىمكانىيەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا پۇل غۇرۇر - ۋىجدانغا بېقىنىدۇ ، پۇل تېپىش بولسا ، چوقۇم غۇرۇر - ۋىجداننى ئۆلچەم قىلىدۇ . ئۇنداقتا غۇرۇر - ۋىجدان پۇلغا بېقىنمايدۇ ، پۇل ئالدىدا ئۆز رولىنى يوقاتمايدۇ ؛ ۋىجدان كۆپ ھال-لاردا ئادەمنىڭ پۇل تېپىشتىن ئىبارەت ئارزۇسىغا

ھەيدەكچىلىك قىلىپ، ئۆزىنىڭ ماھىيىتىنى نۇرلاندۇرۇشقا تۈرتكە بولىدۇ.

ئەقىل - پاراسەت ۋە پۇل

ئەقىل - پاراسەت ئادەمدە تۇغۇلۇشىدىنلا بار نەرسە بولماستىن، خۇددى ۋىجدانغا ئوخشاش تەدرىجىي بارلىققا كېلىپ يېتىلىدىغان، تەرەققىي قىلىپ تاكامۇللىشىدىغان ماھىيەتكە ئىگە. ئۇمۇ ھەر بىر ئادەمدە خاسلىقنى چۆرىدىگەن ھالدا مەۋجۇت بولىدۇ، ئۇ، ئىنسان ئىقتىدارىنىڭ مەركەزلەشكەن نۇقتىسى بولۇپ، ئىچكى - تاشقى بىلىملەرنىڭ جەۋھەرلىرىدىن تەشكىل تاپىدۇ. ئۇنداقتا، ئەقىل - پاراسەت پۇلغا بېقىنامدۇ - يوق؟ بۇ جاۋاب بېرىش قىيىن، نىسبەتەن مۇرەككەپ بىر مەسىلە بولۇپ، نۇرغۇن كىشىلەر ئەقىل - پاراسەتنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ دەپ قارايدۇ. مېنىڭچە، ئۇنى پۇلغا بىۋاسىتە سېتىۋالغىلى بولمىغان تەقدىردىمۇ، پۇلنى ۋاسىتە قىلىپ يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. چۈنكى، ئەقىل-پاراسەتلىك بولۇش ئۈچۈن، چوقۇم بىلىم ئېلىش، تەربىيىلىنىش، ئىلىم تەھسىل قىلىش كېرەك. دېمەك، تېگىدىن ئالغاندا، ئىلىم - بىلىمگە پۇل ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدۇ؛ پۇل بولمىسا، كەڭ دائىرىلىك، چوڭقۇر بىلىم ئېلىش ئىمكانىيىتى ياراتقىلى بولمايدۇ؛ پۇل بولغاندىلا ئاندىن يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇغىلى، ئوقۇش — بىلىم ئاشۇرۇش شارائىتى ھازىرلىغىلى، بىلىمگە ئائىت مەنبەلەرنى ئاچقىلى، ماتېرىياللارنى

سېتىۋالغىلى بولىدۇ. مانا مۇشۇنداق شەرتلەر يېتەرلىك بولغاندىلا ئاندىن بىلىم ئېلىش، بىلىم تولۇقلاش، ئاخىرىدا ئەقىل - پاراسەتلىك بولۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ.

«ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا» دەيدىغان گەپ بار. مانا بۇنىڭدىن ئەقىل - پاراسەت ھامان تەربىيىلىنىش، يېتىلدۈرۈشكە باغلىق ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. دېمەك، ئەقىل - پاراسەتنىمۇ پۇل ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ دېگەن ئۇقۇم تامامەن ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن. مانا بۇ ئەقىل - پاراسەتنىڭ ئومۇمىيلىقى بىلەن قىممەتلىكى ئوتتۇرىسىدىكى دىئالېكتىكىلىق مۇناسىۋەت بولۇپ، ئۇلار بىر - بىرىنى تولۇقلايدۇ ۋە ئىلگىرى سۈرىدۇ، بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر مەسىلە شۇكى، ئەقىل - پاراسەتنىڭ پۇل ئالدىدىكى ئومۇمىيلىقى يەنىلا ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. يەنى ئەقىل - پاراسەت پۇلنى باشقۇرىدۇ ۋە كونترول قىلىدۇ، پۇل ئەقىل - پاراسەتنىڭ باشقۇرۇشى ئارقىلىق ئۆز رولىنى تولۇق، ئۈنۈملۈك نامايان قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. دېمەك، پۇل ئەقىل - پاراسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان «چاكار» ھېسابلىنىدۇ. ئەقىل - پاراسەت بىلەن پۇل ئوتتۇرىسىدىكى بۇ خىل ئالاھىدە باغلىنىشنى بىلگەندىلا، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە بىر تەرەپلىمە قاراشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

ئەخلاق - پەزىلەت ۋە پۇل

پۇل ھەرگىز ئەخلاق - پەزىلەتنى چەتكە قاقمايدۇ. ئەخلاق - پەزىلەت ئادەملەردىن ئادەملەرگە ئۆتۈشتەك ئالاھىدىلىكى ئۇقتىسىدىن ئەنئەنىگە ئايلانغان، كىشىلەر تەرىپىدىن تەدرىجىي قوبۇل قىلىنىپ بېيىدىغان ۋە چېكىنىدىغان روھىي ھالەتنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، ئۇ، پۇلى بارلاردىمۇ، پۇلى يوقلاردىمۇ بولىدۇ.

پۇلى كۆپ ئادەملەرنىڭ ئۇرغۇنلىرى كەڭ قورساق، كۆيۈمچان، سەممىي، ئاق كۆڭۈل، ئېسىل پەزىلەتلىك كېلىدۇ، پەقەت ناھايىتى ئاز بىر قىسمىلا ئاچكۆز، پەزىلەتسىز بولىدۇ. پەزىلەتسىز پۇلدارلارنىڭ كۆپ قىسمى پۇلىنىڭ جىقلىقىدىن ئەمەس، بەلكى باشقا يامان ئىللەتلەرنىڭ تەسىرىدىن پەزىلەتسىز بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، ھەدېگەندە، پۇلنىڭ رولى بىلەن پەزىلەتنى ۋە ناچار ئىللەتلەرنى باغلىۋېلىشقا ھەم ئۇلارنى ئۆز ئارا زىتلەشتۈرۈشكە ھەرگىز بولمايدۇ. بىز رادىئو - تېلېۋىزور - لاردىن، گېزىت - ژۇرناللاردىن پارىخور - خىيانەتچىلەرگە مۇناسىۋەتلىك دېلولارنىڭ بىر تەرەپ قىلىنغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، كۆرۈپ تۇرىمىز. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق جىنايىتى خەۋەردە دېيىلگىنى بويىچە «پۇلنىڭ چىرىتىشىگە ئۇچرىغان»-لىقتىن ئىبارەت. ھەقىقىي ئەھۋال راستىنلا شۇنداقمۇ؟ بۇ خىل دېلولارغا ماھىيەت نۇقتىسىدىن قاراپ تۇرۇپ يىلتىزى ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزسەك، ئۇلارنى

چىرىتكىنى ئەمەلىيەتتە پۇل ئەمەس، باشقا ئىش ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. پىكىرىمىزنى دەلىل- لەش ئۈچۈن بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەيلى: شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەر بېرىشىچە، فۇ- جيەن ئۆلكىسىدىكى چوڭ شەھەرلىك تاشقى سودا شىركىتىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسى ××× بىر ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولۇپ قالغان ۋە پۇلنى ۋاستە قى- لىش ئارقىلىق ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىدە بول- غان، ئۇ زور ھەشەم- دەبدەبىلەن چوڭ باغۋەنچە قىيا پىتىدە ئولتۇرغانغا چىققان ۋە چىش پۇل خەجلىگەن، ئۇ، خىزمەتتىكى قولايلىقتىن پايدىلىنىپ ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە ھۆكۈمەتنىڭ 400 مىڭ يۈەن پۇلىنى خىيانەت قىلىپ، ناخشا چولپىنىغا خەجلەپ تۈگى- تىپ، جىنايەتچىگە ئايلانغان. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىش- قا بولىدۇكى، ئۇنى پۇل ئەمەس، بەلكى، ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولۇشتەك شەھۋانىي ئىستەك چى- رىتكەن، ئۇ، ئۆز مەقسىتىگە يېتىشتە پۇلنى ۋاستە قىلغان، قانداقتۇر پۇل ئۇنى ناخشا چولپىنىغا ئا- شىق قىلغان ئەمەس. ئۇ ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولغان تەقدىردىمۇ پۇل بولمىغان بولسا ئۇنداق پاتـ قاققا پېتىپ قالمايتتى دېگىلى بولامدۇ؟ ياق. چۈنـ كى، ئۇ ئاشىق بولغان ۋە «ۋىسال»غا يېتىشنى نىـ يەت قىلغانىكەن، پۇل بولمىغان ئەھۋالدا باشقا نەر- سىنى ۋاستە قىلىشى، باشقا چارە- ئۇسۇللارنى قول- لىنىشى تۇرغان گەپ. دېمەك، ئۇنى چىرىتكىنى پۇل بولماستىن، بەلكى ئاشىقلىقتۇر. بۇنىڭدىن شۇنى

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، رەزىللىك قىلماقچى بولغان ئادەم مەيلى پۇلى بولسۇن، مەيلى پۇلى بولمىسۇن، مۇددىئاسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئاۋۋال رەزىللىكىنى ئويلىماي قالمايدۇ. پۇل ئارقىلىق رەزىللىك قىلغۇچىمۇ پۇلنى ۋاستە قىلىشتىن ئاۋۋال باشقا نەرسىلەرنى ۋاستە قىلىشنى پىلانلايدۇ. ئۇ خىل نەرسە مەقسەتكە يېتىش ۋاستىسى بولۇش كۈچىدىن قالغاندا، ئاندىن پۇلنى ۋاستە قىلىش ئارقىلىق رەزىل مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشى مۇمكىن. ئەمما، نۇرغۇن ئىشلاردا پۇلنى ۋاستە قىلىش ئارقىلىقمۇ، كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدىغان ئەھۋاللار دائىم ئۇچرايدۇ. بۇنىڭدىن ھېس قىلىش مۇمكىنكى، پۇل ئادەملەرنى چىرىتكۈچى، رەزىللىك پەيدا قىلغۇچى، ئەخلاق - پەزىلەتنى بۇزغۇچى بىردىنبىر ۋاستە ئەمەس.

مېھىر - مۇھەببەت ۋە پۇل

ئىنسانىي مېھىر - مۇھەببەت ۋىجداندىن قالسا، پۇلغا ۋە ھەر قانداق بىر ماددىي نەرسىگە سېتىۋالغىلى ۋە ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇ تۈپ ماھىيىتىدىن ئەڭ ساپ، ئەڭ گۈزەل روھىي ئامىل بولۇپ، ئادەمنىڭ قەلب قاتلىمىدىن ئۇرغۇپ چىقىدۇ ۋە تەبىئىي ھالدا يېتىلىدۇ. ئۇنى ھەر قانداق بىر كۈچ تۇسۇپ قالالمايدۇ. ئۇ، ھەر بىر ئادەم قەلبىدە ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرسىمۇ، مەڭگۈ ئىسسىقلىق تارقىتىدۇ.

مېھىر - مۇھەببەت پۇلغا بېقىنمايدۇ، پۇلنى مەنبەمۇ قىلمايدۇ، پۇل ئۇنىڭغا قىممەن تەسىرلەرنى كۆرسەتسىمۇ، ئۇنىڭ خاراكتېرى ۋە تەپتىنى ئاجىزلاشتۇرالمايدۇ. ئۇ، ئادەم تاكامۇللاشقانسېرى چوڭقۇرلاپ بارىدۇ، گاھىدا ئۇ قىممەن ھادىسىلەر تۈپەيلىدىن سۇسلىشىدىغان ئەھۋالمۇ كۆرۈلىدۇ. لېكىن، پۈتۈنلەي تۈگىمەيدۇ. ئۇ، ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى ئېسىل ئامىللارنىڭ تەسىرى بىلەن كۈچىيىدۇ، قىممەن سەلبىي ئامىلىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە پەلەمپەي ھاسىل قىلىدۇ. ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا كىشىلەرنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتى مېھىر - مۇھەببەتتىنى بارلىققا كەلتۈرۈش رولىنى ئوينايدۇ. يەنى مەلۇم بىر ياخشى ئىش مەلۇم بىر ئادەمدە مېھىر - مۇھەببەت تۇيغۇسى ئويغىتىدۇ. بۇ مېھىر-مۇھەببەتنىڭ نىسبەتەن مۇھىم، ئەمما قىممەن تەرىپى بولسىمۇ، ئۇنىڭ خاسلىقىنى بارلىققا كەلتۈرۈشتە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. ھالبۇكى، مېھىر - مۇھەببەت ئومۇمىيلىق نۇقتىسىدىن، ماددىي ۋاستىلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىسىمۇ ماھىيىتى ئۆزگەرمەيدۇ. مەسىلەن، پەرھات - شېرىن، تاھىر - زۆھرە، رابىيە - سەئىدىنلەردەك ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ مېھىر - مۇھەببەتتىگە ئوخشاش.

ۋەھالەنكى، بەزى كىشىلەر بۈگۈنكى كۈندە مېھىر-مۇھەببەتنىمۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بولىدۇ دەپ قاراشماقتا. تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرگەندە، بۇ قىممەتقارىشى تۈۋەن كىشىلەرنىڭ مېھىر - مۇھەببەت بىلەن

پۇلنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا چۈشەنمەسلىكتىن كېلىپ چىققان خۇنۇك، بىمەنە قارىشىدۇر. پۇل ھەممىنى ھەل قىلىدۇ دەپ قارايدىغان، پۇلنى ھەممە ئىشنىڭ ئاساسى قىلىۋالغان كىشىلەرنىڭ «مۇھەببەتكە چۈرمىشى» ھەر قانچە تەسىرلىك بولسىمۇ، بۇنداق مۇھەببەتنىڭ ئاخىرى كۆڭۈللۈك بولمايدۇ. قىسمەنلىككىلا ياتىدىغان بۇ خىل ئەھۋاللارغا قاراپلا، مېھىر-مۇھەببەتمۇ پۇلغا بېقىنىدۇ دېيىش توغرا ئەمەس.

بىلىش كېرەككى، مېھىر - مۇھەببەتنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايلا قالماستىن، غەزەپ - نەپرەتنىمۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. كېسەلنى داۋالىتىپ سالامەتلىكنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولسىمۇ، دۇنياغا قايتا تۆرۈلۈشنى، قېرىماي مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرۇشنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. شۇنداقلا ئەقىدە، ساداقەتمەنلىك، ۋاپادارلىقلارنىمۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ.

تالانت ۋە پۇل

تالانت — ئادەمدە تەدرىجىي يېتىلىدىغان ئالاھىدە بىر خىل ئىقتىدار بولۇپ، ئۇ، تۇغما بولغاندىن تاشقىرى، تاشقى ئامىللارنىڭ تەسىرى بىلەنمۇ يېتىلىدۇ. ئەلۋەتتە، تەبىئىي تالانتنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. ئەمما، تەدرىجىي يېتىلىدىغان تالانت چوقۇم پۇل (ماددىي ئاساس) نىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. دېمەك، پۇل تالانتقا ئەكس تەسىر كۆرسەتمەيدۇ، بەلكى تالانتنىڭ يېتىلىشىدە كۈچلۈك تۈرتكىلىك رول ئوينايـ

دۇ. ئادەم بىرەر كەسىپ ياكى پەن تەتقىقات تۈرىدە تالانت ئىگىسىگە ئايلىنىش ئۈچۈن سۇبيېكتىپ تىرىشچانلىقتىن باشقا، يەنە ماددىي شارائىتقا تايىنىدۇ. پۇل بۇ خىل ماددىي شارائىتلارنى يارىتىپ بېرىشتىكى ئالدىنقى ۋاسىتە ھېسابلىنىدۇ.

ئەستە تۇتۇش ھاجەتكى، پۇل تېپىشمۇ مەلۇم نۇقتىدا تالانتقا موھتاج بولىدۇ. ھازىرقى زاماندىكى نۇرغۇن تىجارەتچىلەر بۇ كەسىپتە دەل بىز دەۋاتقان تالانت ئىگىلىرى بولۇپ، پۇل تېپىش قىزغىنلىقى ئۇلارنى جىم تۇرغۇزمايدۇ. بۇ قارىماققا پۇل مەستانىلىقىدەك كۆرۈنسىمۇ، ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ ھاياتلىق بۇرچى تۇيغۇسىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ. ئۇلار بۇ يولدا ئاز بولمىغان تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، ئاخىرىدا پۇل تېپىشنىڭ (تىجارەتنىڭ) ماھىرلىرىغا ئايلانغان. يۇقىرىقىلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، تالانتقا يالغۇز تىرىشچانلىق بولۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ، بۇنىڭدا پۇلنىڭ ھەيدەكچىلىك، ۋاسىتىلىق رولىغا سەل قاراش ئاقىلانىلىق ئەمەس. تالانت دېمەك — پۇل دېمەكتۇر، چۈنكى، ھەر قانداق تالانت ئىگىسى تالانتقا تايىنىپ ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىق يارىتالايدۇ. گېپىمىزنى خۇلاسىلىغاندا، تالانت بىلەن پۇلنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن قويۇق بولىدۇ.

1997 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، قەشقەر

مەسئۇل كوررېكتور: ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر قەشقەرى
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: قۇربانجان روزى

سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى بىلىملىرى ھەققىدە
关于社会主义市场经济的知识论述(一)
(1- قىسىم، پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان)

*

«قەشقەر گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
(قەشقەر شەھىرى مەدەنىيەت يولى 19 - نومۇر، پوچتا نومۇرى: 844000)
خەت سانى: 36 مىڭ، 1/32، باسما تاۋىقى: 3
تىرازى: 2000
1997 - يىل 10 - ئايدا بېسىلدى
ش . ئۇ. ئا. ر رۇخسەت قىلىش كىنىشكە نومۇرى (1997 - يىل) 0342

تەننەرخى: 4.50 يۈەن